

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANA BİLİM DALI
MLY YL 2009/0002**

**BÜTÇE AÇIKLARININ POLİTİK İKTİSADI:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**HAZIRLAYAN
Yasin Nuri ÇAKIR**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Recep TEKELİ**

AYDIN- 2009

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANA BİLİM DALI
MLY YL 2009/0002**

**BÜTÇE AÇIKLARININ POLİTİK İKTİSADI:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**HAZIRLAYAN
Yasin Nuri ÇAKIR**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Recep TEKELİ**

AYDIN- 2009

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Maliye Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Yasin Nuri ÇAKIR tarafından hazırlanan 'Bütçe Açıklarının Politik İktisadı' başlıklı tez, (Savunma Tarihi) tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı ve Soyadı :

Doç. Dr. Recep TEKELİ

Doç. Dr. Ertuğrul ACARTÜRK

Yrd. Doç Dr. Şakir GÖRMÜŞ

Kurumu :

Adnan Menderes Üniversitesi

Adnan Menderes Üniversitesi

Adnan Menderes Üniversitesi

İmzası:

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu (Tezin Türü) tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun
.....sayılı kararıyla (Tarih) tarihinde onaylanmıştır.

Unvanı, Adı Soyadı
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı :Yasin Nuri ÇAKIR

İmza :

YAZAR ADI SOYADI: YASİN NURİ ÇAKIR

BAŞLIK: BÜTÇE AÇIKLARININ POLİTİK İKTİSADI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

ÖZET

Ülke ekonomilerinde günümüzde, seçim kaynaklı dalgalanmalar yaşanmaktadır. Politik iktisat literatüründe bu dalgalanmalar politik devresel (konjonktür) dalgalanmalar olarak adlandırılmaktadır. Literatürdeki bu kavram, iktidardaki politikacıların oylarını maksimize etmek ve yeniden seçilebilmek amacıyla, seçim öncesinde seçmenler üzerindeki refah hissini arttırmak yoluyla ekonomiyi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeleri; yani manipüle etmeleri demektir. Manipüle ederlerken de ekonominin önemli göstergeleri olumsuz etkilenirler.

Biz de bu çalışmamızda 1973- 2008 yılları arasında gerçekleşen genel ve yerel seçimlerde bütçe açıklarının politik devresel hareketlere neden olup olmayacağını ARDL modeli ile test edeceğiz..

Çalışmamızda önce bütçe açığı kavramı ele alıp sonra politik devresel hareketleri teorisini ele alacağız. Daha sonrada Türkiye açısından durum; 1973- 2008 yılları arasında bazı makroekonomik verilerle ekonometrik bir model kullanılarak, test edilecek ve sonuçlar değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler

Bütçe Açıkları, Bütçe Açıkları Nedenleri, Politik Devresel Hareketler, Seçim Dönemleri, ARDL

NAME AND SURNAME: YASİN NURİ ÇAKIR

**TITLE: THE POLITICAL ECONOMY OF BUDGET DEFICIT: TURKEY
CASE STUDY**

ABSTRACT

In the country's economy today is experiencing fluctuations in source election. These Fluctiations in Political economy literature is called political cyclical fluctuations (cycles). This concept in the literature, the ruling politicians to maximize their vote and be eligible for re-election, before election the increasing prosperity through on the voters his own economic interests in accordance with redirects, so means to be maniple. Important indicators of the economy will be negatively affected while they are Maniple.

In this study, from 1973 to 2008 occurred between the years of budget deficits in the general and local elections, whether political cause cyclical movements with the ARDL model will be tested .

In our study examines the concept of budget deficits before and then we'll discuss the political theory of cyclical movements. Then the case for Turkey, from 1973 to 2008 between the econometric model using some macroeconomic data, to be tested and the results will be evaluated.

Keywords

Budget Deficits, Budget Deficits Causes, Political cyclical movements, Election Periods ARDL

ÖNSÖZ

Uzun ve zahmetli bir çalışma sonucunda ortaya çıkan bu tezin oluşumunun her aşamasında bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Recep TEKELİ' ye sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, tez izleme jürisinde yer alarak bilgi ve yönlendirmeleri ile katkılarını esirgemeyen Doç. Dr. Ertuğrul ACARTÜRK, Yrd. Doç. Dr. Şakir GÖRMÜŞ'e, çalışmamın ampirik bölümündeki katkılarından dolayı sayın Arş. Gör. Hakan HOTUNLUOĞLU' na teşekkürlerimi sunarım.

Tez süresi boyunca maddi manevi yardımını esirgemeyen mesai arkadaşım Tahir DEMİR' e de teşekkür ederim..

Son olarak, kahrımı çeken, hayatım boyunca maddi manevi desteklerini esirgemeyen “Anneme”, “Babama”, “Ablama” da sonsuz teşekkür ediyorum.

28.10.2009

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
EKLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: BÜTÇE AÇIKLARI VE NEDENLERİ	3
1.1. BÜTÇE AÇIKLARI	3
1.1.1. Bütçe Açıklarının Farklı Tanımları	3
1.1.1.1 Genel Amaçlı Bütçe Açıkları	3
1.1.1.1.1. Geleneksek Bütçe Açığı (KKBG)	3
1.1.1.1.2. Konsolide Bütçe Açığı.....	4
1.1.1.1.3. Birincil Açık	4
1.1.1.1.4. İşlemsel Açık	5
1.1.1.2. Özel Amaçlı Bütçe Açıkları	5
1.1.1.2.1. Cari Açık- Sermaye Açığı	5
1.1.1.2.2. Yurtiçi Açık- Yurtdışı Açık	5
1.1.1.2.3. Yapısal Açık- Konjoktürel Açık.....	6
1.2. BÜTÇE AÇIKLARININ NEDENLERİ- POLİTİK İKTİSADİ NEDENLERİ	6
1.2.1. Dönemsel Etkiler	6
1.2.2. Faizlerinin Etkisi	7
1.2.3. Büyüme Politikalarının Etkisi.....	7
1.2.4. Politik İktisadi Nedenler (Bütçe Açıklarının Politik İktisadi)	7
2.KAVRAMSAL PERSPEKTİFTEN POLİTİK DEVRESEL DALGALANMALAR	10
2.1. POLİTİK OLAY- EKONOMİK OLAY	10
2.2. POLİTİK DEVRESEL DALGALANMALAR.....	12

2.2.1. Geleneksel Politik Devresel Dalgalanmalar	17
2.2.2. Modern Politik Devresel Dalgalanmalar	19
2.2.2.1. Fırsatçı Politik Devresel Dalgalanmalar Yaklaşımı	19
2.2.2.2. Partizan Politik Devresel Dalgalanmalar Yaklaşımı	24
2.2.2.3. Rasyonel Politik Devresel Dalgalanmalar Yaklaşımı	27
2.3. TÜRKİYE' DE POLİTİK DEVRESEL DALGALANMALAR	31
3.BÖLÜM: TÜRKİYE' DE BÜTÇE AÇIKLARININ GELİŞİMİ ve	
POLİTİK İKTİSADI	41
3.1. TÜRKİYE' DE 1980- 2008 YILLARI ARASINDA KAMU KESİMİ	
BORÇLANMA GEREĞİ	52
3.2. 1973- 2008 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE EKONOMİSİNDE	
POLİTİK DEVRESEL DALGALANMALARI İÇİN BİR MODEL	
ÇALIŞMASI.....	59
3.2.1. Ekonometrik Model Ve Data.....	60
3.2.2. Ekonometrik Öntestler Ve Uygulama	62
3.2.3. Sınır Testi	63
3.2.4. Uzun Dönem İlişki	65
3.2.5. Kısa Dönem İlişki.....	67
SONUÇ VE ÖNERİLER	70
KAYNAKÇA	72
EKLER.....	79
ÖZGEÇMİŞ.....	81

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1: 1973- 2008 Yılları Arası Bütçe Açığı/ GSMH Oranları ve Seçimler... 43
Şekil 3.2: 1973- 2008 Yılları Arası KKBG/ GSMH Oranları..... 55

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Değişik Ekonomik Hedeflere İlişkin İleri Endüstri Toplularında Siyasi Partilerin Tercihleri.....	25
Tablo 2 2: Politik Devresel Dalgalanmalar Üzerine Türkiye Yapılan Ampirik Çalışmalar.....	39
Tablo 3 1: 1950- 2008 Yılları Bütçe Açıkları	42
Tablo 3.2: Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (GSMH' ye Oranları)	54
Tablo 3.3 Genel ve Yerel Seçim Tarihleri.	61
Tablo 3.4: Birim Kök Test Sonuçları	62
Tablo 3.5: Sınır Testi İçin Gecikme Uzunluklarının Tespiti.....	64
Tablo 3.6: Sınır Testinde Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması.....	64
Tablo 3.7: ARDL Modeli Sonuçları ve Yerel Seçim	66
Tablo 3.8: ARDL Modeli Sonuçları ve Genel Seçim	67
Tablo 3.9: ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları ve Genel Seçim.....	69
Tablo 3.10:ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları Ve Yerel Seçim	70

EKLER LİSTESİ

EK 1: Uzun dönem ilişki; Genel ve Yerel Seçimler	79
EK 2: Kısa dönem ilişki; Genel ve Yerel Seçimler.....	80

GİRİŞ

Bütçe devletin ekonomik, mali ve sosyal politikalarını içeren çok yönlü bir kavramdır. Devletin gerçekleştirmek istediği amaç, kamu ihtiyaçlarını etkin düzeyde kullanmakla birlikte, bunun sonucunda ortaya çıkan giderlerin finansmanının iyi planlanıp yönetilmesidir. Bu sebepten dolayı demokratik ülkelerde bütçe mali bir araç olarak, ekonomiye yön vermede etkin bir araç olarak kullanılır. Bütçe hükümetler açısından tam kapasitede kaynak kullanımı, yeterli seviye de ödemeler dengesi, fiyat istikrarının sağlanması açısından uzlaştırıcı bir kurumdur. Bu şekilde etkin bir araç olarak kullanılan bütçede gelirler ve giderler arasında gelir lehine menfi bir farkın ortaya çıkması sonucu bütçe açığı ortaya çıkar. Bir başka ifade ile kamu giderlerinin kamu gelirlerinden büyük olması bütçe açıklarına yol açar. Bu durum ülkelerde çeşitli sorunların ortaya çıkmasına yol açar. Hükümetler bütçe açıklarını finanse etmek için; para basma, iç borçlanma ve dış borçlanma gibi yollara başvururlarken kimi zamanda mülk satışı, özelleştirme yoluyla geçici gelir sağlamaya çalışırlar. Söz konusu açıkların artması ve yükselmesi sonucu ülkeler kronik sorunlarla; ekonomik durgunluklar, işsizlik, enflasyon, dış ticaret açıkları ile karşılaşırırlar. Bu sebepten dolayı bütçe açıkları hükümetler tarafından istenmeyen konjonktür dalgalanmaların ana sebeplerindendir.

Makroekonomik değişkenlerde görülen dalgalanmalar, ülkelerde belirsizlik ortamları oluşturmakta, literatürde de belirtildiği gibi ekonomik aktörlerin yatırım, tüketim ve üretimine ilişkin kararların olumsuz yönde etkilenmesine yol açmaktadır. Bu dalgalanmaların sebepleri ekonomi literatüründe yoğun biçimde araştırılmaktadır. Biz çalışmamızda bütçe açıkları ile yakından ilgisi olduğuna inandığımız politik devresel dalgalanmalar (political business cycles, PBC) teorisinin çıkış noktasını, teorisini ve Türkiye uygulanabilirliğini ele almaya çalışacağız.

Çalışmamızın ilk bölümünde kavramların karmaşıklığını önlemek amacıyla teorik ve kavramsal alt yapı açısından bütçe açığını temel noktaları ile ele alıp, ekonomi ve politika ile birlikte inceleyerek, aralarındaki ilişkileri bu konuda daha önce yapılan tanımlamalara dayanarak ifade etmeye çalışacağız. Bu kavramları ele aldıktan sonra politik devresel ve politik devresel dalgalanmalar kavramlarını ekonomi biliminin zaman içindeki evrim süreci içerisinde yapılan araştırmalara

dayandırılarak açıklayacağız. Daha sonra ülkemizde 1973- 2008 yılları arasında yapılan genel ve yerel seçimlerde bütçe açıklarının politik devresel hareketlere neden olup olmadığını model yardımıyla test edeceğiz.

1. BÖLÜM: BÜTÇE AÇIKLARI VE NEDENLERİ

1.1. BÜTÇE AÇIKLARI

Bütçe açıkları, özellikle de 1970' li ve 1980' li yılların başlarından itibaren ekonomik gündemin en önemli konuları arasında yer almıştır. Günümüz ekonomilerinin önemli konularından biri olmasının temelinde devlet açısından kamu mali açıklarının doğru tespit edilmesinin önem arz etmesidir. Ekonomik dengenin sağlanmasında, büyüme ve gelişmenin sağlanmasında kullanılan en önemli yöntemlerden birisidir bütçe açıkları.

Bütçe açığı genel olarak devletin belli bir dönemde (genellikle bir yılda) bütçe gelirleri ve giderleri arasındaki negatif fark olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle bütçe açığı, bütçe giderlerinin gelirlerinden fazla olması anlamına gelmektedir. Fakat burada da belirtmemiz gerekir ki; bu tanımlamanın literatürde tam yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Bir ekonomide eğer enflasyonun bütçe üzerindeki etkileri ya da faiz harcamalarının etkileri ortaya konulmak isteniyorsa, bu durumda farklı bütçe açığı tanımları gerekmektedir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi ekonominin içinde bulunduğu duruma göre giderlerin gelirlerden fazla olması veya giderler kadar gelir elde edilememesi durumunda devlet bütçesi açık vermektedir. Devlet bütçesinde oluşan bu açıklar değişik şekillerde tanımlanmaktadır. En yaygınlarını belirtecek olursak; konsolide bütçe açığı, geleneksel açık, birincil açık ve işlemsel açıktır.

1.1.1. Bütçe Açığının Farklı Tanımları

Bütçe açığını genel amaçlı bütçe açığı ve özel amaçlı bütçe açıkları başlıkları altında inceleyebiliriz.

1.1.1.1 Genel Amaçlı Bütçe Açıkları

Genel amaçlı bütçe açıkları; geleneksel bütçe açığı, birincil açık, işlemsel açık, nakit açığı başlıkları altınca ele alacağız.

1.1.1.1.1. Geleneksel Bütçe Açığı (Kamu Kesimi Borçlanma Gereği)

Dünyada bütün ülkelerde kamu kesiminin elde ettiği gelirden daha fazlasını harcadığı açık pozisyon durumları için bir tanımlama kullanılmaktadır. Bu tanımlama geleneksel bütçe açığı diğer bir ifade ile kamu kesimi borçlanma gereğidir. Buna göre kamu kesimini oluşturan bütün kurum ve kuruluşların

toplam giderleri ile toplam gelirleri arasındaki fark geleneksel bütçe açığını yani kamu kesimi borçlanma gereğini oluşturur.

Biz bu açığı en kısa biçimi ile kamu açığı olarak da ifade edebiliriz. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere ülkeler arasındaki karşılaştırmalara da imkân vermektedir. Ülkemizde kamu kurum ve kuruluşlarının açıkları, belli birimlerin açık ya da fazlalarından oluşmaktadır. Bunlar merkezi yönetim, 5018 sayılı kanunla genel bütçeli kuruluşlar, özel bütçeli kuruluşlar ve devlet denetleme kuruluşudur.

Kamu kesimi borçlanma gereğinin büyümesi, kamu kesiminin toplam harcamalarının toplam gelirlerinden daha hızlı artmasına işaret eder. Kamu kesimin fazla verdiği yıllarda ise KKBG yerine, Kamu Sektörü Borç Geri Ödemesi tanımı yerini alır (Önder, İzzettin ve Kirmanoğlu, 1996:36).

1.1.1.1.2. Konsolide Bütçe Açığı

Ülkemizde kamu kurum ve kuruluşları iki farklı şekilde bütçe düzeni gerçekleştirirler; Genel ve Özel bütçeler. Merkezi yönetim kuruluşları genel bütçe içerisinde yer alırken, ayrı tüzel kişilikleri olan ve genel bütçeden ayrı bir bütçesi olan kuruluşlar (Üniversiteler, Karayolları, Su İşleri vb.) da özel bütçe içerisinde yer alırlar. Bu iki bütçenin toplamı da bize konsolide bütçeyi vermektedir. Ancak 2003 tarih ve 5018 sayılı kamu mali yönetimi ve kontrol kanunu ile birlikte merkezi yönetim bütçesi olarak telaffuz edilmektedir.

1.1.1.1.3. Birincil Açık

Literatür de faiz dışı açık olarak da ifade edilen birincil açık, geleneksel açığın ekonomik istikrarın sağlanmasında sağlıklı bilgiler sunmaması sonucu iktisatçılar tarafından alternatif bütçe açığı olarak ortaya atılmıştır (Şen ve Sağbaş 2004:8). Birincil açık, borç faiz ödemelerinin kamu harcamaları dışında tutulmasıyla hesaplanan bütçe açığıdır. Formüle edersek;

$$\text{Birincil açık} = \text{Geleneksel Açık} - \text{Borç Faizleri}$$

Bütçe açıklarının sürdürülebilirliği konusunda bize fikir veren birincil açık, bütçenin hükümetin kontrol edebileceği kısmını gösterir.(Önder, İzzettin ve Kirmanoğlu, 1996:38) Böylece dönemsel politikaların nasıl geliştiği ile ilgili yorumların yapılabileceği sonuçlar elde edilmektedir. Burada belirtmeden geçemeyeceğimiz hususta bir ülke de kamu bütçesinin uzun süre birincil açık vermeye devam emesi tehlikeli bir durumdur (Ağcakaya, 1999: 24).

1.1.1.1.4. İşlemsel Açık

İşlemsel açık, bütçe açığından faiz ödemelerinin enflasyon nedeniyle aşınmaya uğrayan kısmının çıkarılması sonucu ortaya çıkar. Geleneksel açık ile birincil açık arasında kalan bir bütçe açığı yöntemi olduğunu da söyleyebiliriz. Enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde politikaları değerlendirme açısından daha mantıklıdır.

Candemir (1997), birincil açık hesaplanırken kullanılan enflasyon oranının gerçeği ne kadar yansıttığının önemli bir konu olduğunu vurgulamaktadır. Enflasyon karşısında, nominal faiz oranlarında enflasyon kadar meydana gelen bir artış enflasyonun meydana getirdiği artışı telafi eder. Ancak nominal faiz oranları enflasyondan daha fazla artıyorsa, devlet borç senetlerine sahip olanların servetinde bir artış söz konusu olmaktadır (Yaldız, 2006: 3).

1.1.1.2. Özel Amaçlı Bütçe Açıkları

1.1.1.2.1. Cari Açık- Sermaye Açığı

Cari bütçede yatırım harcamaları ile sermaye gelirleri hesaba katılmadan meydana gelen açık olarak belirtilebilen cari açık, cari bütçe açığı olarak tanımlanabilir. Geleneksel açıktan sermaye gelirleri ile yatırım harcamaları farkının düşülmesi sonucu bulunan negatif değer, cari değeri vermektedir. Net değer bütçe açığı olarak da bilinen cari açığın devletin ekonomideki toplam tasarruflara ve büyümeye katkısını ölçtüğü ileri sürülmektedir. Buna göre kamunun kaynakları kullanarak büyümeye katkıda bulunabilmesi, toplam yatırımlar üzerindeki etkisiyle ölçülmektedir (Çınar, 2005: 14).

Sermaye açığı ise yatırım harcamalarını finanse etmek amacıyla yapılan borçlanmalara ödenen reel faizlerin, yatırımdan elde edilen reel getiriden yüksek olması durumunda ortaya çıkan açık olarak tanımlanmaktadır (Ejder; 2002: 190). Sermaye açığı yalnızca sermaye harcamaları ile sermaye gelirleri arasındaki sermaye harcamaları lehine olan farkı ölçmekte; cari harcamalar ile gelirler açık ölçüm kapsamı dışında tutulmaktadır.

1.1.1.2.2. Yurtiçi Açık- Yurtdışı Açık

Bu iki bütçe açığı, dışa açık ekonomide devletin toplam talep üzerindeki etkisini belirleyebilmek için yurt içi ve yurt dışı açıklar olarak hesaplanmaktadır. Yurt içi açık geleneksel açığın sadece yurt içi ekonomik faaliyetlerini dikkate alan, ödemeler bilançosunu doğrudan etkileyen kalemleri dikkate almayan bir açıktır. Yurt dışı açık ise bütçenin ödemeler bilançosu üzerindeki etkisini gösteren

bütçe açığıdır. Yurtdışı açık, bütçenin sadece dış alemle doğrudan ilişkisi olan kalemleri dikkate alarak hesaplanmaktadır.

Bu şekilde bir ayrıma gidilmesinin sebebi kamu kesiminin özel kesime oranla dış âlemle daha fazla ticari ilişkiye girmesi sonucunda, geleneksel açığın bütçe açığı göstergesi olarak kullanılmasının yaratacağı sakıncalarını ortadan kaldırmaktır (Şen ve Sağbaş, 2004: 17).

1.1.1.2.3. Yapısal Açık- Konjoktürel Açık

Ekonominin tam istihdam seviyesinde denge de olması halinde ortaya çıkan bütçe açığı yapısal açıktır. Ekonomik faaliyet seviyesinde değişmeler bütçe dengesi üzerinde bazı etkiler gösterir. İşte bu etkilerin sağlıklı biçimde değerlendirilmesinde yapısal açık yardımcı olur. Hangi maliye politikalarının uygulandığı konusunda yorum imkânı sağlar.

Konjoktürel açık ise ekonomik dalgalanmalara bağlı ortaya çıkan, bu dalgalanmaların bütçe üzerindeki etkisini ortaya koyan bütçe açığıdır.

1.2. Bütçe Açıklarının Nedenleri- Politik İktisadi Nedenler

Bütçe açıkları ülkelerin siyasi ve ekonomik koşullarına göre belirlenmektedir. Bütçe açıklarının literatürdeki en önemli nedeni kamu harcamalarının gelirlere nazaran daha fazla artmasıdır. Özellikle günümüz dünyasında gelişmiş veya gelişmemiş tüm ülkelerde kamu borçlarının milli gelire oranı gittikçe artmaktadır. Tabi ki bu ülkelerdeki bütçe açıklarının nedenleri farklılık göstermektedir.

Biz çalışmamızda bütçe açığının klasik nedenlerine değinmeden ana hatları ile inceleyip çalışmamızın ana hatlarını oluşturan politik iktisadi nedenlerini (bütçe açıklarının politik iktisadi) inceleyeceğiz.

1.2.1. Dönemsel Etkiler

Ekonomik faaliyetlerde herhangi bir nedenle (ekonomik kriz) ortaya çıkan ekonomik durgunlukların sonucu olarak kamu gelirlerinde hızlı bir azalma meydana gelirken, transfer harcamaları (işsizlik maaşı) ile kamu giderleri artabilir.

2008 yılının sonlarına doğru başlayan ve 1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra dünya da yaşanan en büyük ekonomik kriz olan ve halen etkisi devam eden krizde, çeşitli borçlanmalarla devletler açık bütçe politikaları uygulayarak bütçelerinin açık vermesine sebep olmuşlardır.

Ülkeler içinde buldukları konjonktür dönemine göre de bütçe açıkları verebilmektedirler. Eğer ekonomi yükselme döneminde ise bütçe gelirlerinin artması sonucu bütçe açıkları azalmaya başlar. Çünkü bu dönemde ekonomi tam istihdama doğru yönelir ve üretim artışı ile beraber yeni yatırımlar yapılır ve tüm bunların bir sonucu olarak da milli gelir artınca devletin vergi gelirleri artar ve bütçe gelirleri de dolayısıyla artmış olur (Egeli, 1997: 26).

1.2.2. Faizlerinin Etkisi

Bilindiği üzere bütçe açıkları yapısal ya da dönemsel faktörlerden kaynaklanır. Böyle durumlarda devletler bütçe açıklarını kapatmak için borçlanma yoluna giderler. Faiz dışı artış hızının milli gelir artış hızından fazla olması durumunda borçlar faizleri ile birlikte bir yük olur.

Bu durumda reel faizler ile borç stokunun GSMH' ya oranının artması, mali sistemin üzerinde artan baskı sonucu faizlerin artması ile bütçe açıklarının tekrar faizler nedeni ile büyümesi söz konusu olabilir. Günümüzde bir çok ülkede bütçe açıklarının hala önemini korumasında geçmişte uygulanan açık bütçe politikalarının devam eden etkileri söz konusudur (Çiçek, 2003: 37).

1.2.3. Büyüme Politikalarının Etkisi

Durgunluk dönemlerinde devletler tam istihdamı sağlamak için kamu harcamalarını artırma yoluna giderler. Böyle durumlarda da istemeden de olsa bütçe açıkları ortaya çıkar (Çiçek, 2003: 39).

1.2.4. Politik İktisadi Nedenler (Bütçe Açıklarının Politik İktisadi)

Bütçe açıklarının politik iktisadi nedenlerini araştıran ampirik çalışmalardan öne çıkan nedenleri; siyasi partilerin tercihi, hükümetin gücü, politik istikrar, kurumlar, politik istek ve beceri ile uluslar arası bağlantılardır (Şen ve Sağbaş, 2004:39).

En önemli sebep olarak gördüğümüz siyasi partilerin harcama ve vergiler konusunda verdikleri kararlardan dolayı seçmenlere karşı sorumluluğudur. Siyasal iktidarlar çoğu kez bir ekonomik istikrar programıyla çözümlenebilecek gibi görünen ekonomik sorunları çözmek için önlem almak yerine, tersine, sorunu daha da ağırlaştırabilecek olan sübvansiyon artırımları, enflasyonun üzerinde ücret artışları, kamu teşebbüslerinin fiyat artışlarının ertelenmesini gibi istikrarı daha da bozacak önlemleri niçin tercih eder?

Bu sorunun cevabını kurucuları arasında James Buchanan gibi Nobel ödülü sahibi bir iktisatçının da bulunduğu kamu tercihi okulu değişik bir şekilde vermektedir.

Bu okulun temsilcilerine göre, iş dünyasına uygulanan kurallar, siyasal partiler ve siyasetçiler için de geçerlidir. Nasıl şirketler karlarını azamileştirmek için çaba harcarsalrı, siyasetçiler de en fazla çabayı oylarını azamileştirmek için harcarlar. Toplumun pek çok kesimi siyasal partilere, siyasal iktidarlara ve siyasetçilere kendi yararlarını yükseltebilmek için baskı yaparlar. Eğer bir toplumda sübvansiyonlar artırılması, enflasyonun üzerinde ücret arttırmaları vb... siyasal iktidara oylarını arttırma imkânı verecekse, iktidarın o yönde davranması en akılcı yoldur. Aynı şey muhalefet partilerinin iktidara yönelttikleri eleştiriler için de geçerlidir (Mumcu ve Eğilmez, 2004:328).

Her bir milletvekilinin kendi seçim bölgesinden alabileceği oy sayısını azamileştirme çabasının da dayanağı söz konusu bölgenin çıkarlarına göre davranmaktan geçmektedir. Böylece her milletvekili kendi partisine o çıkarlar yönünde baskı yapmak görevini üstlenmiş olur. Dolayısıyla siyasal partiler ve siyasetçilerin bir ekonomik istikrar programını yürürlüğe koymaları zor bir iştir.

Anayasal bir sınırlandırma bulunmaması halinde modern demokrasiler aşırı harcama yapma ve bütçe açıkları verme eğilimindedir. Bütçenin hazırlanması ve uygulanması bir bakıma iktidarda bulunan siyasal partinin tercihlerini yansıtır. Sağ ve sol partilerde söz konusu tercihler farklıdır. Sol iktidarlar daha sosyal politikalar hedeflerlerken sağ partiler ise özel sektörle daha yakın olduklarından dolayı vergi toplama anlayışları farklılık içerir. Siyasi istikrarsızlık faktörünü vurgulayan modellere göre, kısa ömürlü ve çok partili koalisyonlar bütçe açıklarını arttırmaları. Bunun nedeni, negatif ekonomik şoklar karşısında bir koalisyon içinde işbirliği ve uzlaşmayı sağlamanın zorluğudur. Gerçekten de oyun teorinse göre, oyuncu sayısı fazla ve oyuncuların zaman ufku kısa ise işbirliği oldukça güçtür. Ayrıca bazı yazarlar kamu kesimine ilişkin mali kararların merkezi olmayan bir yapı içinde alınmasının, bütçe açıkları üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamaktadırlar.

Politik istikrar veya istikrarsızlık bütçe açıklarının politik nedenidir. Kısa ömürlü hükümetler uzun ömürlü hükümetlere oranla daha büyük bütçe açıkları ortaya koymaktadır. Siyasal partilerin amacı öncelikle iktidar olmak ve ikinci aşama olarak da iktidarda kalabilmektir. Bunun dışındaki amaçlar ikinci planda

kalır. Temel amaç iktidar olarak ve iktidarı korumak olarak ortaya konunca oy kazandırıcı politikalar ön plana çıkar. Böyle bir eğilim ortamında bir ekonomik istikrar politikasını orta- uzun dönemde sürdürmek güçleşir. Ekonomileri istikrar önlemlerinin alınıp sürdürülmesine ihtiyaç gösteren ülkelerde temel sorun siyasal yaklaşımları ekonomik yaklaşımlarla bağdaştırmak sorunu ortaya çıkar. Biz bu nu Eğilmez ve Mumcu' (2004) nun yardımları ile açıklayalım.

Bir ülkedeki bütçe açıklarına istikrarı önleyen bazı kurumsal sorunların çözülmesi de olumlu etkide bulunur. Çözülmesi gereken kurumsal sorunların en başında güçlü bir hazinenin oluşturulması gelmektedir. Güçlü ve sağlam bir hazine varlığı ise her şeyden önce hazinenin üzerindeki tartışmaların kaldırılmasına bağlıdır. Kamu parasının yönetimi tek elden yapılmadığı takdirde, kamu maliyesini disipline etmenin, bütçe dengesinin sağlıklı olarak kurmanın imkânı yoktur.

Ayrıca T.C. Merkez Bankasının da bağımsız olması kendi başına para politikasının kredibilitesi için yeterli de sayılmaz. Hükümetten bağımsız bir politika koyması da bütçe dengesi için önemli bir şarttır. Kısa dönemde Merkez Bankası, bütçe açıklarının sonucu olarak faiz oranlarında meydana gelen artışı durdurmak için, parasal büyüme oranını artırabilir. Merkez Bankası, bütçe açıklarının parasallaştırılması kararında bir ikilemele karşı karşıyadır. Eğer eş zamanlı para politikası, bütçe açıklarını finanse etmek için kullanılmazsa, faiz oranları artabilir ve özel yatırımlar dışlanabilir. (crowding out) Diğer yandan özellikle eğer ekonomi tam istihdama yakınsa, parasallaştırma enflasyona yol açabilir. Ülkemizde Merkez Bankasının bağımsızlığının yeni kazanmış olmasından ötürü net bir örneğini görememekteyiz (Şen ve Sağbaş, 2004: 41).

Bütçe politikalarında etken olan kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki ve sorumlulukları yeniden ve geniş şekilde elden geçirilmelidir.

2.KAVRAMSAL PERSPEKTİFTEN POLİTİK DEVRESEL DALGALANMALAR

2.1. Politik Olay- Ekonomik Olay

Ekonomi kavramı, Latince "oikonomike" kelimesinden alınmıştır. "Oikos" kişinin mallarının toplamı, "Nomos" ise yönetim anlamına gelmektedir (Savaş, 1989: 7). Günümüzdeki tanımıyla ekonomi, sonsuz ihtiyaçların kıt kaynaklarla verimli ve etkin olarak karşılanmasıdır. Politika toplumdaki insanların yaratılışlarından, sosyo-kültürel ve ekonomik statülerinden doğan çatışma, mücadele ve kavga değerlerinin paylaşılması, iktidarın ele geçirilmesi, iktidarın nimetlerinden faydalanmak ve toplumdaki özel çıkarlar yerine genel yararı ve toplumun ortak iyiliğini gerçekleştirmektir.

Her politik rejimde politika ile ekonomi, değişen biçimlerde karşı karşıya gelmiştir; politika ekonomiden etkilendiği gibi, ekonomiyi de etkilemektedir. Ekonomi ve politika ilişkisinin ortak noktası, bir yandan devletin politik ve ekonomik ideolojisinin, diğer yandan piyasa ekonomisinin karar ve tercihlerinin karşılıklı etkileşimine dayanmaktadır (Kılıçbay, 1994: 25).

Ekonomi ve politika arasında incelenen faaliyet, incelenen birim ve inceleme yöntemi olarak üç temel konuda farklılık söz konusudur. (Savaş, 1989:9) Ekonominin incelediği temel faaliyet piyasa ekonomisindeki dengelerin gönüllü ve karşılıklı olmasıyla, politikanın incelediği temel faaliyet politik sistemdeki dengelerin zorunlu ve bazen karşılıksız olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Zorunluluğun ve karşılıksızlığın temelinde de iktidara verilen zor kullanma, vergi toplama ve para basma yetkileri yatmaktadır. İlk yetkinin anayasa ile sınırlandırılabilmesine karşın, ikinci ve üçüncü yetkide sınırlamanın olmaması, politikanın ekonomiye müdahalesini sağlamaktadır. Bu durum, aynı zamanda politikanın ekonomide baskın olması anlamına gelmektedir (Onur, 2001:1).

Ekonomi bilimi bireyi inceler. Ekonomi bilimciler bireyi üretici olarak firma, tüketici olarak hane halkı olarak isimlendirmektedir. Ayrıca bu bireylerin tercihlerinin homojen olduğu ve toplumsal tercihlerin tüm bireylerin tercihlerini yansıttığı varsayılmaktadır. Politika biliminde ise, tercihlerden öte kararlar somut rolü oynamakta ve kararlar belirli bir kurumsal yapı içerisindeki grupların karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Böylece politika biliminde önem açısından bireylerden çok, kurumlar ön plana çıkmaktadır.

Ekonomi ve politika arasında, inceleme yöntemi olarak ele alınan rasyonellik konusunda da farklılık söz konusudur. Neoklasik ekonomi teorisine ait olan rasyonellik tüketicinin en az masrafla en yüksek tatmine ulaşmasını yani, fayda maksimizasyonun ve üreticinin en az maliyetle en yüksek kâra ulaşmasını yani kâr maksimizasyonun ortak adı olan optimizasyon varsayımı politika bilimi açısından önemsizdir. Çünkü politikada piyasa kaynakları ve iktidar eşit dağılmamakta, bilgilenme yetersiz ve/veya pahalı olmakta, mülkiyet haklarını ve mülkiyet ilişkilerini belirleyen hukuki kuralların varlığı söz konusu olmaktadır (Savaş, 1999: 12).

Ekonomi ve politika arasındaki ilişki literatürde Politik Ekonomi Bilimi bağlamında incelenmektedir. Gerçekleştirdiğimiz literatür taramalarında ekonomi ve politika literatürde ilk kez Politik Ekonomi ismiyle Aristo tarafından, devlet giderlerinin karşılanması için bir verginin konulması olarak ele alınmıştır. Politik ekonomi Latince Polis ve Oikonomike kelimelerinden meydana gelmektedir. Polis, bağımsız şehir (site) devleti demektir. Polis ve oikonomike kelimelerinin birleşimi olan politik ekonomi bir ülke halkının veya devletin yönetimi demektir (Seyidoğlu, 1992:698).

Politik Ekonomi 17. yy.' da politik aritmetikçiler tarafından ekonomi bilimine kabul edilmiş, aynı yüzyılın ikinci yarısında Merkantilistler tarafından sıkça kullanılmıştır. Merkantilistlere göre ekonomi "bir bireyi yönetme sanatı", politik ekonomi ise bir devleti yönetme sanatı"dır (Savaş, 1989:7).

Klasik ekonomistler de politik ekonomi deyimini uzun süre kullanmışlardır; Smith ve Malthus "servetin niteliğinin ve kaynağının araştırılması", Ricardo ise, "ürünün yaratılmasına katılan sınıflar arasında, ürünün bölüşüm konularının araştırılması" olarak tanımlamaktadır (Kazgan, 1996:65).

Keynes ise, politik ekonominin anlamını üç ayrı anlamda ele almaktadır: ilki, politik ekonomi pozitif bir bilimdir; ne olup bittiği ile ilgilidir. İkincisi politik ekonomi normatif bir bilimdir; ne olması gerektiği ile ilgilidir. Son olarak politik ekonomi bir sanattır; belli amaçlara ulaşmak için gereken kurallar sistemidir. Keynes sınırlarının belirlenmesinin çok zor olduğunu belirtmesi nedeniyle politik ekonomiyi, ekonomi bilimi dışında tutmaktadır (Savaş, 1989:8).

Son 30 yıl içinde literatürde iki önemli değişiklik meydana gelmiştir. İlki, politik ekonomi olarak kullanılan politik ekonominin artık politik ekonomi bilimi

olarak kullanılmaya başlanmasıdır. Diğeri de politikanın ekonomiden ayrılamayacağı düşüncesinin yaygınlaşmasıdır (Savaş, 1989:9).

Sonuç olarak politik ekonomi "devletin ekonomideki rolünü belirlemek, açıklamak ve düzenlemek amacıyla ekonomi ve politika bilimlerinin kurallarını bir araya getiren bir kavram" olarak tanımlanmaktadır (Seyyidođlu, 1992:698).

2.2. Politik Devresel Dalgalanmalar

Günümüzde ekonomi ve politika her alanda birbirini etkilemektedir. Ekonomi ile ilgili bir sorunun çözümü için politik nedenlerin, politika ile ilgili bir sorunun çözümü için ise, ekonomik nedenlerin araştırılması gerekmektedir. Bu sebepten dolayı, ekonomi ve politikanın birbiri ile ilişkisini ortaya koymak, her iki konuyla ilgili sorunların çözümü için önemli bir hale gelmektedir.

Aktan (1997:150)' a göre; Politik devresel dalgalanmaları, iktidardaki politikacıların, seçimleri yeniden kazanabilmek için seçim öncesinde istihdamı arttırmaları, seçim sonrasında ise enflasyonla mücadele etmeleri şeklinde ekonomiyi yönlendirmeleri hareketidir.

Sara (2001:159)' ya göre politik devresel dalgalanmalar teorisi ile ifade edilmek istenen, politik nedenlerin ortaya çıkardığı refah ve bunalım dönemlerindeki iniş- çıkışların niteliğinin kesinlik arz etmediğini ifade etmektedir. Bir başka ifade ile politik devresel dalgalanmalar, politik konjonktürün, her farklı seçim döneminde, aynı değişkenler üzerinde veya aynı oranda ortaya çıkmayacağıdır.

Bugün için tüm ekonomi kitaplarının ortak olarak kabul ettiği tanıma göre, 'ekonomi kıt kaynaklar ile sonsuz istekler arasındaki ilişkiyi temel alarak, insan davranışlarını inceleyen bir bilimdir'. Buna göre eğer ekonomi kıt kaynakların en uygun kullanımını inceliyorsa, politik iktisat, karar vermenin politik yapısıyla başlamaktadır ve politikanın toplumdaki ekonomik tercihleri nasıl etkileyeceğiyle devam etmektedir. Çünkü toplum sadece ülkeler ve diğer hükümet kuruluşlarını değil aynı zamanda firmaları, sosyal grupları ve diğer organizasyonları da içermektedir. Dolayısıyla siyasi yapının ve aktörlerin kararları piyasa mekanizması içinde, kıt kaynakların alternatif kullanımları ve fırsat maliyetleri hakkında sinyaller vermektedir (Bakırtaş, 2005:10).Politik iktisadın, genellikle,

iktisat ile siyaset alanlarının entegrasyonunu içerdiği, daha ender olarak, iki alanın önsel ayrımını temel aldığı kabul edilmektedir (Telatar, 2004:4).

Politika ile ekonomi arasındaki ilişki “tek yönlü” değildir. Tamamen “politik” nitelikli bir politika önerisinin gerisinde de çok ciddi ekonomik sorunlar bulunabilir. Örneğin, enflasyon hızını yavaşlatmak için tamamen siyasi nitelikte olan “fiyatların kontrolü” aracı önerilirse, fiyat kontrolü siyasi bir araç olduğu için (dayanağını siyasi iktidarın “emretme yetkisi”nden alır) devlet, hangi mal ve hizmet fiyatlarının hangi düzeyde olmasını isterse, fiyatları o düzeyde dondurmaktadır. Böyle bir politikanın kendinden beklenen sonucu verip vermeyeceği, siyasal iktidarın sahip olduğu kurumsal yapının, böyle bir kontrolü yapmaya yeterli olup olmamasına bağlı olmaktadır. Bunun yanı sıra, böyle bir politikanın, bunu uygulayacak hükümetin ideolojisine uygun olup olmadığı da önemli bir faktördür. Seçmenlerine “Serbest Piyasa Ekonomisi”ne göre hareket ettiğini ilan etmiş bir hükümet için fiyatların kontrolü hiç düşünülmeyecek bir araçtır. Son olarak, serbest piyasa ekonomisine bağlı olduğunu ilan etmiş bir hükümetin sahip olduğu kurumsal yapı da (belediye zabıta teşkilatı, mali polis vb. idari birimler) böyle bir aracın uygulanmasına elverişli değildir. Ancak bütün bu sorulara uygun siyasi yanıtlar verilerek fiyat kontrol politikası uygulamaya konulabilir (Savaş, 1998:6).

Politik devresel dalgalanmalar teorisi oldukça zengin bir kavramdır. Bunun sebebi yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız gibi ekonomi ve politika bilimlerinin ortak bir alanını incelemesidir. Kavramı dar anlamda, seçimlerin ve sonuçlarının makro değişkenlerde ortaya çıkardığı sapmalar olarak tanımlanmaktadır. Geniş anlamda da bazı politik ve ekonomik yarar sağlamak amacıyla ekonomiyi bazı yöntemlerle yöneten politikacıların veya iktidarın seçim dönemlerinde ekonomiyi sübvansede genişletici politikalarla seçim rekabeti sonucuna makro ekonomik değişkenler üzerinde etki yapması olarak tanımlanabilir. Nordhaus (1975:40) politik devresel hareketleri, politikacıların politik kaygıları ile seçmenlerin ekonomik kaygıları arasındaki ilişkiyi çeşitli yönlerden incelemesi olarak tanımlamaktadır.

Politik devresel dalgalanmalar bir çok farklı koşul altında incelenebilen ve ampirik olarak tanımlanabilen önemli bir olgudur. Politik devresel dalgalanma, merkezi olarak planlı ekonomilerde bile meydana gelen çok geniş kapsamlı bir terimdir. Politik devresel dalgalanma düşüncesi Kalecki'nin (1943)'teki

yaklaşımına kadar geri götürülebilirse de “Politik devresel dalgalanma” terimini ilk olarak Nordhaus, 1975 yılında yayınladığı “The Political Business Cycle” adlı makalesinde öne sürmüştür (Bahçe, 2006:17).

Politik ve ekonomik sistemler arasındaki karşılıklı ilişkileri analiz eden bu teori, “seçmenler ekonomi ile ilgilenirken, politikacıların güç konusunda kaygılandıkları” şeklindeki gerçek yaşama ilişkin gözlemlerden ortaya çıkmıştır (Nordhaus, 1975:169). Burada seçimlerin iki temel etkisinin bulunduğu kabul edilmektedir (Persson ve Tabellini, 1993:78):

- Seçimler, hükümetler üzerine kısıtlamalar getirmektedir,
- Hükümetlerin değişmesine yol açabilmeleri nedeniyle, ekonomi politikaları konusunda belirsizlikler vardır.

Politik devresel dalgalanmaları teorisinin hareket noktası, ekonomide gözlemlenen devresel dalgalanmalara alternatif bir açıklama getirmektir. Burada, makroekonomi ile politika arasındaki karşılıklı ilişkiden hareketle, ekonomik dalgalanmalar ile politik dalgalanmalar arasındaki bağlantılar ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Politik devresel dalgalanması literatürü, çeşitli problemlere ve belirsizliklere neden olan ekonomik dalgalanmaların asıl kaynağının bulunması yönündeki çalışmaların sonucunda gelişmiştir. Politika ile makroekonomi arasındaki ilişki, ekonomik koşulların seçimlerin kazanılması veya kaybedilmesi hususunda oynadığı rol aracılığıyla kurulmaktadır (Telatar, 2004:386).

Devresel dalgalanmaları yaratan sebeplerini araştırmak Keynesyen İktisat dönemine kadar iktisatçıların öncelikli araştırma konularından birisiydi. Keynesyen Devrimden bu yana ise devresel dalgalanmalara duyulan ilgi azalmıştır. Literatürde politik devresel dalgalanmalar, birbirinden kesin çizgiler ile ayrılan iki evrede gelişmiştir. Birinci evre Norhaus(1975) ve Lindbeck(1976)’ in oportünistik devresel dalgalanmaları, diğeri ise Hibbs(1977)’ in partizan ve ideolojik devresel dalgalanmalara ilişkin gerçekleştirdiği çalışmalardır. Bu iki evredeki çalışmaların ortak noktaları ise seçmen davranışlarında geçmişe yönelik, beklentileri esas almaları ve ekonomiyi Philips eğrisi ile tanımlamalarıdır.

Nordhaus çalışmalarında, makroekonomik politikaların uygun bileşimleri ile oylarını maksimize etmeye çalışan politikacıları, politik piyasadaki işletmeciler olarak görmektedirler. Yaptıkları çalışmanın varsayımları (Morgan ve Shackleton, 1990:106)

i) hükümetler, oy oranlarını maksimize edecek politikalar izleyerek, seçimleri kazanmayı hedeflerler,

ii) seçmenlerin, olası makroekonomik sonuçlar arasındaki tercihlerinin sürekli bir kümesi vardır. Bu tercihler, seçmenlerin oy verme davranışlarına da yansımaktadır. Yani seçmenler yakın dönemi hatırlarlar ve aldatılmazlar. Yakın geçmişe göre karar veren seçmen davranışı söz konusudur.

iii) hükümetler, işsizlik ve enflasyon kombinasyonlarını çıkarları için kullanacaktır. Sömürülebilir Philips eğrisi ile betimlenebilen bir ekonomi söz konusudur.

Son varsayım, belirttiğimiz gibi kısa dönem Phillips Eğrisinin varlığını ifade etmektedir. Hükümetler yeniden seçilmek için, düşük işsizliği yüksek enflasyona tercih edeceklerdir. Seçimlerden sonra ise, ekonomi daha yüksek bir işsizlik düzeyine geri dönecektir. Gelecek seçimlerden önce, bu modelin tekrarlanması dalgalanma ile tamamlanacaktır (Rogoff ve Sibert, 1988:385). Hükümetler, talep yönlü politikaları kullanarak, örneğin, vergileri azaltarak ve/veya kamu harcamalarını artırarak ve faiz oranlarını azaltarak, belli bir dönem ekonominin genişlemesini sağlayabilir. Ancak, ekonomi politikası araçlarının ikisini düzeltmek diğer ikisini bozuyor ise, bunların her birinin politik olarak nasıl kullanılacağı ekonomi için önemlidir (Sloman, 1991:520).

Bu şekilde bir yaklaşımın geleneksel anlamda Neo- Klasik iktisat ve günümüzdeki şekli Yeni Klasik İktisadın modelleri ile uyummadığı açıktır. Analiz gelenekselden farklı olarak ekonomi dışı değişkenlerin(politika, seçim, müdahale) ekonomik değişkenleri etkileyebileceği üzerinde durmuştur. Fakat son yıllardaki yaklaşımlarda bilgi ve zaman sorunu analizlere eklendiğinden ekonomik rasyonellik modelleri altında politik devresel dalgalanmaların ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir (Eren ve Bildirici 1999: 23).

Politik devresel dalgalanmalar teorisinin diğer bir evresi belirttiğimiz gibi Hibbs' dir. Hibbs, farklı politik partilerin farklı ekonomik tercihlere sahip olduklarını belirterek; muhafazakâr partilerin enflasyona, sosyalist partilerin ise, işsizliğe önem verdiklerini açıklamıştır. Bu süreç içerisinde değişen partiler ve bunların ekonomik kararlarına bağlı olarak ekonomide bir dalgalanma meydana gelecektir (Bakırtaş, 1998: 49).

Bir hükümet, halk desteğini sağlamak için, enflasyondan daha çok işsizlik oranını azaltmak yoluyla kişisel çıkar sağlayacağını bilmektedir. Bu nedenden

dolayı, rasyonel bir oy maksimizasyoncusu olan hükümet, seçim döneminde, bir önceki döneme göre işsizliği düşürmeye çalışır. Ancak bu yapıldığı takdirde, enflasyon üzerindeki kontrol zayıflamakta ve enflasyon yükselmektedir. Politik-ekonomik dalgalanmalar kuramı, enflasyon ve işsizlik arasındaki etkileşimi ortaya koymakta ve bu dalgalanmaların dönemlerinin seçim tarihleri çevresinde yoğunlaşacağını ifade etmektedir.

Politik devresel dalgalanmalar teorisinde ele alınan faktörler ve konular beş grupta toplanabilir (Telatar, 1998:3).

- Seçmenler: Seçmenlerin oy verme süreci davranışları nelerdir? Seçmenler oy verirken ekonomik olaylardan etkilenirler mi? Seçmenler bilgi sahibi midir? Seçmenler için geçmiş mi önemlidir yoksa ilerisi mi?
- Partiler: Parti ve parti liderlerinin motivasyonu nedir? Sadece seçilme amacı mı güderler yoksa seçim bölgelerine hizmet ederek ekonomik ve sosyal sonuçları mı amaçlarlar?
- Ekonomik yapı: Ekonominin yapısı nedir? Siyasi partiler ekonomik kararlar üzerinde etkilimidir?
- Şoklar: Ekonomik ve siyasi şoklar nelerdir? Şoklar küresel boyutta mı yoksa siyasi çevrelerin aldığı kararlar sonucunda mı ortaya çıkmaktadır?
- Beceri: Partiler amaçları doğrultusunda yürümektedirler mi yoksa sadece amaçlar çerçevesinde hareket mi etmektedirler?

Politik-ekonomik dalgalanmalara ilişkin olarak yapılan çalışmalar, bu beş soru grubunu farklı şekillerde ele alarak incelemiştir. Bu soru gruplarının ilk ikisi, seçmenlerin rasyonelitesi ve partilerin davranışı ile ilgilidir. Birinci soru grubu, politik-ekonomik dalgalanmalar literatüründeki anlaşmazlıkların ortak noktasını oluşturmaktadır. Çünkü seçmenler parti platformu hakkında rasyonel beklentilere sahipse dalgalanma da farklı olacaktır, eğer seçmenler rasyonel beklentilere sahip değilse, dalgalanmanın şiddeti farklı olacaktır. Eğer seçmenler ileri düzeyde rasyonel ise, elde ettikleri tüm bilgileri kullanacak ve partilerin gelecek performanslarını değerlendireceklerdir.

Politik-ekonomik dalgalanmalara ilişkin olarak yapılan çalışmaları bir diğer sorunu, partilerin fırsatçı ve ideolojik olup olmamaları ile ilgilidir. Eğer partiler,

geçmiş durumu hesaba katmaksızın, seçilme olasılığını maksimize edecek politikalar tercih ediyorlarsa, partilerin fırsatçı olduğu ifade edilir. Eğer partiler, politik popülaritelerini veya iktidar kazançlarının ölçüsüne bağlı olmaksızın, belirli ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşacak politikalar izliyorlarsa, bu partilerin ideolojik olduğu ifade edilir (Bakırtaş,1998:51).

Politik devresel dalgalanmalar oldukça geniş bir literatür geçmişine sahiptir. Biz kronolojik sınıflandırma açısından yaklaşırsak 2 ana kısma ayırabiliriz: Geleneksel politik devresel dalgalanmalar ve modern politik dalgalanmalar.

2.2.1. Geleneksel Politik Devresel Dalgalanmalar

Kronolojik açıdan 1950 – 75 yılları arasındaki çalışmaları içeren geleneksel politik devresel dalgalanmaları literatürünün inceleme alanı yukarıda ifade ettiğimiz şekildedir.

Politik devresel dalgalanmalar konusundaki literatür yaygın olarak bencil politikacıların politik çıkar için ekonomiyi kendi amaçları doğrultusunda yönlendireceğini tartışan kamu tercihi teorisyenleri tarafından hakimiyet altına alınmıştır. Kendi içinde akım olarak ikiye ayrılır. Birinci akımın 1960' ların sonlarında batı dünyasının yaşamaya başladığı enflasyon ve işsizlik ortamında ortaya çıkan Bodly, Sherman ve Kalecki gibi yazarların çalışmaları ile başlamıştır (Bakırtaş, 1998: 52).

Keynes'in iyimserliğinin aksine, Kalecki, devresel dalgalanmasının devamının veya daha doğru bir şekilde, politik devresel dalgalanmasının ortaya çıkmasının, devletin işsizliği azaltmak için talebi canlandırmadaki yeteneksizliğinden değil, devlet memurlarının tam istihdamın uzun süre korunmasına karşıt gruplardan gelen politik baskıya yanıt vermelerinden kaynaklandığını ileri sürmüştür (Bahçe, 2006; 96). Kalecki çalışmasında, Politik Devresel Hareketleri, Marksist teoriye karşı bir güç mücadelesi olarak ele almıştır. Toplumda şirketler ile hükümetler arasında, hükümetlerin sosyal amaçları doğrultusunda kamu harcamalarını arttırmak istemesi ve şirketlerin de hükümetin özellikle istihdamı arttıran harcamalarına karşı çıkması doğrultusunda sürekli bir çatışma mevcuttur. Yani hükümetlerin oy artırma çabaları ile şirketlerin iş gücü piyasasındaki denetimlerini kaybetmesi sonucu ücretlerin artıp enflasyonun gerçekleşmesi ve de kar paylarının düşmesi ekonomide depresyona yol açacaktır. Söz konusu depresyonda politik devresel dalgalanmaları ortaya çıkaracaktır.

Akerman, 1947 yılındaki makalesinde politik ekonomik dalgalanmalardan bahsetmiştir. Akerman'a göre, politik dalgalanma, görünüşe göre ekonominin etki alanından kaynaklanmaktadır. Politik olaylar, hükümetin mali ve ekonomik koşulları sabitleştirilmiş etmeye çalıştığı ekonomik düzenin asli bir fonksiyonu durumundadır ve kısa dönem açısından başarılı olabilmektedir (Akerman, 1947:107).

Frey ve Lau, 1968 yılında yayınlamış oldukları eserlerinde hükümet davranışına ilişkin matematiksel bir model ortaya koymuşlardır. Frey ve Lau'ya göre, hükümet davranışının teorisi, birçok amaç için faydalı ve gerçekten zorunlu olmaktadır. Modelin örnek olarak belirli bir konuyu, yani politik sistemin ekonomik faaliyette nasıl dalgalanmalar meydana getirdiğini aydınlatması açısından, nasıl kullanılacağını kabaca göstererek açıklamışlardır. Aynı zamanda, politik sistemin ekonomik faaliyetlerde meydana getirdiği dalgalanma hususu, modelin bazı özelliklerini de daha açık bir biçimde yansıtmaktadır (Bahçe, 2006: 97).

Frey ve Lau'ya göre, burada geliştirilen hükümet modeli, ekonomik faaliyette bu şekildeki politik nedenli dalgalanmaların açıklanmasına ve analizine elverişli bulunmaktadır. Ekonomik sistem, modelin ayrılmaz bir parçası olarak biçimlendiğinde; model, ekonomik olaylara karışan politik güçlerin dönüşümünü de net bir biçimde açıklayabilmektedir.

İkinci akımın inceleme alanı ise kamusal ürünlerin fiyatlarının ve kamusal ödemelerin genel seçimlere göre belirlenmesinde rol oynayan faktörlerdir. Bu akımda Ben- Porath (1975), Hubka ve Oberman (1977) tarafından sürdürülmektedir.

Ben-Porath, 1975 yılında yayınladığı eserinde, politik devresel dalgalanmasını bolluk ve kıtlık yılları açısından değerlendirerek ele almıştır. Ben- Porath, son yıllarda daha geleneksel demokrasilerin yerine batı tipi demokrasilerde süre gelen "politik devresel dalgalanması" olarak nelerin tanımlanabileceğinin bilincinin arttığını belirtmiştir.

Ben-Porath'a göre, eğer bu dalgalanma davranışı, muhtemelen, seçimlerden önce refah hissini meydana getirmek isteği tarafından teşvik ediliyorsa, "özel tüketim (private consumption)", politikacıların gerçekten etkilemeye çalıştığı bir gösterge olmaktadır. Bu durum çeşitli araçlar vasıtasıyla sağlanabilir ve herhangi bir aracın güçlü bir dalgalanma göstereceğini farz etmek için bir neden

bulunmamaktadır. Çünkü çoğu zaman GSMH özel tüketime paralel bir hareket izlemektedir (Bahçe, 2006: 99).

Ben-Porath, bütün bu dönem boyunca, koalisyon hükümetleri serisinin belkemiği olan aynı politik partinin ülkeyi yönetebileceğini belirtmiştir. Ben-Porath'a göre, popüler oyda parti paylaşımındaki uzun dönemli meyil, hükümetin sahip olduğu güçteki azalmaya bağlı olmaktadır. Hükümet kontrolünü yitirmenin, çok ciddi bir mesele olduğu açıklanmakta ve bu sayede hükümetin karşısındaki ekstra riskin önemi ortaya konulmaktadır (Bahçe, 2006: 99).

Nordhaus'un 1975 yılında yayınlamış olduğu eserine kadar geçen sürede yer alan yukarıdaki çalışmalar geleneksel politik konjonktür dalgalanmaları literatürü kapsamına dahil edilmektedir.

2.2.2. Modern Politik Devresel Dalgalanmalar

Modern politik devresel dalgalanmalar literatürde, rasyonel beklentilerin dikkate alınmasıyla beklentiler öncesi(1975- 80) ve rasyonel beklentiler sonrası politik devresel dalgalanmalar(1980 ve sonrası) ismiyle ikiye ayrılmaktadır.

Birinci evrede yer alan modeller, seçmen davranışları konusunda aynı yaklaşımı benimsemekte ve esas olarak siyasi parti davranışları konusunda yaptıkları varsayımlar itibariyle farklılaşmaktadır. Oportünistik modellerde, politik partiler popülariteleri ya da yeniden seçilme olasılıklarını maksimize etmekte iken, partizan ya da ideolojik modellerde partiler farklı seçmen gruplarının çıkarlarını temsil etmekte ve iktidara gelmeleri halinde kendilerini destekleyen grupların yararına olan politikalar izlemektedirler.

2.2.2.1. Fırsatçı Politik Devresel Dalgalanmalar Yaklaşımı

Politik devresel dalgalanma teorisine "Ortodoks Yaklaşım" olarak işaret edebileceğimiz teoriksel temel, başlangıçta Nordhaus tarafından ileri sürülmüştür. Siyaset kuramına göre seçmenler uygulanan politikalara önem verirken, politikacılar sadece seçimleri kazanmayı düşünürler ve bu nedenle de politikalarını seçmenleri memnun edecek doğrultuda seçerler. Bu tür davranışları fırsatçı olarak değerlendirebiliriz. Politikacıların iş başında kalabilmek için para ve maliye politikalarını seçerken ne kadar fırsatçı olduklarını gösteren makro ekonomik politikalar mevcuttur. Fırsatçı politik devresel dalgalanmalar modeli Nordhaus (1975) tarafından geliştirilmiştir. Nordhaus' un ortaya attığı bu model rasyonel olmayan bir modeldir ve Keynesyen makro ekonomik teori ile ortalama seçmen teorisine dayanmaktadır (Sezgin, 2004:139). Bu modelde fırsatçı

politikacılar Phillips eğrisini istismar ederek, kendi çıkarları doğrultusunda kullanırlar. Seçmenler geçmiş olayları çok çabuk unuttuklarından, politika belirleyicilerin niyetlerinin farkında olmadıklarından ve ekonominin nasıl işlediğini bilemediklerinden, özellikle enflasyon ve işsizlik arasındaki değişimi hesaba katmadıklarından, politikacılar tarafından kullanılabilirler. Bu geleneksel politik devresel modeline göre, iktidardaki hükümet seçimlerden hemen önce yapay olarak ekonomiyi harekete geçirir ve ekonomiyi genişletir, seçimlerden sonra enflasyon sonuçlarını elimine etme yoluna gider. Bu davranışları seçmenler tarafından ödüllendirilir. Çünkü seçimler ekonominin geçici olarak iyileştiği dönemlerde yapılır ve bu fırsatçı davranışların doğasını seçmenler anlayamadıklarından aldatılmaları söz konusudur. Seçmenler geçmiş deneyimlerinden ders almazlar ve bir önceki dönem seçim sonrası ekonomik durgunluğu yaklaşan seçimler zamanı unuturlar (Alesina, Roubini ve Cohen, 1991:16).

Nordhaus (1975)'un politik devresel dalgalanmalarla ilgili modeli çeşitli varsayımlara dayanmaktadır;

1. Ekonomi, bekleyişler eklenmiş Phillips eğrisi tarafından karakterize edilmiştir.
2. Modelin ikinci varsayımı enflasyon beklentilerinin uyarlayıcı olmasıdır. Nordhaus seçmenlerin bekleyişlerinin uyarlayıcı olduğunu kabul etmiş ve bunun sonucunda da kendilerini iktidarın performansına göre uyarlamaktadırlar
3. Politikacılar birbirinin benzeridir; işbaşında olmayı muhalefette olmaya tercih ederler. Partiler arası politika farklılıkları dikkate alınmamaktadır. Modelin perspektifinden bakıldığında bu rasyonel davranıştır. İktidar partisi yeniden seçilebilmek için iktidarının ilk yıllarında ekonomiyi daraltıcı, iktidarının ikinci bölümünde ise ekonomiyi genişletici politikalar izlerler. Bu tür davranışlar yeniden seçilme şanslarını arttırıcı niteliktedir.
4. Her seçimde birbirinin rakibi iki parti vardır: İktidar ve muhalefet.
5. Seçmenler ekonomik büyümeyi severken, enflasyon ve işsizlikten hoşlanmazlar
6. Toplam talebi etkileyen politika araçları siyasi karar vericilerin kontrolünde bulunmaktadır. Bir başka ifade ile bir politika aracı olan

para ve maliye politikaları politikacılar tarafından kullanılmaktadır. İktidar partisi tarafından kullanılan bu politikaların etkin kullanıldığı kabul edilmektedir. Seçmenler enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişkiyi anlamamaktadır, bu nedenle de bugünün düşük işsizliği ile geleceğin yüksek enflasyonu arasında bağlantı kuramamaktadır. İkincisi, seçmenin beklentileri, bilgileri geçmiş deneyimlerine dayanmaktadır. Bekleyişlerine, geleceğe yönelik bilgilerini dâhil etmemektedir. Çünkü geleceğe yönelik bilgilerin nasıl toplanacağını, yorumlanacağını veya bu bilgileri beklentilerine nasıl dahil edileceğini bilememektedirler (Derin, 2002:39).

7. Seçim zamanı exojenist değişken olarak kabul edilmektedir. Bu varsayım ABD için geçerli olmakla birlikte, birçok ülke için mesela, OECD ülkeleri, Türkiye, Japonya vb. ülkeler için geçerli değildir. Çünkü bu ülkelerde seçim zamanı sabitlenmemiştir. Yasaların izin verdiği ölçülerde seçim dönemleri değişebilmektedir.(Sezgin, 2004:140)

Nordhaus bu 7 varsayım altında politik devresel dalgalanma teorisini sınamak için, dokuz OECD ülkesinden savaş-sonrası döneme ait veri toplamıştır ve inişli-çıkışlı dalgalanmaların kendi fırsatçı modelini takip edip etmediğini incelemiştir.

Nordhaus'un Hipotezi: Seçim öncesi dönemde işsizlik düşmekte ve akabinde enflasyon artmaktadır.

Nordhaus'un geliştirdiği model şu şekildedir. İktidardaki parti, genel seçimleri kazanmak için seçmenlerin çoğunluğunu kazanmaya çalışmaktadır. İktidar partilerinin yeniden seçilme şanslarını artırmak amacıyla, ekonomi üzerindeki kontrollerini kullanacaktır. Hesaba katılan iki ekonomik değişken bulunmaktadır: İşsizlik oranı ve enflasyon oranıdır.

Modelin sonucunda, Nordhaus siyasi liderin dönemiyle aynı uzunlukta işsizlik-enflasyon dalgalanması meydana getireceğini ve politik otoritenin seçim arifesinde olup biteni göremeyen miyop seçmenleri, iktidar için oy vermesi yönünde kandırmayı umarak canlanma yaratacağını öngörmektedir (Bahçe, 2006:108).

Nordhaus' a göre iktidar partisinin sosyal refah fonksiyonunu maksimize etme çabaları, politik devresel dalgalanmaların kaynağını oluşturmaktadır. İdeolojik farklılık göstermediği varsayılan partiler, iktidarda iken aynı politikayı

izlemektedirler. Görev süresinin sonuna doğru kısa dönem Philips Eğrisinin avantajlarından yararlanarak ekonomiyi manipüle etmekte, seçim sonrasında, seçim öncesinde yaratılan ekonomik genişlemenin sonucu olarak enflasyonda artış ortaya çıkmakta ve iktidar partisi enflasyonu düşürmek amacıyla daraltıcı politikalar izlenmektedir.

Yukarıda açıklanan fırsatçı devresel dalgalanmalar yaklaşımı teorisine, teorik ve ampirik olarak yoğun eleştiriler getirilmiştir.

Fırsatçı devresel dalgalanmalar teorisine yönelik eleştirilerin ana noktası modelin varsayımları üzerindedir. Politikacıların ana amacı iktidarda kalmak olduğu kabul görse de, seçmen davranışlar konusundaki varsayımlar ve politikacıların ekonomi üzerinde fiilen sahip oldukları kontrol derecesi hakkında şüpheler doğurmuştur. Bu şüphelerden bazıları para ve maliye politikasına ilişkin kararların doğrudan hükümetler tarafından değil, çıkarları seçimle göreve gelmiş kişilerden tamamen farklı olabilen diğer otoriteler tarafından verildiği şeklindedir. Buna göre kamu harcamaları ve vergilerin toplanması çok sayıda bürokratin etkisi altında iken, para arzı ve faiz oranları hakkındaki kararlar, genellikle, en azından kısmen bağımsız merkez bankası yöneticilerinin kontrolündedir (Telatar,1998:43).

Teoriye yönelik başka bir eleştiri ise Schultz (1995) tarafından yapılmaktadır. Modeldeki temel eksiklik, politikacıların esas olarak iktidarı amaçladıkları şeklindeki varsayımın, hükümetlerin izleyecekleri politikalar konusundaki karar hesaplarının kapsamlı analizine izin vermemesidir. Modeldeki asıl unsur konumundaki hükümetlerin çıkarları tam olarak anlaşılmadığı sürece, seçmenlerin hükümetlerin beklenen davranışlarına ilişkin değerlendirmeleri kaçınılmaz biçimde eksik olacaktır. Bu açıdan bakıldığında, kurumsal kısıtlar ve seçmen davranışlarına yönelik eleştiriler ikinci planda kalmaktadır (Telatar, 1998: 43).

McCallum, 1978 yılında yayınlamış olduğu “Politik Devresel Dalgalanması: Bir Ampirik Test” adlı çalışmasında Nordhaus modelini bir teste tabi tutmaktadır. İşsizlik oranlarının otoregresif, sabit kovaryans, tahmini bir süreç olduğunu öngörmektedir. McCallum, modeline hepsi de önemli olan üç işsizlik gecikmesi dahil etmiştir. Sonrasında seçimle ilgili beş zamanlama ölçütünden birisini eklemiştir. McCallum’a göre, aslında EV1’i modele eklemek rahatsızlık varyansını arttırmaktadır. McCallum, Nordhaus’un hipotezini, seçimle ilgili zamanlama değişkenleri üzerinde otoregresif işsizlik modelinin tortularını regresyona tabi tutarak bir başka şekilde testten geçirmiştir. Bu testte zamanlama

değişkenleri yine önemli sayılmamaktadır. McCallum, İşçi İstatistikleri Bürosu'nca sağlanan hem mevsimsel olarak düzenlenmiş hem de mevsimsellik olmadan düzenlenmiş işçi istatistiklerinden faydalanmıştır. Sonuç olarak, McCallum, Nordhaus hipotezine karşı kanıt elde etmiştir (Bahçe, 2006:125).

Heckelman ve Berument'in 1998 yılında yayınlamış oldukları çalışmada, Hausman testleri aracılığıyla endojenite test edilerek, hem Japonya'da hem de İngiltere'de yaşanan fırsatçı seçim zamanlamasına ilişkin güçlü kanıt elde edilmiştir. Politik devresel dalgalanma kanıtı oldukça sınırlıdır ve genel anlamda Heckelman ve Berument çalışmalarında, bu iki demokrasi açısından geleneksel politik devresel dalgalanmanın ortaya koyduğu çıkarımları reddetmişlerdir. Bununla birlikte, Heckelman ve Berument, Japonya'da parasal dalgalanmalara ilişkin kanıt bulmuşlardır, ancak İngiltere'de hem para hem de kamu harcamasına ilişkin, politika araç hilelerine (manipülasyona) rastlanmamıştır (Heckelman, Berument, 1998:997).

Alesina ve Roubini (1992), çalışmasında ikna edici bir takım testler ortaya koymuşlardır. 1960–1987 yılları arasındaki döneme ait 18 OECD ülkesi (Avustralya, Danimarka, Almanya, Fransa, Yeni Zelanda, A.B.D., İngiltere, Avusturya, Belçika, Finlandiya, İrlanda, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre, Kanada, İtalya, Japonya) üzerine üç aylık, enflasyon, işsizlik, üretim büyümesi gözlemlerini içeren veri toplamışlardır. Kendi bireyi oldukları ülkelerin çoğunda tanımlamaların farkına varınca, McCallum'un 1978'de ortaya koyduğuna benzer otoregresif bir modeli ülke sınırlarında tanımlamışlardır. Daha sonra modele bir politik faiz değişkeni eklemişlerdir. Nordhaus modelini test etmek için, başka koşullarda hiç oluşmayan, bir seçimden önceki üç aylık dönemlerde sahneye çıkan bir kukla değişkeni geliştirmişlerdir. Nordhaus modeli, bu kukla değişkenin üretim büyümesi modellerinde pozitif, işsizlik modellerinde negatif olduğunu öngörmektedir. Nordhaus modelinde öngörülen gerçek etkilere karşı kanıt sağlar şekilde, bu kukla değişken tüm regresyonlarda önemsiz olmaktadır. Buna karşın, Alesina ve Roubini'nin yaklaşımında ortaya çıkan olumlu bir sonuç bulunmaktadır. Buna göre, Alesina ve Roubini seçim sonrası birkaç üç aylık dönemde çalışan bir kukla değişkeni geliştirmişlerdir ve bu kukla, enflasyonun seçimlerden sonra yükseldiğini gösterir bir şekilde enflasyon regresyonlarında pozitif ve önemli olmaktadır. Ortaya atılan bu sonuç, enflasyondaki partizan farklılıkları denetlerken bile değişmemektedir (Alesina ve Roubini, 1992:683).

2.2.2.2. Partizan Politik Devresel Dalgalanmalar Yaklaşımı

Politik devresel dalgalanmalar konusunda Nordhaus' dan sonra yapılan önemli bir çalışma da Hibbs tarafından ortaya konulmuştur. Partizan Politik Devresel Dalgalanmalar, ilk olarak 1977' de Hibbs tarafından 'Politik Partiler Ve Makroekonomik Politika' adlı makalesinde ortaya atılmıştır.

Hibbs, grupların farklı ideal enflasyon–işsizlik kombinasyonları olduğuna işaret etmiştir. Diğer bir ifade ile düşük işsizlik–yüksek enflasyon makroekonomik biçimlendirmesini, kişisel gelir dağılımı üzerine güçlü eşitleyici etkiler yapmak için çaba sarf etmekte olduğuna vurgu yapmaktadır.

Hibbs çalışmasında, makroekonomik politikalarda ve kapitalist demokrasilerde sol ve sağ kanat hükümetleriyle birleştirilmiş makroekonomik sonuçlardaki savaş sonrasına ait seyri incelemiştir. Hibbs'in çalışması, karşılaştırmalı olarak yüksek işsizlik–düşük enflasyon biçimi, üst gelir ve mesleki statü gruplarının çıkarları ve tercihleri ile uyumlu iken; alt gelir ve mesleki statü gruplarının objektif ekonomik çıkarları kadar subjektif tercihlerinin, nispeten düşük işsizlik–yüksek enflasyon biçimi tarafından en iyi şekilde sunulduğunu tartışmaktadır. 12 Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin (B. Almanya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç, İtalya, Norveç, A.B.D. ve Kanada) hükümetlerinin politik yönlendirmeleri ile ilişkili işsizlik ve enflasyon çıktıları üzerine oldukça yoğun toplanmış veri ile sol tarafından düzenli olarak yönetilen uluslarda düşük işsizlik–yüksek enflasyon biçiminin oluştuğu ve merkezi ile sağcı partiler tarafından hâkimiyet altına alınan politik sistemlerde ise yüksek işsizlik– düşük enflasyon biçiminin oluştuğu analiz edilmiştir (Alesina ve Roubini, 1990:104).

Partizan politik devresel dalgalanmaları, sol kanat hükümetlerin partizanlığından dolayı seçim yılında işsizlik oranlarının azaltılmasıyla doğan genişletici talep politikaları ve bu reel genişlemenin sona ermesinde bile, enflasyon hızlanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Partizan teoriye göre yöneten partilerin temel amacı olarak, politikacıların kendi seçmenlerini himaye eden politikaları uygulaması söz konusudur. Bu yüzden, partizanlığı dikkate alan görüşler sol kanat partiler, sağ kanat partilerden daha düşük işsizlik ve daha yüksek çıktı büyümesi ve enflasyon, daha fazla genişleyici olan politikayla (diğer değişkenlerin aynı kaldığı iddia edilerek) hükümetin parti kontrolündeki değişmelerle sürecin devam ettiğini, zımni olarak ifade etmektedir. Tablo 2.1. de

değişik ekonomik hedeflere ilişkin olarak, sanayileşmiş toplumlardaki siyasi partilerin tercihleri gösterilmektedir:

Tablo 2. 1. Değişik Ekonomik Hedeflere İlişkin İleri Endüstri Toplularında Siyasi Partilerin Tercihleri

	Sosyalist İşçi Partisi	Merkez	Muhafazakar
Hedeflerin Önemi Azalır ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	Tam İstihdam	Fiyat İstikrarı	Fiyat İstikrarı
	Gelir Dağılımı Eşitliği	Ekonomik Genişleme	Ödemeler Dengesi Eşitliği
	Ekonomik Genişleme	Tam İstihdam	Ekonomik Genişleme
	Fiyat İstikrarı	Gelir Dağılımı Eşitliği	Tam İstihdam
	Ödemeler Dengesi Eşitliği	Ödemeler Dengesi Eşitliği	Gelir Dağılımı Eşitliği

Kaynak: Telatar (1998:13)

Hibbs, bu grup temelli tercihleri “hükümetler, temelde objektif ekonomik çıkarlarla ve sınıf–tanımlı çekirdek siyasi seçim bölgelerinin subjektif tercihleriyle uyumlu makroekonomik politikalar izler” diyerek parti tercihlerine ilişkilendirir. Ayrıca, sol–eğilimli partilerin hakim olduğu ülkelerde enflasyon oranlarının daha yüksek ve işsizlik oranlarının düşük olmaya meyilli olduğunu; sağa eğilimli ülkelerdeyse tam tersi olduğuna işaret etmektedir. Sağ adaylar zenginlerin çıkarlarını temsil ederken; sol adayların yoksulun çıkarlarını temsil ettiğini ima etmektedir. Savaş–sonrası dönemde Amerika ve İngiltere ülkeleri üzerine uyguladığı bir zaman–serileri analizi Hibbs’in hipotezini doğrulamıştır

Hibbs, ABD ve İngiltere için yaptığı zaman seri analizinde gözlemlerine uygun biçimde, ABD’ de Demokrat Parti’ nin Cumhuriyetçi Parti’ ye oranla ve İngiltere’ de İşçi Parti’ sinin Muhafazakar Parti’ ye oranla, işsizliğe enflasyondan daha fazla ağırlık verdiklerini göstermektedir. Demokrat Parti ve İşçi Parti’ sinin iktidar dönemlerinde işsizlikte düşüş olduğu gözlenirken Cumhuriyetçi Parti ve Muhafazakar Parti yönetimlerinde işsizliğin arttığı görülmektedir. Bulgulardan

hareketle, Hibbs, siyasi partilerin iktidarda buldukları süre boyunca, kendi seçmen gruplarının ekonomik tercihlerine uygun politikalar izledikleri sonucuna ulaşmaktadır. Siyasi partilerin açıklanan davranışı, sol partilerin Phillips eğrisi üzerinde, sağ partilerin tercih ettiğinden daha yüksek enflasyon daha düşük işsizlik içeren bir noktayı tercih ettikleri kabul görmektedir (Telatar,1998:46).

Alesina- Cohen ve Roubini partizan politik devresel dalgalanmalara en büyük katkıda bulunan teorisyenlerdendir. Alesina, geliştirdiği rasyonel partizan modele dayanarak, seçim sonuçlarına ilişkin belirsizliğin kısa dönemli politik dalgalanmalara yol açacağını ileri sürmüştür. Alesina'ya göre, seçimlerden önce, gelecek dönemdeki siyasal iktidarın ne tür bir politika uygulayacağı belirsiz olduğunda, iktisadi birimler iktidara geleceğini tahmin ettikleri partinin, politikalarına göre, ortalama bir enflasyon beklentisi kurgularlar. İktisadi birimlerin gelecekte enflasyon oranının hangi düzeyde seyredeceğini net olarak kestirememeleri, her seçimin beklenenden farklı yeni bir enflasyon oranına yol açma olasılığını artırır (Cinko, 2005:333). Başka bir ifade ile, gerçek enflasyon oranı, seçim sonuçları tarafından belirlenir.

Rasyonel partizan modellere göre, enflasyon ve büyüme oranının doğal düzeyinden sapması, seçim sonuçlarının belirsizliğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, sağ bir partinin iktidarından sonra seçimi kazanan sol eğilimli bir parti, kendinden önceki iktidarın uyguladığı politikalar nedeniyle daralan ekonomiyi, genişletici politikalar ile uyararak enflasyondaki artış pahasına hasıla büyüme oranının artmasına yol açabilir. Benzer şekilde, iktidara gelen sağ eğilimli bir parti, kendinden önceki iktidarın aksine, durgunluk eğilimlerine yol açma pahasına daraltıcı politikalar uygulayıp enflasyonu kontrol altına almaya çalışır. Ancak, sol iktidarlar döneminde enflasyon oranı görece olarak yüksek düzeylerde seyrete de, ekonomik değişkenleri doğal düzeylerinde uzakta tutacak politikaları uzun süre uygulamak güçtür. İktisadi birimlerin ücret ve fiyat sözleşmelerini rasyonel beklentiler temelinde yeniden ayarlamaları partizan politikaların etkinliğini azaltır. Bu durum, partizan politikaların iktidar süresince sürdürülmesinin önündeki en önemli engeldir.

Rasyonel partizan modellerin bazı eksik yönleri bulunmaktadır. Bu konuda ileri sürülen eleştiriler aşağıdaki noktalarda toplanabilir;

Cinko (2005)' ya göre ücret ve fiyat sözleşmeleri her zaman seçimlerden önce bağlanmayıp, iktisadi birimler kendilerine çok yüksek maliyet yüklediği sürece

çoğu kez seçimlerden hemen sonraki tarihi tercih eder. Seçimler, bütün demokratik ülkelerde belirli tarihte gerçekleşmez. Parlamenter demokrasinin olduğu birçok ülkede erken seçim uygulaması yaygındır.

Özkan (1998)' a göre parasal ve mali araçların ayrı otoritelerin elinde olmaması, sol partiler döneminde hasıla düzeyinin görece olarak yüksek olmasını güçleştirir. Çünkü sol partilerin iktidarında artan kamu harcamaları vergiler ile finanse edilmeye çalışıldığında firmaların yatırımlara aktaracağı fonlar da azalma ortaya çıkacağından hasıla düzeyi gerileyebilir.

Balke (1991)' ye göre seçmenler, sadece rasyonel beklentilere sahip olmayıp, aynı zamanda oylama eylemlerinde de rasyonel davranabilirler.

Sonuç olarak rasyonel partizan modellerde merkez sağa mensup parti işbaşına geldiğinde, işsizlik düzeyinde ve resesyonist eğilimlerde geçici bir artış gözlenir. Buna karşın, merkez sola mensup parti işbaşına geldiğinde, enflasyon oranlarında yükselme eğilimi ile birlikte, hasıla ve istihdam düzeyinde genişleme gözlenir. Rasyonel partizan modellere göre, enflasyonist beklentiler ayarlandıkça, gelir artışı ve istihdam düzeyi iktidar döneminin ikinci yarısında doğal düzeyine yönelir. Seçim rekabetinin ideolojik farklılıkları belirgin olan iki parti arasında geçmesi halinde seçim sonuçlarına ilişkin belirsizlik artar. Böyle bir ortamda hasıla ve istihdam düzeyinin yönelimini kestirmek oldukça güçtür.

2.2.2.3. Rasyonel Politik Devresel Dalgalanmalar Yaklaşımı

Bu yaklaşımda bireylerin rasyonel beklentileri olduğu varsayılır ve seçmenler politikacılar arasında bir enformasyonun sürekli var olduğu vurgulanır. Politikacılar kendi yeterliliklerini bilirken seçmenlerde bu bilgi eksiktir. Tam olarak bilinmemektedir. Rasyonel beklentilerin makroekonomik teoriye devrim niteliğindeki girişi ile birlikte, pür politik devresel dalgalanmalar teorisinin varsayımları ve öngörülerini sorgulanmaya başlanmıştır. Rasyonel beklentiler hipotezi, geleneksel seçmen davranışlarını formüle ederek makro ekonomi ve siyaset ilişkilerine yeni stratejik hareketler ekleyerek incelemeye başlamıştır.

Rasyonel politik devresel dalgalanması yaklaşımını, eğer halk hükümetin ekonomiyi şişireceğini düşünüyorsa, sıkı makroekonomik politika, üretimi doğal oranın altına düşürecek enflasyonu elimine etmenin amaçlandığını açıklamaktadır.

Bu yaklaşımda ele alınan modelin kritik elemanı, hükümet hakkında “kamunun bilgi eksikliği”dir. Hükümet enflasyonla savaşıma konusunda ciddi bile olsa, halk

bunu kesin olarak bilememektedir. Tam olarak güvenilir “anti– enflasyon” politikası genellikle mümkün olmamaktadır (Bahçe, 2006:135).

Aynı zamanda, rasyonel politik devresel dalgalanması, seçmenlerin naifliğine başvurulmadan açıklanmaktadır. Hükümetler, enflasyonla her durumda savaşacakları olasılığını kamunun aklında tutmak istemiyormuş gibi davranmalar bile, iktidar döneminin başlangıcında, istihdamın seyredeceği eğilime önem vermektedirler. Tabii ki, bu tür hükümetler dönemlerinin sonlarına yakın üretimi arttırmaya çalışmak için her zaman ekonomiyi şişirmektedirler. Daha fazlası, yapılan bu işlem işe yaramaktadır. Hükümet dayanıklılık için itibar ettiği süreçte üretim olasılıklı olarak yükselmektedir. Kamu başından sonuna kadar rasyonel olarak hareket etmektedir.

Alesina, Cohen ve Roubini ye göre politik devresel dalgalanmalar teorisinin rasyonel beklentiler çerçevesinde yeniden ele alınması oyun teorisinin katkıları ile olmuştur. Bu modellerde hükümet bireyler ve diğer ekonomik birimler aynı fayda fonksiyonuna sahip ancak onlardan farklı olarak oportünisttir. Yani hükümetin partizan motifleri yoktur ama iktidarın nimetlerinden faydalanır ve seçimde kazanmayı düşünür. Bu modellerde anılan çalışmaların iki ortak yönü vardır: i) farklı hükümetler farklı yeterlilik derecesi ile karakterize edilebilirler ii) hükümet kendi yeterlilik seviyesi hakkında seçmenden daha fazla enformasyona sahiptir (Tekeli ve Akdede, 2008:9).

Politik devresel dalgalanmalar konusunda geniş kapsamlı, ampirik bir literatür bulunmaktadır; ancak teorik temelleri rasyonel beklentiler öncesi makroekonomik teoriye dayandırılmıştır. Rogoff ve Sibert’in (1988) yılında yayınladıkları çalışmada; vergiler, kamu harcamaları ve parasal büyüklükteki seçimsel dalgalanmalar, bir denge olarak modellenmiştir. Rogoff ve Sibert’e göre, dalgalanma, onu meydana getiren geçici bilgi asimetrisi tarafından süregelmektedir. Örneğin, devletin, ulusal savunmayı sağlamadaki performansına dair daha fazla cari bilgisi bulunmaktadır. İktidardaki partiler, özel bilgileri ya oldukça olumlu ya da oldukça olumsuz olduğunda asgari düzeyde manipüle etmektedirler. İktidardaki partinin popüleritesindeki dışsal bir artış, zorunlu olarak sönük bir devresel dalgalanmasını ifade etmemektedir.

Rogoff ve Sibert’in (1988) analizleri, makro ekonomi politikası değişkenlerindeki seçimsel dalgalanmaları açıklamadaki geçici bilgi asimetrisinin temel rolünü tanımlamaktadır. Politik devresel dalgalanmasında

günümüze kadar gelen ampirik kanıt, A.B.D. ve Almanya’da yapılan ulusal seçimlere değinmektedir. Rogoff ve Sibert’in çalışması genelde bu kanıtla aynı tutarlılıktadır. Bununla birlikte, çalışmalarında geliştirilen genel çatı, merkezi ve yerel seçimlerle ilişkili seçimsel politik dalgalanmaların diğer türlerini gözden geçirmekte de kullanılabilir (Rogoff, 1990: 20).

Rogoff ve Sibert’in sonuçları birçok boyut açısından genel bir fikir vermektedir. Rogoff’un 1990 yılında yayınlamış olduğu çalışması, değiştirmeye izin veren hem kamu tüketim harcamaları hem de kamu yatırımlarında “çok-boyutlu (multi-dimensional)” manipüle modelini sunmaktadır (Rogoff, 1990:21–36). Seçmenler, oylama öncesinde vergileri ve kamu tüketim harcamalarını gözlemlemektedirler, fakat sadece kamu yatırımları bir dönem gecikmesiyle gözlemlenebilmektedir. (Bu değışkende senyoraj bulunmamaktadır; onun için, merkezi ve yerel seçimlere daha direkt olarak uygulanabilmektedir.) Rogoff ve Sibert’in 1988 yılındaki çalışmalarında ortaya koydukları modelde, bazı diğer ülkelere uygulanan kısıtlama, seçimlerin endojen zamanlamasına izin vermemektedir. Bununla beraber, seçimlerin yapıldığı zaman ile süregeldiği zaman arasında yeterli bir gecikme bulunduğu takdirde, genel kanı, iktidardaki partinin yerinde kalmak açısından çıkar gözetileceğidir. Ayrıca, Rogoff ve Sibert’in çalışmasında kullandığı model, Alesina’nın 1987 yılındaki çalışmasında yer alan iki parti karşısındaki birçok farklılıklara da değinmektedir (Bahçe, 2006:140).

Rogoff’un çalışmasındaki analiz, Keynesyen politik devresel dalgalanması modelinin temel anlayışlarının bazılarını korumaktadır. Nordhaus’un 1975’teki çalışması gibi, Rogoff’un çalışmasındaki dalgalanma da; Phillips eğrisi ve seçmen miyopluğuna dayanmaktadır. Seçimden önceki yıl içerisinde para arzı büyüklüğünü arttırmak suretiyle, iktidardaki lider, üretim ve istihdamı geçici olarak yükseltebilmektedir. Seçmenler bu manipülasyona, seçimlerden sonra üretim ve istihdam doğal oranlarına dönerken, enflasyonun yükseleceğine dikkat etmeden, olumlu bir şekilde karşılık vermektedirler. Rogoff’a göre, bu hikâyenin iki bariz kaybı bulunmaktadır. İlk olarak, seçimler tam olarak tahmin edilen olaylardır; o yüzden parasal büyüklüğün beraberinde gelen herhangi sistematik bir artışın reel bir takım etkileri bulunmamalıdır. İkinci olarak, seçim öncesi makroekonomik politika, seçim zamanı tarafından belirlenmektedir ve seçmen kararları, yalnızca hangi adayın onlara daha yüksek seçim sonrası refah beklentisi sunacağına bağlı bulunmaktadır (Rogoff, 1990:33).

Keynesyen teori, ulusal üretim, işsizlik ve enflasyondaki seçimsel dalgalanmaları test etmeyi amaçlayan ampirik çalışmaların fazla olmasını sağlamıştır. Temel modelin teoriksel zayıf yönlerinin ışığında, sonuçların karışık çıkması sürpriz sayılmamaktadır.

2.3. Türkiye’ De Politik Devresel Dalgalanmalar

Politik-ekonomik dalgalanmalara ilişkin olarak yapılan çalışmaların temel hareket noktası, gelişmiş ülkelerde belli ölçüde geçerliliği olan Phillips eğrisidir. Bilindiği üzere, Phillips eğrisi, enflasyon ile işsizlik arasındaki değişik kombinasyonları göstermektedir. Phillips eğrisi üzerindeki hareketlenmeye bağlı olarak, kısa dönemde enflasyonun azalması halinde işsizlik artarken, işsizliğin azaldığı durumda da, enflasyon artmaktadır. Bu ilişkinin geçerliliği halinde, ekonomi politikalarını belirleyenlerin önünde çeşitli enflasyon-işsizlik kombinasyonları olacaktır. Nordhaus (1975) yapmış olduğu analize göre, seçim öncesi canlanmanın ve seçim sonrası durgunluğun seyrinin zorunlu başkanlık döneminin ilk yıllarında izlenen daraltıcı politikalardan ve öncelikli olarak izleyen seçime kadar takip edilen genişleyici politikalardan kaynaklandığı hipotezini ortaya atmıştır. Nordhaus’a göre, bencil ve oy maksimizasyonunu amaçlayan başkan kısa-dönem Phillips eğrisi vasıtasıyla ekonomiyi manipüle etmeye mecbur kalmaktadır. Daraltıcı politikalar, enflasyonu ve dolayısıyla enflasyonist beklentileri azaltmak ve bu yolla kısa-dönem Phillips eğrisini aşağıya doğru hareket ettirmeyi ifade etmektedir. Seçim yaklaştıkça, işsizliği azaltmak için genişleyici politikalar izlenmekte ve enflasyon ile işsizlik oranı arasındaki kısa dönemli değiş-tokuş istismar edilmektedir.

Gelişmiş ülkelerde belli düzeyde geçerliliği olan çoğu ekonomik kuram gibi, Phillips eğrisinin ortaya koyduğu değişimin Türkiye için geçerliliği tartışılabilir. Politik-ekonomik dalgalanmaların Türkiye’deki görünümüne bu sebeplerden ötürü, öncelikle Phillips eğrisinin Türkiye için geçerliliğinin tartışılması ile başlanacaktır.

Eğer Phillips eğrisi Nordhaus’un çalışmasında belirttiği gibi ters yönlü bir ilişki gösterir ise, ele alacağımız modelde işsizlik ve enflasyon değişkenlerini kullanmamız, Türkiye’de politik devresel dalgalanmalarının oluşumunu açıklamak için yeterlidir. Biz burada Phillips eğrisinin Türkiye de politik devresel dalgalanmalar teorisine sebep olup olmadığını göstermek için Bahçe (2006) ‘nin çalışmasından faydalanacağız. Bahçe (2006) çalışmasında 1980- 2006 dönemine ait TÜFE, ÜFE ve işsizlik rakamlarını incelediğinde, Türkiye’de enflasyon ve işsizlik oranlarına ilişkin kombinasyonlar Phillips eğrisinin ifade ettiği anlamda

ters yönlü bir ilişki göstermediğini görmüştür. Nitekim Türkiye’de, 1984, 1989, 1991, 1992, 1994, 1997 ve 2001 yıllarında enflasyon artışına karşılık işsizlik oranı düşmemiş aksine artmıştır. Yine 1986, 1990, 1995, 1996 ve 2004 yıllarında ise hem enflasyon hem de işsizlik oranı düşmüştür. Elde edilen verilerin analizinden hareketle, politik devresel dalgalanmaları teorisini, Türkiye açısından enflasyon ve işsizlik arasındaki değişimlerle test etmek mümkün olmamaktadır.

Sonuç olarak; işsizlik, büyüme ve enflasyon gibi temel makroekonomik değişkenlerdeki gelişmelerle, Türkiye için, politik-ekonomik dalgalanmaları test etme olanağı yoktur. Bu nedenle, literatürde politik-ekonomik dalgalanmaları Türkiye açısından açıklamak amacı ile seçimlerin ekonomik istikrarsızlıklar ve kamu kesiminin genişlemesi üzerindeki etkileri farklı değişkenler yardımı ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Tutar ve Tansel’in (2000) Türkiye’de politik devresel dalgalanmalarının varlığını ve çeşitli kurumsal faktörlerin bütçe açıkları üzerindeki etkilerini test etmektedir. Bu amaçla çalışmada, yıllık (1960–1996 arasında), üç aylık (1983:Q1–1997:Q2 arasında) ve aylık (1990: 01–1996:06 arasında) veriler kullanılmıştır. Yıllık veri sonuçları; seçimlerin bütçe açıklarını önemli ölçüde etkilememesine rağmen, bir koalisyon hükümetindeki parti sayısı ve mali otoritelerin sayısı arttıkça, bütçe açıklarının da buna bağlı olarak arttığını göstermektedir. Tutar ve Tansel’e göre, koalisyonların, askeri darbelerin, petrol şoklarının, Kıbrıs savaşının ve terörizmin bütçe açıkları üzerinde önemli ve negatif etkileri bulunmaktadır. Üç aylık veri; seçimlerin, bir koalisyon hükümetindeki parti sayısının ve mali otorite sayısının bütçe açığını önemli ölçüde etkilememelerine rağmen, bütçenin ikincil öğeleri üzerinde birtakım etkilerinin bulunduğunu göstermektedir. Diğer yandan aylık veri; özellikle seçimlerin bütçe açığı ve bütçenin yatırımlar dışındaki bütün ikincil öğeleri üzerinde önemli ve negatif etkileri bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte aylık veri, mali otorite sayısının ve koalisyon hükümetlerindeki parti sayısının etkileri açısından herhangi bir öneme işaret etmemektedir. Bütçe ara toplamlarının aylık verisi ile analizi, 1990–1996 yılları arasındaki dönem açısından politik devresel dalgalanmalarının varlığını açık bir şekilde göstermektedir. Bu nedenle yıllık veri ile analiz, seçimlerin etkilerini gizlerken; üç aylık ve aylık veri ile analiz, politik devresel dalgalanmalarının varlığını açığa vurmaktadır. Bunun yanı sıra üç aylık veri, politik güç dağılımının, transfer harcamalarını arttırdığını göstermektedir. Tutar ve Tansel, analizlerinin bazı

politik çıkarımlarını vurgulamaktadırlar. Vurgu, mali otoritelerin birleştirilmesinde ve bütçe harcamalarının azaltılmasında önem kazanmaktadır (Tutar ve Tansel, 2000: 31)

Onur'un (2002), çalışmasında, toplam kamusal gider veya gelirlerden çok, iç ve dış borçların belirleyici bir niteliğe sahip olduğu gözlenmektedir. 1975–2000 yılları arasında, 26 yıl ve yaşanmış 6 seçim yılının getirdiği maliyet, toplam kamusal açıkları, milletvekili genel seçimleri, GSMH, konsolide bütçe açıkları, iç borçlanma ve dış borçlanma gibi makro ekonomik değişkenler veri olarak kullanılmıştır. Onur'un çalışmasında, seçimlerin toplam kamusal açıkları arttırması biçimindeki teorik beklentinin yanı sıra, seçimlerde borçlanma yoluyla, yeni bir kaynak elde edildiği gözlenmektedir (Onur, 2002: 85).

Onur'un ele aldığı çalışmasında sonuç olarak, seçimlerin ekonomideki makro ekonomik değişkenlerde meydana getirdiği değişiklikleri öncelikle Türkiye Ekonomisi'ndeki sorunların kaynağının politik nedenlerle, özellikle devlet bütçesinin aleyhine sonuçlar meydana getirdiği ve dolayısıyla savurgan bir devlet muhasebesiyle yaşamak zorunda kalmakla haksız rekabete uğrayan küresel bir makro ekonominin var olduğu gözlemlenmiştir.

Onur (2002)' un çalışmasına göre, Türkiye Ekonomisinin sorunlarının çözümü için bir yandan devletin veya hükümetin ekonomideki gücünün azaltılması, diğer taraftan da Türkiye Ekonomisi'nde serbest piyasa ekonomisinin kendi kendine işlemesi açısından, özel mülkiyetin, sözleşme ve teşebbüs serbestisinin güvence altına alınması gerekmektedir. Ülke ekonomisinin liberalleştirilebilmesi için ise, kronik bütçe açıklarının ortadan kaldırılması ve bütçe denkliliği için, para basma ve borçlanma yetkisinde sınırlamalar yapılmalıdır

Kuzu (2002), çalışmasında politik devresel dalgalanmalarının özellikle 1977–2001 periyodundaki Türkiye örneğini araştırmaktadır. Politik devresel dalgalanması literatürü son otuz yıl içinde geliştirilmiş ve politika ile ekonomiyi birçok yönden birbirine bağlamıştır. Politik devresel dalgalanması teorilerinin çıkarımları birçok ülkede araştırılmıştır Kuzu'nun çalışmasında ilk olarak, Neo Klasik İktisat ve Yeni Politik İktisat arasında bahsedilen ve birleştirilen literatürdeki gelişmeler tanıtılmıştır. İkinci olarak, 1977–2001 periyodu süresince politik devresel dalgalanmalarının meydana gelip gelmediğini belirlemek için, Türkiye örneği detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Bazı makroekonomik değişkenlerde politik dalgalanmaların meydana geldiği sonucuna

varılabilmektedir. Bu değişkenler; Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından piyasaya sürülen dolaşımdaki para, M1 tanımlı para arzı, kamu sektörü kredileri ve bunların yanı sıra vergi gelirleri olmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), 1989'dan sonra özellikle hedefi olan değişkenlerde (TCMB bilanço büyüklüğü, net yerli varlıklar ve parasal taban vb.) politik devresel dalgalanması oluşumuna izin vermemiştir. Bununla birlikte, Kuzu, analiz edilen periyotta dolaşımdaki para ve M1'de politik devresel dalgalanması kanıtı elde etmiştir. Kamu sektörüne yöneltilen TCMB kredilerinin yüksek yasal tavanlarından dolayı TCMB, özellikle 1991 genel seçimlerinden önce bu kredileri sınırlandıramamıştır. 1977–1991 periyodunda, TCMB tarafından piyasaya sağlanan tarımsal krediler üzerinde de benzer politik devresel dalgalanmaları görülmüştür. Kuzu, çalışmasında regresyon analizine ek olarak, diğer politik devresel dalgalanması çalışmalarından farklı olarak, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) personel harcamalarına ilişkin, 1964–1998 döneminde Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası tarafından sağlanan tarımsal kredilere ilişkin ve 1986–1999 periyodunda hükümetler tarafından deklare edilen tarımsal fiyatlara ilişkin karşılaştırmalı tablolar ve şekiller ortaya koymuştur. Kuzu'nun çalışmasında elde ettiği sonuçlar fırsatçı dalgalanmaları desteklemektedir (Kuzu, 2002:16). Gelecekte politik devresel dalgalanmalarının oluşumunu engellemek açısından, Türkiye ekonomisinde hangi politika araçlarının politik devresel dalgalanması üretmek için kullanıldığının belirlenmesi önemlidir. Sonuç olarak, Kuzu'nun ele aldığı çalışmada, bazı politika araçlarının politik devresel dalgalanması üretmek için kullanıldığı belirtilerek; gelecekteki çalışmalar açısından politik devresel dalgalanmalarının oluşumunu önlemek için nelerin yapılabileceği araştırılmıştır (Kuzu, 2002: 17).

Çaşkurlu (2002), 1980 sonrası dönemde merkez bankasından kaynak kullanımının makroekonomik etkilerini analiz etmektedir. Buna göre, çalışmada merkez bankası kaynaklı finansmanın özellikleri ve etkileri belirtilerek, Türkiye'de söz konusu finansmanın hangi boyutlarda yapıldığı ve finansmanın etkileri tartışılmaktadır

Çaşkurlu'ya göre, merkez bankası kaynakları kullanılarak yapılan finansmanda para basma yöntemi kullanılmaktadır. Para arzının arttırılması ile sonuçlanan söz konusu finansman yönteminin enflasyonist etkileri olduğu ve Türkiye'de özellikle 1980'li yıllardan sonra izlenen iktisat politikasının temel hedefi olan yüksek

enflasyonun düşürülmesine bağlı olarak, borçlanmanın tıkandığı veya yer ve zamana göre finansmanın gerekli olduğu dönemlerde uygulanmıştır. Fakat bir yandan borçlanma devresel bir hareket izlerken bir yandan da enflasyonun kontrol altına alınması mümkün olmamaktadır. Çaşkurlu çalışmasında, merkez bankası kaynaklı finansmanın, bankanın varlık ve yükümlülüklerinde bir değişiklik meydana getirmediyi ifade etmiştir. Söz konusu finansmanın boyutundaki artış, bankanın para politikası uygulama özelliğini zayıflatmakta hatta bazı dönemlerde imkansız hale getirmektedir. Parasal düzenlemelerin ve belirlemelerin yapıldığı bir üst kurum olarak merkez bankalarının, politika otoritesinin plansız uygulamalarından arındırılarak diğer ülke örneklerinden de görüleceği üzere, çeşitli yasal zorunluluklarla belirli çerçevede bağımsızlıklarının kazandırılması gereklidir.

Eren(1993) çalışmasında kamu borçlanma gereğinin seçim dönemleri öncesinde daha fazla arttığını, fiyat artışlarının ise seçimde sonra seçim öncesine göre daha fazla arttığını aynı zamanda da para arzında da önemli değişimler görüldüğünü söylemiştir.

Asutay (2004) çalışmasında, geleneksel fırsatçı Nordhauscu teorinin içindeki maliye ve para politikası araçlarını modelleyerek, Türkiye’de politik konjonktür dalgalanmalarının varlığını araştırmayı amaçlamaktadır. Asutay’ın çalışmasında uygulanan ekonometrik analiz, seçimlerin “dışsal olarak (exogenously)” belirlendiği Nordhaus teorisine dayandırılmaktadır. Maliye ve para politikası araçları, 1980–2002 ve 1986–2002 periyodu açısından üç aylık veriyi içeren “müdahale (intervention)” analizi ile modellenmiştir. Ekonometrik zaman–serisi analizi, Türkiye’de maliye ve para politikası araçlarında yaşanan politik konjonktür dalgalanmasının varlığına ilişkin açık ve güçlü bir kanıt sağlamıştır.

Dursun ve Savaşan (2006) 1984- 1998 yılları arasındaki 67 ilde belediye verilerini kullanarak yerel politik devresel dalgalanmaların varlığını bulmuşlardır. Seçimlerin toplam harcamalarda ve görünür yatırım harcamalarında pozitif etkisi olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca regresyon sonucuna göre, sağ partilerin harcamaları seçim zamanlarında daha fazla manipule edeceği sonucuna ulaşmışlardır.

Telatar (2000) ise temel politika değişkeni olarak enflasyon oranını seçmiş ve 1986-1997 dönemine ait aylık verileri kullanarak manipülatif ve siyasi sörf hipotezlerini test etmiştir. Seçim ve enflasyon değişkenlerinin sistem tahminleri

Türkiye açısından doğrulanmamaktadır. Telatar farklı bir çalışmasında da para arzını ve reel kamu harcamaları ile yaptığı çalışmasında 1986-1997 dönemlerindeki seçimlerde hükümetlerin yeniden seçilmek için ekonomiyi manipüle ettiğini ortaya koymuştur.

Bakırtaş (1998) Politik ekonomik dalgalanmalar kuramı kapsamında Türkiye’deki politik yapının ekonomi üzerindeki etkisi adlı çalışmasında 1987–1991 ve 1995 genel seçimlerini incelemiştir. 1987 yılı seçim sonucunda iktidar olan Anavatan Partisi, oy oranındaki düşüşe karşın daha fazla milletvekili çıkararak tekrar iktidar olmuştur. Partinin, önceki iktidarı döneminde makul sayılabilecek bir enflasyon oranı (1983–1987 ortalaması %38,5) ve oldukça iyi bir büyüme oranı (aynı dönem için ortalama %6, 98) yakalaması bu seçimlerdeki kısmi başarısının bir nedenidir. Aynı yıl konsolide bütçe personel sayısında yaklaşık 46.000 kişilik artış olmuştur. Bu artış değeri önceki yıllardan pek farklı olmamasına karşın kişi başına ortalama personel giderinde %58 artış meydana gelmiştir. Aynı dönem için enflasyon oranının %32 olduğu dikkate alınırsa, seçim döneminde kamu görevlilerinin reel ücretlerinde bir artış olmuştur. Aynı yıl, kamu yatırımlarında da enflasyon oranında artış meydana gelmiştir. Ancak, bir önceki yıla göre yatırımlar personel harcamalarının altına düşmüştür. Seçim öncesi ve sonrası dönemlerde enflasyon oranları düşük bir seyir izlemesine karşın, bu birkaç aylık dönemlerin ardından KİT ürünlerine büyük zamlar yapılmıştır. Seçimi izleyen yılın ilk aylarında, özel sektördeki fiyat artışları kamu kesiminin önüne geçmiş ve seçimlerden sonra, seçim öncesinde bozulan nispi fiyat yapısı düzeltilmiştir. Aynı şekilde, seçim yılında gerek yerel yönetimlerin yatırımları gerekse özel idare yatırımları artmıştır. Konsolide bütçe açığı da bir önceki yıla göre, iki kattan fazla artmıştır. Bu, o dönem için öngörülen açığın iki buçuk katıdır.

İktidardaki partinin önemli oranda oy kaybettiği, muhalefet partilerinden hiçbirinin tek başına iktidara gelemediği 1991 seçimlerinde, iktidara Doğru Yol Partisi ile Sosyal Demokrat Halkçı Partinin kurduğu koalisyon hükümeti gelmiştir. Bu seçim öncesinde de, iktidar tipik davranışlarını sergilemiş; seçim öncesinde KİT zamlarını ertelemiş ve başta işçiler olmak üzere kamu personelinin ücretlerine yüksek oranlarda zamlar yapmıştır. Seçim yılında iktidar kamu yatırımlarını hızlandırmış, yerel yönetimlerde de muhalefet tüm imkanları zorlayarak yatırımlarını hızlandırmıştır. Bu dönem içerisinde, iktidar partisi de

yerel düzeydeki yatırımlarını özel idareler yolu ile artırmıştır. Seçim yılında ve onu izleyen yıl kamu personeli sayısında da önemli artışlar meydana gelmiştir. Seçim yılında, bütçe açığı bir önceki yıla göre, üç kat artmıştır. Büyüme oranı bir önceki yıl oldukça yüksek gerçekleşse de, seçim yılında sifıra yakın olmuştur. Bu gelişme de iktidarın oy oranındaki azalmanın nedenlerinden birisi olmuştur.

Her seçim döneminde olduğu gibi, 1995 Aralık ayında yapılan bu seçimler öncesinde de KİT zamları ertelenmiş ve ertelenen zamlar yeni iktidara bırakılmıştır. Nitekim 1996 yılı başında kamu ürünlerinin fiyatlarındaki %14,5 oranındaki artışlar bu ifadeyi doğrulamaktadır. Seçim öncesi döneme göre, enflasyon oranında da artışlar daha da bir hız kazanmıştır. Bu seçimden önce de, kamu personeli ücretlerine yaklaşık %60 oranında zam yapılmıştır. Bu arada bütçe açıkları da artık baş edilemez duruma gelmiştir.

Tekeli ve Akdede (2008) ise 1980- 2003 yılları arasında yerel yönetimlerde politik devresel hareketlerin olup olmadığını test etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda Türkiye’deki 67 ilde Nordhaus tipi politik devresel hareketlerin olduğu görülmüştür. Belediyeler yerel harcamalarda partizan bir davranış sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. İktidar partisine bağlı belediyelerin, yatırım harcamalarının iktidar tarafından desteklendiği kanısıyla artırdıkları sonucuna varılmıştır. Tekeli ve Akdede (2008) çalışmalarında ulaştıkları diğer bir önemli sonuç ise merkezi hükümetlerin seçim öncesinde yerel yönetimleri bir seçim aracı olarak kullandıklarıdır.

Yamak ve Yamak (1999) 1953–1992 dönemini kapsayan çalışmalarında Türkiye’de siyasi iktidarların, genellikle seçim kazanmak uğruna seçim öncesi dönemlerde enflasyon ve işsizlik oranlarını düşük, ücret ve gelir düzeyini yüksek tutarak ekonomide yapay iyileşmeler sağladıklarını ve seçim sonrasında istikrar tedbirleri altında karşıt politikalar izlediklerini belirtmişlerdir. Ülkemizde, seçim öncesi genişletici, sonrası daraltıcı politikaların uygulanmış olması ekonominin seçim ekonomisi politikalarının baskısı altında kaldığının açık bir göstergesi olduğu da belirtilmiştir.

Seçim öncesi dönemlerde, genişletici politikaların bir gereği olarak reel bütçe giderleri, para arzı, merkez bankası kredileri ve ücretlerdeki artışlar hızlandırılırken, seçim sonrası dönemde yavaşlatılmış ya da baskı altına alınmıştır. Seçim öncesi dönemlerde kamu harcamaları ve para arzı arttırılmış, kamu gelirlerinde ise zorunlu olarak arttırılmamıştır. Ayrıca tarımsal kesime

verilen yüksek destekleme fiyatlarıyla da etkili bir seçim ekonomisi politikası uygulandığı çalışmada görölmüştür.

Tablo: 2.2: Politik Devresel Dalgalanmalar Üzerine Türkiye’ de Yapılan Amprik Çalışmalar

Yazar Yıl	Dönem-Yöntem	Çalışmada kullanılan değişkenler	Bulgu
1.Şener ve Işık (2007)	1984- 2006 (yıllık veriler) VAR Analizi	Bütçe dengesi gerçekleşmesi/GSMH	Mahalli idare seçimlerinin bütçe üzerinde olumsuz veya olumlu bir istatiki açıdan anlamlı olmadığı, ancak milletvekili genel seçimlerinin bütçe açıklarını hedeflenen bütçe dengesine göre yaklaşık 3 puan daha ilave kötüleştiği görülmektedir.
2.Sezgin (2004)	1950- 2003 r2 yöntemi	GSMH, Yatırım Harcamaları, TUFEE, Kamu Harcamaları, Bütçe Açıkları, M1 Para Arzı	Seçimler ile bütçe açıkları arasında negatif bir ilişki söz konusudur ve Türkiye’ de politik devresel hareketleri doğrular niteliktedir.
3.Tekeli ve Akdede (2008)	1980- 2003 Sur Yöntemi ve GMM	Reel- transfer- cari harcamalar	Belediyelerin partizan davranışlar sergilediği ve iktidar partisine bağlı belediyelerin, yatırım harcamalarının iktidar tarafından desteklendiği sonucuna ulaşılmıştır..
4.Onur(2001)	1950- 2000 Granger Nedensellik Testi	GSMH, İşsizlik Oranı, Enflasyon Oranı, Bütçe Açığı	Türkiye’ de Fırsatçı Politik Devresel Dalgalanmaların genel seçimler gecikme olmaksızın bütçe açıkları üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.
5. Bahçe(2006)	1980- 2006 EKK yöntemi	GSYİH, Bütçe Açığı, M1 Para Arzı, Faiz Oranları, Enflasyon	Türkiye’ de parasal sektör reel sektöre oranla seçimlere daha erken tepki vermektedir.
6. Savaşan ve Dursun (2006)	1983-1988 Regresyon Analizi	Toplam harcama, personel harcamaları, büyük yapı tesis harcamaları, transfer harcamaları	Türkiye’ de yerel düzeyde politik devresel dalgalanmalar bulunmaktadır.
7. Özdemir (2007)	1950- 1996	GSMH, emisyon hacmi, bütçe açığı ve merkez bankası kredileri	Kıyaslamada fırsatçı politik devresel dalgalanmalara ülkemizde rastlanılmaktadır.
8. Bakırtaş ve Koyuncu (2005)	1987- 2003 EKK yöntemi	GSYİH, Faiz oranları, kamu 1, harcamaları, M1 para arzı, enflasyon oranı	Türkiye’ de seçimlerin ilk etkisinin kamu harcamaları ve GSYİH düzeyi üzerinde olacağı bulunmuştur.
9. Karabulut (2005)	1987:Q4-2004:Q2 Probit Yöntemi	GSYİH, Döviz Kuru, M2 Para Arzı, Kapasite Kullanım Oranları	İmalat sanayi kapasite kullanım oranları ve TCMB döviz rezervleri azaldıkça konjonktürün resesyon fazına girme ve aşağı dönüm yapma olasılığı artmaktadır.

10. Telatar(2001)	1986- 1997 ADF Testi	Para arzı, kamu harcama oranı	Hükümetler yeniden seçilmek amacıyla ekonomiyi manipüle etmektedirler.
11. Yamak ve Yamak (1999)	1953- 1992	Enflasyon, büyüme oranı,bütçe rakamları, istihdam.	Hükümetler seçim öncesi ve sonrası ekonomiyi manipüle edecek politikalar gerçekleştirmektedir.
12. Bakırtaş (1998)	1983- 1995	Enflasyon oranı, işsizlik oranı	Philips eğrisi Türkiye için test edilebilir ancak uygun olmamaktadır.
13. Eren ve Bildirici (1999)	1960- 1999 Panel Data	Enflasyon oranı, büyüme oranı, işsizlik oranı	Türkiye’ de siyasal konjonktürel dalgaları analizi istatistiki bağlamda anlamlı sonuçlar vermemektedir.
14. Asutay (2004)	1980- 2002 3’ er aylı veriler Regresyon ve Zaman seri analizi	Kamu Harcamaları, Kamu Yatırımları, Para Arzı, M1, M2Y, Krediler	Türkiye’ deki iktidarlar, seçimleri kazanabilmek için ya da yeniden seçilme şanslarını arttırmak için popülist politikalar izlemektedirler.
15. Tutar ve Tansel (2000)	1960- 1997 ADF Testi	Personel- cari- transfer harcamaları, bütçe açığı	Koalisyonların, askeri darbelerin, petrol şoklarının, Kıbrıs savaşının ve terörizmin bütçe açıkları üzerinde önemli ve negatif etkileri bulunmaktadır.
16. Kuzu (2002)	1977- 2001 Zaman seri analizi	M1,Merkez Bankası Kredileri, Vergi Gelirleri	Dolaşımdaki para ve M1 gibi bazı ekonomik değişkenlerde politik dalgalanmaların meydana geldiği sonucuna varmıştır.
17. Akarca ve Tansel (2006)	1950- 2004 Regresyon Analizi	Büyüme oranı, enflasyon oranı,	Hükümetin ekonomik performansını değerlendirirken, seçimden önceki bir yılı esas almakta ve bu kapsamda ekonomik büyüme ve enflasyon olgusu oyunun rengini belirlemede önemli göstergeler olarak ortaya çıkmaktadır.
18. Telatar (2001)	1986- 1997 EKKY	Enflasyon oranı, reel üretim artış oranı, döviz kuru	Enflasyon ile seçim zamanlaması arasında manipülatif ve siyasi sörf hipotezleri bulunmamaktadır.

3.BÖLÜM: TÜRKİYE' DE BÜTÇE AÇIKLARININ GELİŞİMİ ve POLİTİK İKTİSADI

Biz bu bölümde Türkiye'de seçimlerin bütçe açıkları üzerindeki etkisini, 1970' li yıllardan itibaren incelemek suretiyle araştıracağız.

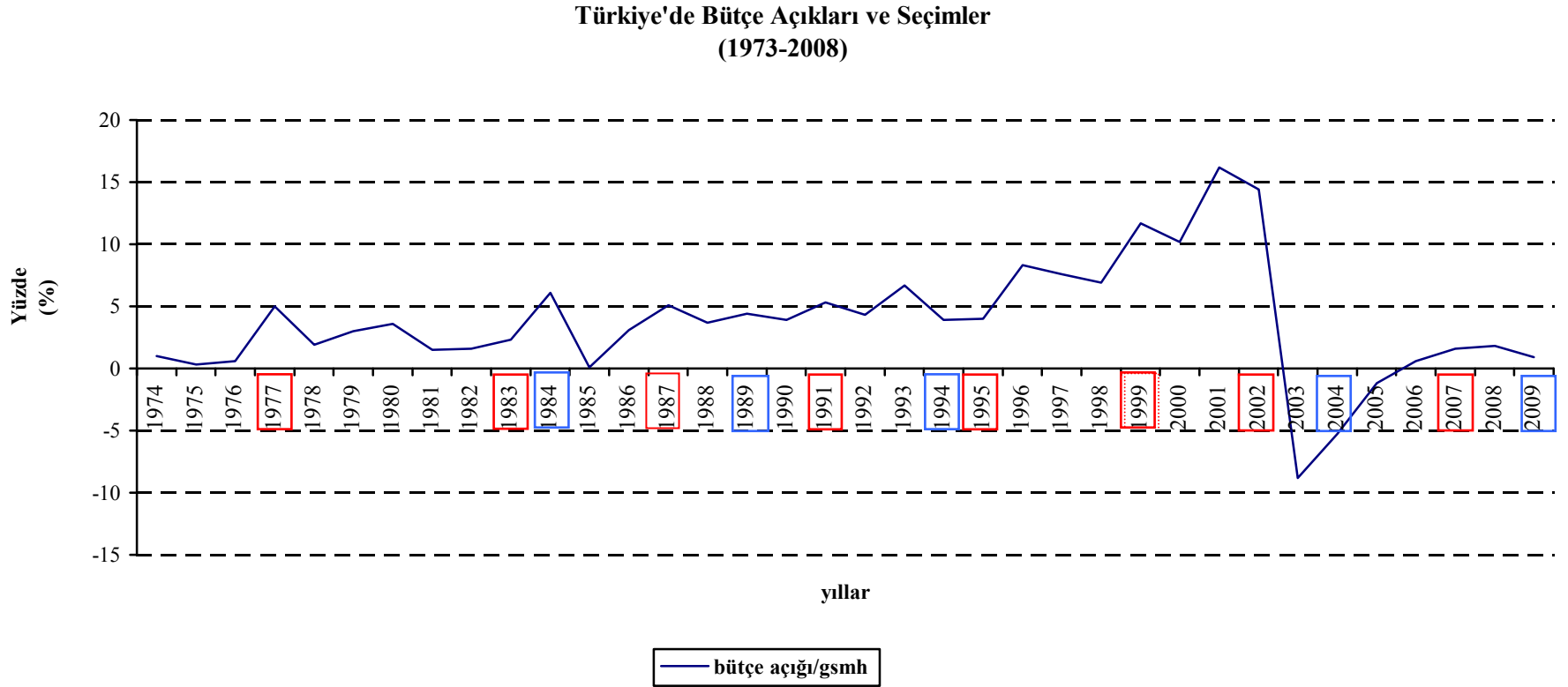
İnceleme dönemimizde bazı olağanüstü gelişmeler de yaşanmıştır. 1994 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler nedeniyle makroekonomik hedefler ve bütçe dengelerinde kontrol dışı bozulmalar yaşanmasına yol açmıştır.

İncelememizde ele alacağımız veri bütçe açıklarının GSMH' a oranıdır. Türkiye'de kamu kesiminin içine genel ve özel bütçeli kuruluşlar girmektedir. Bu kuruluşların yapmış olduğu harcama ve gelirlerin GSMH' ye oranı, Türkiye'deki kamu kesiminin büyüklüğünü ve gelişimini ortaya koymaktadır (Bulut, 2002: 206). 1950 sonrası dönemde bütçe açıklarının GSMH' ye oranları bir sonraki sayfada gösterilmektedir. Buna göre harcamalar daha fazla ve hızlı artmakla beraber, milli gelirden kamu harcamalarına ayrılan pay sürekli artmıştır. Buna göre 1980'de %3,6 olan bütçe açığı/GSMH oranı 1990' lı yılların sonunda % 12 lere yükselmiştir. Bu noktadan hareketle kamu gelirlerinin GSMH 'ye oranının, kamu harcamalarının ancak yarısı kadar bir büyüme performansı gösterdiğini söylemek çok da yanlış olmayacaktır.

Tablo 3.1. 1950- 2008 yılları bütçe açıkları ve bütçe açığı/GSMH oranları*Kaynak: Maliye Bakanlığı verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır*

Yıllar	Açık/ GSMH	Yıllar	Açık/ GSMH	Yıllar	Açık/ GSMH
	%		%		%
1950	0,5	1970	0	1990	3,9
1951	-0,5	1971	2,9	1991	5,3
1952	0,1	1972	0	1992	4,3
1953	0,1	1973	0,9	1993	6,7
1954	1,1	1974	1	1994	3,9
1955	0,8	1975	0,3	1995	4
1956	0,8	1976	0,6	1996	8,3
1957	0,7	1977	5	1997	7,6
1958	0,4	1978	1,9	1998	6,9
1959	0,8	1979	3	1999	11,8
1960	0,8	1980	3,6	2000	10,93
1961	0,9	1981	1,5	2001	16,91
1962	0,2	1982	1,6	2002	15,16
1963	0	1983	2,3	2003	11,27
1964	0,9	1984	6,1	2004	7,06
1965	1,2	1985	0,1	2005	1,67
1966	0,8	1986	3,1	2006	0,6
1967	0	1987	5,1	2007	1,6
1968	0,6	1988	3,7	2008	1,8
1969	1,5	1989	4,4		

Yukarıda oransal olarak gösterilen ve ifade edilen gelişmeler, aşağıda Grafik 3.1 üzerinde GSMH içinden aldıkları pay oranı çerçevesinde gösterilmiştir

Şekil 3. 1: 1973- 2008 Yılları Arası Bütçe Açığı/ GSMH Oranları ve Seçimler

Özellikle 1980'lerin ortasından itibaren birçok ülke "Reaganomics" olarak da anılan arz yönlü iktisat akımının etkisine girerek, vergi oranlarını azaltarak milli geliri artırma yolunu izlemişlerdir. 1980'lerin ortasında siyasal iktidarın başında olan Anavatan Partisi de kurumsal vergi oranlarını düşürerek aynı politikayı izlemiştir (Bulut, 2002:215). Ancak bu politika ile vergi gelirleri azalınca kamu harcamalarını finanse etmek için iç borçlanmaya daha fazla başvurulmuş ve bunun bir sonucu olarak da faiz ödemelerinin bütçe içindeki payı giderek artmıştır. Böylece bir yandan faizler bütçe açığını beslemiş, artan bütçe açıkları da daha fazla borçlanmaya gidilerek faiz ödemelerinin artmasına neden olmuştur (Kepenek, 2000:244).

Bütçe içindeki payı sürekli artan faiz ödemeleri, daha sonraları, açığın daha da artması sonucunu doğurmuştur. 1991 yılında başlayan körfez krizi ekonomik hayat üzerinde etkili olmuş, savaşın yarattığı belirsizlik ortamı ekonomik hayatı olumsuz yönde etkileyerek gelir kaybına neden olmuştur. 1991 yılının son aylarında mevduat faizlerinde görülen yükselme, devlet tahvili ve hazine bonusu faizlerine de yansımış ve finansman ihtiyacı devam ettiği için para ve sermaye piyasalarından kaynak sağlamak güçleşmiş ve bu durum faiz oranlarının artmasına neden olmuştur. Böylece borç-faiz kısır döngüsüne girilmiştir. Buna bağlı olarak, faiz dışı bütçe 1991 yılından 1994 yılına kadar açık vermiş, diğer taraftan iç borç stokunun GSMH' ye oranının artması, borçlanmanın ortalama vadesinin giderek kısılması ve yükselen faiz oranları bütçe gelirlerinin büyük bir bölümünün iç faiz ödemeleri için harcanması sonucunu getirmiştir (Gürler, 1998:131- 132).

Gün geçtikçe artan bütçe açıkları ve bu açıkları finanse etmek için yüksek faiz oranları ile borçlanmaya gidilmesi 1994 krizi ve bu doğrultuda alınan 5 Nisan Kararları'nın da başlıca nedeni olarak gösterilmektedir. Bu kararlar ekonomiye yeniden istikrar kazandırmak için enflasyonu düşürmek, TL'ye istikrar kazandırmak, yapısal reformları gerçekleştirmek, devletin özelleştirme yolu ile küçülmesini sağlamak ve kamu kesimi borçlanma gereğini azaltarak para piyasalarında istikrar sağlamak amacıyla alınmıştır. Fakat alınan kararların hedeflerine tam olarak ulaşmadıkları görülür. Çünkü gelir artırıcı önlemlerde süreklilik sağlanamamış, harcama kısıtıcı önlemler de seçim ekonomisi ve terörle

mücadele nedeniyle uygulanamamıştır. Vergilerde süreklilik sağlanamamış, özelleştirme boyutları planlananın çok altında kalmıştır (Başol, 2001:56- 59).

Türkiye’de bütçe açıklarındaki artışın bir nedeni de siyasi atmosferdir (1990-2000 döneminde hükümetlerin ortalama iktidarda kalış süresi 420 gündür). Hükümet sayısı ise 17 dir. Siyasal ortamdaki değişmelerin neden olduğu istikrarsızlık ve belirsizlik ortamı, iktisat politikalarını, yatırımları, maliyetleri ve dış ticaretteki rekabeti olumsuz yönde etkilemiştir (Bulut, 2002:208). Bu olumsuzluklara bağlı olarak artan dengesizlikleri giderme çalışmaları da kamu harcamalarının artışına neden olarak bütçe açıklarının büyümesine neden olmuştur.

Burada çalışmamızın doğrultusunda bütçe açıklarına politik devresel dalgalanmalar açısından ele alırsak; seçim ekonomisi uygulamalarının, gelişmiş veya gelişmemiş, dünyanın her ülkesinde mevcut olduğunu belirtmiştik. Başlıca amaçları ülke yönetimine hâkim olmak olan politikacılar, eğer zaten hükümette iseler bu konumlarını korumak için kamu kaynaklarını kullanmaktan hiç çekinmemektedirler.

Demokrasiyle tanıştığı son yarım asırda 13 kez genel seçime giden Türkiye’de de seçim dönemlerinde benzer gelişmeler yaşandığını görmekteyiz. Türkiye’de seçim ekonomisi uygulamaları genelde şunları içermektedir (Yamak ve Yamak,1999;49)

- Yatırım harcamalarını artırmak ve yurdun her yerinde yeni tesislerinin temellerini atmak.
- Kamu çalışanlarının ücret ve maaşlarına zam yapmak.
- Tarımsal destekleme fiyatlarına yapılan zamları yüksek tutup, kırsal kesimde yaşayanların gelirlerini artırmak.
- Para ve kredi musluklarını sonuna kadar açmak, kamu bankalarından esnafa ve çiftçiye düşük faizli kredi dağıtmak, ödenmemiş eski kredi borçları için kolaylık sağlamak.
- Toplumsal kesimlerin desteğini almak için gecekondü affı, vergi affı gibi düzenlemeler yapmak.
- KİT ürünlerine yapılan zamları seçim sonrasına erteleyip enflasyonda suni bir düşüş yaratmak.

Bu uygulamalar seçim öncesinde toplumda rahatlık yaratsa da, ekonomiye olan zararı seçim sonrasında mutlaka çıkmaktadır. Çünkü seçim ekonomisinin

oluşturduğu yük bütçeye binmektedir. Hükümetlerin seçim sonrasında bütçede dengeyi yeniden kurmak için uyguladıkları politikalar ise ekonominin dengesini ve makro hedefleri etkilemektedir

1980–83 dönemindeki askeri idare sonrasında yapılan genel seçimler sırasında yaşananları incelediğimizde, politik devresel dalgalanmaların izlerine rastlıyoruz. 1987 seçimleri sırasında iktidarda bulunan ANAP'ın lideri Turgut Özal'ın o yıla ait bütçe harcamaları, bütçe planları içerisinde yer almamasına rağmen kamu harcamaları arttırması, bütçe harcamalarının yükselmesine neden olmuştur. Özal, seçim öncesinde KİT ürünlerine yapılması gereken tüm zamları da durdurmuş ve böylece enflasyonun düşük çıkmasını sağlamıştır. Ancak, seçimin üzerinden daha 2 gün geçmişken zamların vatandaşa yansıtılması ile seçim sonrasında enflasyonu arttıran önemli etki olmuştur. Rakamlar göstermektedir ki seçim sonrası 3 ayın toplam enflasyonu, seçim öncesi 3 ayın enflasyonunun iki katından fazla olarak dikkat çekmektedir. Bu uygulama “Seçimden önce zam yapacak kadar enayi değilim” diyen Özal'a seçimi kazandırmıştır ama enflasyonun da yeni bir platoya taşınmasına neden olmuştur. 1987 yılında yüzde 38,9 olan enflasyon oranı, 1988 yılında yüzde 68,8'i bulmuştur. Yine 1987 yılında hedeflenen bütçe dengesi/GSMH oranı 1,8 iken 5,1 olarak gerçekleşmiştir.

1987 seçimlerinden sonra 1991 seçimleri sırasında da yoğun bir politik devresel dalgalanmalar uygulamasıyla karşılaşmıştır. 1991 yazında ANAP'ın ve hükümetin başına geçen Mesut Yılmaz, erken seçim kararı almıştır. Başbakan Yılmaz da, Özal'ın politikalarını uygulayarak seçim öncesinde bütçe harcamaları arttırmıştır. 1991 yılında hedeflenen bütçe dengesi/GSMH oranı 2,7 iken 5,3 olarak gerçekleşmiştir.

1995 yılında yapılan seçimlerde de politik devresel dalgalanmalar uygulaması yoğun olarak görülmüştür. İktidarda DYP-SHP(CHP) koalisyon hükümeti bulunmaktadır ve Başbakan Tansu Çillerdir. Hükümet seçimde başarılı olmak için bütçe harcamalarının arttırılmasını politika olarak benimsenmiştir.

1999 yılında yapılan seçimlerde ise yoğun bir politik devresel hareketler uygulaması yaşanmamıştır. Çünkü iktidarda seçimden 3 ay önce hükümeti kuran DSP vardı. Parlamentoda çoğunluğa sahip olmayan bu hükümetin politik devresel hareket uygulayacak gücü de yoktu.

2007 yılı genel seçimlerine bakacak olursak; yılın ortasında yapılan bir seçimin bütçe üzerindeki etkisi iki şekilde gerçekleşebileceğini belirten Şener ve Işık (2007) birincisinin yıllık bütçe gider ve gelirlerinin seçim öncesine göre ayarlanması olduğunu belirtir ve böyle bir durumda seçim öncesi bozulan dengeler bazı tedbirlerle yılsonu itibariyle tekrar kurulabileceğini ifade eder. “İkincisi ise yıllık gelir ve gider dengelerinin bozulmasıdır. Bu durumda özellikle harcama artışlarının bir kısmı cari yıl bütçesi üzerinde yük oluştursa da, diğer kısmı gelecek yıl bütçeleri üzerine kaydırılabilir. İleriki yıl bütçelerinde de yeni tedbir arayışları sürebilir.”

2007 bütçesine baktığımızda benzer bir durumun söz konusu olduğunu görmekteyiz. “Başta tarım destekleri olmak üzere bazı ödemeler önce çekildiği gözden kaçmamakla beraber, geçici işçilerin kadroya alınması seçim öncesine getirilmiş, bazı ücret artışları, teşvik yasasında yapılan değişiklikler v.b. uygulamalar 2007 bütçesinde öngörülmeyen ilave gider artışlarına neden olmuştur. Kamuoyuna sunulan ekonomik program nedeniyle sene sonu dengelerinin iyileştirilmesi amacıyla yıl içinde bazı tedbirlerin alınmasına ihtiyaç duyulmuştur. Akaryakıt ve sigara üzerindeki ÖTV’ nin artırılması ve özellikle yatırımlar olmak üzere bazı ödenekler üzerine blokaj konulması kararlaştırılmıştır. Bu arada Karayolları Genel Müdürlüğüne ait arazinin satışından 1,1 milyar YTL ve Telekom hisse satış gelirinin peşin ödenmesinden 3,7 milyar YTL bütçede öngörülmeyen bir defalık ilave gelir oluşturduğu da gözden kaçmamalıdır.” (Şener ve Işık, 2007:8)

“Diğer taraftan 2007 bütçe sınırları dışında sözleşmeli personel istihdamı, ücret artışları, geçici işçilerin kadroya alınması, yeni üniversitelerin kurulması, kuraklıktan zarar gören çiftçilerin kredi borçlarının ertelenmesi, turizm sektörü üzerindeki KDV’nin 2008’den itibaren azaltılması gibi karar ve uygulamalarda seçimlerin etkisi bulunsa bile, ağırlıklı olarak 2007 sonrası bütçeleri üzerinde yük oluşturacak niteliktedir. Ancak IMF ile yürütülen program nedeniyle belirtilen gelişmelerin etkilerini telafi edebilmek maksadıyla 2008 bütçesinde yatırımlar, Köy-Des ödenekleri, tarım desteği, bazı cari ve transfer harcamaları düşük tutulmuştur” (Şener ve Işık, 2007:8).

2001 ekonomik krizi sonrasında sürekli bir iyileşme yaşanan bütçe dengesinde, 2007’nin dikkat edilmesi gereken bir yıl olduğu açıktır. Bütçe açıkları tekrar artış

trendine girmiştir. Burada seçime yönelik uygulamaların etkisinin olduğunu ifade edebiliriz.

Tablo 3.1.' i incelediğimizde 2007 yılına gelinceye değin sürekli olarak gerileyen bütçe açığının, 2007 yılında ciddi olmasa da, geçmişe nazaran bir artış gösterdiğini görebiliriz. Bunun başlıca nedeni, vergi gelirleri cephesinde iç talepte yaşanan durgunluk, vergi iadesi uygulamasına son verilmemesi, motorlu taşıtlar üzerinden alınan ÖTV' de istenilen artışın sağlanamaması gibi gelişmelerin olumsuz etkisi nedeniyle vergi gelirlerinin düşmesi iken; kamu harcamaları cephesinde ise 22 Temmuz 2007'de yapılan genel seçimlerin ortaya çıkardığı harcama artırıcı politikalar. 2007 seçimlerin etkisi ile kamu harcamalarındaki artış, kamu gelirlerinin oldukça üzerinde gerçekleşmiştir.

Merkezi yönetim bütçe harcamaları, 2007 yılında 203, 5 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir. Bu durum 2006 yılına göre merkezi hükümet harcamalarında %14'lük bir artışa karşılık gelmektedir. 2006 yılında kamu harcamalarının Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı %30,9 iken bu oran 2007 yılında %31,5'e yükselmiştir. Kamu harcamalarındaki söz konusu artışın en önemli nedeni şüphesiz 2007'de gerçekleşen genel seçimlerdir.

2008 yılı merkezi yönetim bütçesine göz atacak olursak Maliye Bakanlığının açıkladığı bütçe açığı 17,6 milyar TL dir Buna göre merkezi yönetim bütçe açığının, başlangıçta tahmin olunan 17,9 milyar YTL açığın altında kaldığı ve bunun mali disiplin göstergesi olduğu yorumları yapılmaktadır. Burada TEPAV' ın 2008 yılı bütçe değerlendirme raporunu irdelenecek olursak; ilk yapılması gerekenin sonuçların yılbaşındaki rakamlarla değil 2009 yılı bütçesinin Ekim ayında meclise sunulduğu zamanki rakamlarla tahmin edilmesini ifade etmektedir. Neden bu şekilde bir yaklaşımın olması gerektiğinin altında da ilk olarak enflasyon, büyüme vb. temel makro parametreler ile bütçe gelir ve giderlerinde yılın ilk sekiz ayı sonunda ortaya çıkan gerçekleştirmelere göre bütçe tahminlerinin revize edilmesi; ikincisi ise yıl içinde bütçe gelir ve giderlerini etkileyen politika kararlarının bütçe tahminlerine yansıtılması olduğu ifade edilmektedir. Eğer değerlendirmeler bu iki bütçe tahminine göre yapılmazsa ulaşılabilecek sonuçlar ve yapılacak yorumlar eksik ve yanıltıcı olacaktır. (TPEAV 2008:2)

TEPAV (2008) aynı raporda faiz dışı harcamalarda yukarı yönlü sapma gösteren alt kalemler dikkat çekici olduğunu belirtir. Bu kalemlere bakılacak olursa;

- Mal ve hizmet alımlarının başlangıç bütçesine göre 1 milyar YTL'nin üzerinde çıktığı gözlemlenirken, revize tahminin ise altında kaldığı görülmektedir. Başta elektrik, doğalgaz gibi girdi maliyetlerindeki artış ile hizmet giderleri, yolluklar ve görev giderleri ödeneğinin aşılmasının bir sonucu olarak tespit edilmiştir.
- Cari transferler; görev zararları, tarımsal desteklemeler ve yerel yönetimlere aktarılan paylar başlangıç gerçekleşme tahminlerinin tutmamasını sağlamıştır. Cari transferlerde bütçe ödeneğinin çok üzerine çıkılmasını prim affına yönelik yeniden yapılandırma uygulamasının mali sonuçları engellemiştir.
- Sermaye giderleri kalemi başlangıç ödeneği ve gerçekleşme tahmininden en fazla sapan kalemlerden biri olduğu dikkat çekmektedir.
- Personel harcamaları başlangıç ödeneği düzeyinde, revize hedefin ise altında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, kamu personeline yapılan tüm ödemelerin bütçe kapsamı içinde yer almaması buradaki mali resmin eksik görülmesine neden olmaktadır. Zira bir kısım ek ödemeler bütçe dışında, döner sermayeler üzerinden yapılmaktadır.
- 2008 yılında sağlık sektörüne ve müteahhitlere yapılmayan ve ertelenen ödemelerin tutarı belli değildir.
- KEY ödemeleri bütçe dışından yapılmıştır. (TEPAV, 2008:2)

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda harcama kanadındaki gerçekleşmelerin resmin tamamını yansıttığını ileri sürmek mümkün değildir. Yine aynı raporda bütçenin gelir kaleminde ise sapmaların boyutu çok daha dikkat çekici olduğu ifade edilmektedir.(TEPAV 2008:3)

- Vergi gelirleri başlangıçta 171,2 milyar YTL, yılın bitmesine üç ay kala yapılan gerçekleşme tahmininde 174,7 milyar YTL olarak öngörülmüşken; yılsonu gerçekleşmesi 168,1 milyar YTL olmuştur. Başlangıç tahminine göre dolaylı vergiler düşerken(% 4,8), dolaysız vergiler ise artmıştır (% 4,2). Revize tahmine göre ise hem dolaylı (%4,1) hem de dolaysız vergiler (% 3,4) bir düşme içinde olmuştur.

- Yılın ortasında yapılan düzenlemelerle Özelleştirme Fonunun nakit fazlalarının merkezi yönetim bütçesine gelir olarak kaydedilmesi ile varlık satışları sonrasında elde edilen tahsilât tahmini başlangıçta 3,9 milyar YTL olarak belirlenmişken, bu gelirin gerçekleşme tahmininde 9,3 milyar YTL'ye yükseltilmesi, buna karşılık yılsonunda ise 8,9 milyar YTL olarak gerçekleşmesi en çarpıcı gelişmedir. Zira bu uygulama ile birlikte 1,3 milyar YTL düzeyinde İşsizlik Fonu katkısı ile dönemsel olarak merkezi yönetim bütçesinde sanal bir düzeltme (yama) yapılması yoluna gidilmiştir.

Başlangıçta bütçe açığının 17,9 milyar YTL, gerçekleşme tahmininde ise 14,1 milyar YTL açıkla kapanması tahmin edilirken, 17,1 milyar YTL'lik bir açıkla karşılaşılmıştır. İfade etmek gerekir ki bir kaç ay önce revize edilen bütçe açığı tahmini tutmamıştır.

TEPAV, bu tahminin tutmasından dolayı tekrar başa dönülerek başlangıç bütçe hedefinin tutturulduğunun ileri sürülmesini bütçe kredibilitesi açısından samimi ve gerçekçi bir yaklaşım olarak değerlendirmenin mümkün olmadığını ifade eder ve burada da ilginç bir noktayı da belirtir; 'bütçede gelir olarak kaydedilmemesi gereken Özelleştirme Fonu ve İşsizlik Fonundan yapılan aktarmalar yer almakta; buna karşılık bütçede yer alması gereken KEY ödemeleri ise bütçe dışına çıkarılarak ödenmektedir'(TEPAV 2008:3).

Burada amaçlanan merkezi yönetim bütçesi daha güzel gösterilmeye çalışılmıştır. Fakat bu İşsizlik Fonu ve Özelleştirme Fonunun mali durumunun bozulması pahasına yapılmaktadır. Ve tüm bu işlemlere rağmen % 20,7 civarında bir sapma ile daha yüksek bir oranda açık gerçekleşmektedir. Bu şekilde bir bütçe açığının mali disiplinle oluşturulduğunu ifade etmek büyük bir hata olur (TEPAV 2008:3).

2009 yılı bütçesi tahminlerini inceleyecek olursak ekonomi yönetimi 2009 yılı için orta vadeli mali plan ile kriz ortamında mali disipline sıkı sıkıya bağlı kalınması kararını almıştır. 2009 yılı Orta Vadeli Mali Plana göre hazırlanan, Merkezi Yönetim Bütçe tahminlerine göre, bütçe açığı 15 milyar 548 milyon TL, faiz dışı fazla ise 41 milyar 202 milyon TL olarak belirlenmiş, bu çerçevede bütçe açığının ve faiz dışı fazlanın GSYH'ya oranı sırası ile yüzde 1,4 ve yüzde 3,7 olması öngörülmüştür (Maliye Bakanlığı, 2008b: s. 53). 2009 yılı merkezi yönetim bütçe giderleri 259.140 milyon TL olarak belirlenmiştir. Bu verilere göre

bütçe giderlerinin GSYH' ya oranının, yüzde 23,4 olarak gerçekleşeceği hedeflenmiştir. 2009 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri ise 243.592 milyon TL olarak belirlenmiştir. Bu verilere göre bütçe gelirlerinin GSYH' ya oranının, yüzde 22 olarak gerçekleşeceği hedeflenmiştir (Susam ve Bakkal, 2008:14)

Ancak yılın son çeyreğinde artan küresel finansal krizin baskıları sonucunda, 2009 bütçesinde bazı değişikliklere gidilmiştir. Büyüme oranı bir puan indirilmiş, mali disiplini artırmak amacıyla 2009 bütçe açığı azaltılmış ve faiz dışı fazla da artırılmıştır. Uluslararası Para Fonu ile ikili görüşmelerin ardından büyüme hedefi yüzde 5'den yüzde 4'e indirilirken, bütçe gider ve gelirinde artış öngörülmüştür. Düzenlemeler sonucunda Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri 262.110 Milyon TL'ye, öngörülen bütçenin geliri de 248.759 milyon TL'ye çıkarılmıştır. Ayrıca 2008 merkezi yönetim bütçe başlangıç hedeflerine göre bütçe ödeneği de yüzde 17,7 artırılırken, bütçe gelir hedefi yüzde 21,2 büyütülmüştür. Böylece küresel kriz ve ekonomik daralmanın etkisiyle hedef büyüme rakamı bir puan azaltılırken, mali disiplini korumak amacıyla rakamsal büyümeye karşın bütçe açığını azaltmaya ve faiz dışı fazlayı artırmaya yönelik bir düzenlemeye gidilmiştir(Susam ve Bakkal, 2008:14).

Dünya genelinde yaşanan ve Türkiye'yi de etkisine alan, küresel finansal kriz, 2009 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi'ni de etkileyecektir. 2009 bütçe büyüklükleri için ve ekonomideki diğer değişkenlerin desteklenmesi için bütçe büyüklüklerinde bir revizyona gidilmiştir. Ancak ekonomik büyüme oranının yüzde 4'ün altında çıkması ve reel kesimdeki daralma ve tüketim eğilimindeki azalmaya bağlı olarak vergi gelirlerinin düşmesi, bütçe açıklarını tahminlerin daha da üstüne çıkaracaktır. Türkiye'de elde edilen Gelir Vergisinin büyük bir bölümü stopaj gelirlerinden sağlanmaktadır. Bu süreçte işsizliğin artması bu gelir kalemini daraltacaktır. Reel kesim daraldığı için zaten ortalama yüzde 8'lik paya sahip olan Kurumlar Vergisi de azalacaktır. Böylece devlet yeniden dolaysız vergilere yüklenecektir, son bütçe tahminleri de bunu doğrulamaktadır. Ancak işsiz kalan ve daralma yaşayan ekonomide tüketim eğilimi de azalacaktır. (Susam ve Bakkal, 2008:14).

Son olarak burada şu şekilde bir yaklaşımda bulunabiliriz.1980- 2008 bütçe açığının bütçe giderlerine oranı yaklaşık %21,2 dir. Mahalli idareler genel seçimlerinin yapıldığı 1984, 1989, 1994, 1999 ve 2004 yıllarında bütçe açığının giderlere ortalaması %20,4'tür. Yani genel önemli bir sapmayı göstermemektedir.

Ancak milletvekili genel seçimlerinin yapıldığı 1987, 1991, 1995, 1999 ve 2002 ve 2007 yılları ortalaması %25,8 gibi yüksek bir bütçe açığına işaret etmektedir. Bu durum, milletvekili genel seçimlerinin yapıldığı yıllarda bütçe dengesi/bütçe giderleri oranında belirgin bir artışın gerçekleştiğini göstermektedir.(Şener ve Işık,2007:18)

Mahalli idareler genel seçimlerinin yapıldığı yıllar (1984, 1989, 1994, 1999 ve 2004) bütçe dengesi/GSMH oranı ise ortalama %5,6'dır. Bu oran seçime de denk gelen 1994 kriz yılı hariç %6,1'dir ki, dönem ortalamasıyla aynıdır. Buradan hareketle, 1980 sonrası mahalli idareler genel seçimlerinin bütçe dengeleri üzerinde önemli bir etkisinin bulunmadığı söylenebilir. (Şener ve Işık,2007;18)

Milletvekili genel seçimlerinin yapıldığı yıllar (1987, 1991, 1995, 1999 ve 2002) bütçe dengesi/ GSMH oranı %7,7'dir. Bu oran yukarıda verdiğimiz tüm ortalama bütçe açıklarından daha büyük bir açığın gerçekleştiğini göstermektedir. Buradan hareketle, 2007 seçimleri dikkate alınmadığında, 1980 sonrası milletvekili genel seçimlerinin bütçe dengeleri üzerinde, bütçe açıklarını artırıcı bir etki yaptığı kesinlikle söylenebilir.(Şener ve Işık, 2007:6)

3.1. Türkiye' de 1973- 2008 Yılları Arasında Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

Türkiye' de KKBG, konsolide bütçenin yanında, KİT' ler, sosyal güvenlik kuruluşları (SGK), yerel yönetimler, döner sermayeli kuruluşlar, fonlar ve özelleştirme kapsamındaki kuruluşların açıkları ya da fazlalarından oluşmaktadır.

KKBG, büyüklükleri itibariyle maliye politikalarının hedeflerinin tespit edilmesinde ve uygulanacak politikaların tercih edilmesinde dikkate alınan oldukça büyük öneme sahip bir ekonomik göstergedir.

Türkiye'de kamu kesimi borçlanma gereğinde son 25 yıllık dönemde görülen hızlı artış, makro ekonomik istikrarsızlığın en önemli nedenlerinden biri olduğunu ifade edebiliriz. Kamu kesimi borçlanma gereğindeki artışın nedeni ise bu süreçte kamunun gelirlerinden daha fazlasını harcamaya başlamasıdır. Türkiye'nin tümüyle sağlam kaynaklara dayanan kamu maliyesine sahip olmaması nedeniyle hükümetler sıklıkla iç ve dış borçlanmaya başvurmak zorunda kalmıştır. Zamanla borç dinamiklerinin kötüleşmesi ve etkili bir borç yönetiminin oluşturulamaması ise, kamu mali yapısının daha da bozulmasına yol açmıştır

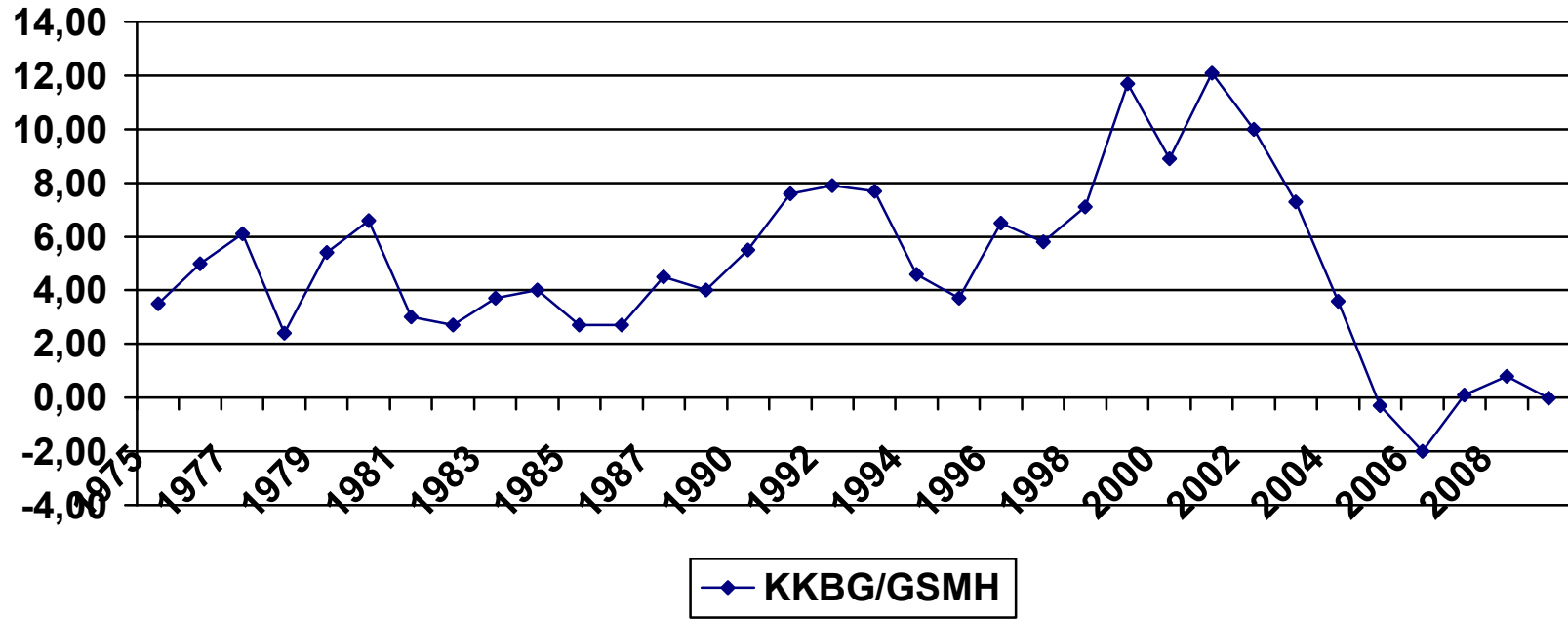
2000’li yılların başında Türkiye ekonomisinin temel makro ekonomik sorunları arasında yer alan ve kamu borçlanmasının hızla artmasına yol açan KKBG, 1980’li yılların sonlarında itibaren genişleyerek artmıştır. 1990’lı yıllarda bu artış trendi devam etmiş ve nihayetinde 2000’li yılların başında büyük bir soruna dönüşmüştür. Bu gelişmelerle birlikte Türkiye 2001 yılında olağanüstü kamu kesimi borçlanma gereği ile karşı karşıya kalmıştır.

Tablo 4.2.Türkiye’ de KKBG’ nin 1973- 2008 dönemindeki gelişimini ortaya koymaktadır. Buna göre Türkiye’de KKBG’ nin bazı yıllar azalma eğilimi gösterse bile çoğu zaman artış trendi sergilediği söylenebilir. Nitekim KKBG’ nin GSMH’ ye oranı 1980’li yıllarda ortalama yüzde 3- 5 arasında seyrederken, 1991 yılında %7,6 seviyesine çıkmıştır. Ancak 1990’lı yılların ortalarında uygulanan istikrar tedbirleri ve daraltıcı maliye politikalarının etkisiyle ilgili oran 1995 yılında % 3,7 ye gerilemiştir. Sonraki yıllarda bu politikalar sürdürülemezince KKBG tekrar artış eğilimine girmiştir. Bunun sonucunda KKBG’ nin GSMH’ ye oranı 1999 yılında 11, 7 olmuştur. Ancak KKBG’ deki esas artış 2001 yılında yaşanmış ve KKBG’ nin GSMH’ ye oranı yüzde 12, 1 olmuştur. Son birkaç yıl ise KKBG de azalma eğilimleri başlamış ve 2005 yılı itibariyle yüzde -0,3 seviyesine gerileyerek fazla vermiştir.

Tablo 3.2. Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (GSMH' ye oranları)

Yıllar	Sosyal Güvenlik Kuruluşları	Kitler	Yerel Yönetimler	Fonlar	KKBG/ GSMH
1975	-	4,0	-0,1	-	4,7
1976	-	5,6	0,0	-	6,7
1977	-	4,0	-0,1	-	8,2
1978	-	1,6	0,2	-	3,2
1979	-	4,0	0,0	-	7,2
1980	-	4,9	0,3	-	8,8
1981	-	2,4	0,0	-	4,0
1982	-	1,9	0,0	-	3,5
1983	-	2,2	0,0	-	4,9
1984	-0,3	1,9	-0,1	-0,5	5,4
1985	0,0	2,5	-0,1	-0,6	3,6
1986	0,0	2,6	0,3	-1,7	3,7
1987	-0,6	3,3	0,5	-0,6	6,1
1988	-0,4	2,2	0,4	-0,5	4,8
1989	-0,4	1,9	0,2	0,4	5,3
1990	-0,3	3,7	0,0	0,6	7,3
1991	0,1	3,1	0,3	0,9	10,1
1992	0,2	3,2	0,8	1,3	10,5
1993	0,6	0,7	0,7	0,9	10,2
1994	0,6	-0,3	0,4	0,9	6,2
1995	0,4	-0,2	0,2	0,6	5,0
1996	0,0	-0,6	0,3	0,1	8,6
1997	0,1	-0,4	0,3	0,0	7,7
1998	0,4	1,3	0,4	0,0	9,4
1999	0,2	2,3	0,4	0,7	15,6
2000	-0,3	1,6	0,4	-1,2	11,8
2001	-1,1	0,0	0,3	-0,5	16,4
2002	-1,0	-1,1	0,1	0,0	12,7
2003	-1,1	-0,4	0,5	-0,2	9,4
2004	-1,0	-0,4	0,1	-0,5	4,7
2005	-0,04	-0,4	0,03	-0,4	-0,4
2006	0,12	-0,5	0,1	-1,2	-2
2007	-0,09	-0,1	0,4	-0,8	0,1
2008	0,12	0,1	0,3	-0,2	0,8

Kaynak: www.dpt.gov.tr den elde edilen verilerle hazırlanmıştır.

Şekil 3. 2. 1973- 2008 Yılları arası KKBG/GSMH oranları

Türkiye’de KKBG’ nin en büyük kısmı konsolide bütçe açıklarından kaynaklanmaktadır. Konsolide bütçe, genel bütçe ve katma bütçelerin toplamına eşittir; ancak katma bütçeler, genel bütçeden katma bütçelere yapılan hazine yardımlarını da içerdiğinden, bu toplamdan hazine yardımları düşülmektedir (Eker ve Meriç, 2000:282). Türkiye’de konsolide bütçe açıklarının artmaya başlaması daha çok 1990’lı yılların ikinci yarısında olmuştur. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi konsolide bütçe açıklarının GSMH’ye oranı 1991 yılında yüzde 5.3 seviyelerinde iken, bu oran 1996 yılında yüzde 8.3 seviyesine çıkmıştır. Ancak konsolide bütçe dengesindeki en önemli artışlar 2000’li yıllarda olmuştur. Nihayetinde KKBG’ nin GSMH’ ye oranı 2001 yılında yüzde 16,4 oranına ulaşarak büyük bir mali soruna dönüşmüştür.

KKBG’ ye yol açan ikinci unsur Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının yol açtığı açıklardır. Bilindiği gibi Sosyal Güvenlik Kuruluşları, özünde bu dayanışma gereksiniminin ülke ölçeğinde kurumsallaşmış halidir. İşlevi ve etkinliği açısından tutarlı ve sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi bireylerin karşı karşıya kaldıkları risklerde birbirine destek olabilme olanağını sağlamaktadır (Emil, Yılmaz ve Rijckeghem, 2005:21). Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının kendilerine mahsus özel gelirleri bulunmaktadır. Ancak bu kuruluşların gelirleri giderlerini karşılamaya yetmediğinde ortaya çıkan açık merkezi hükümet bütçesinden yapılan transferlerle karşılanmaktadır. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının mali dengelerine bakıldığında bu kuruluşların mali dengelerinin bozulması ve finansman güçlükleri çekmeleri 1990’lı yılların ortalarında sonra söz konusu olmaya başlamıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının verdiği finansman açıkları için bütçeden aktarılan kaynakların GSMH’ ye oranı yüzde 1–1,5’lara ulaşmıştır. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının verdikleri bu açıkların oranı son zamanlarda KKBG’ nin üçte birine tekabül etmiştir. Bundan dolayı KKBG’ deki bu artışta Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının payı önemli hale gelmiştir. Ancak Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının finansman açıklarının önemli bir kısmı konsolide bütçeden yapılan transferlerle karşılandığı için bu kurumun açıkları KKBG içerisinde düşük bir oranda gözükmemektedir. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının mali dengesindeki bu bozulmaların nedeni ise sistem içerisinde meydana gelen birkaç gelişmeden kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerden en önemlisi bu kuruluşlarda biriken fonların uzun yıllar diğer kamu açıklarının kapatılmasında kullanılmasına rağmen karşılığında piyasanın çok

altında faiz ödenmesidir. İkinci neden, 1990'lı yılların başında emeklilik yaşı erkeklerde 55, kadınlarda 50 olmasına rağmen 1992 yılında sonra emeklilik yaşının erkeklerde 43, kadınlarda 38'e çekilmesidir. Üçüncü olarak bu kuruluşların sağlık harcamalarının yıllar itibariyle artış göstermesi de kuruluş giderlerini sürekli arttırmıştır. İlave olarak 2002- 2003 yıllarından sonra sisteme aktif sigortalı girişi sayısının azalmaya başlaması, yapısal nitelikli reformların yapılamaması, bu kuruluşların açıklarını arttıran diğer nedenler olarak sayılabilir.(Yüksek Denetleme Kurulu, 2006 TBMM Raporu)

KKBG içerisinde payı olan üçüncü unsur KİT'lerin açıklarıdır. Bilindiği gibi, 233 sayılı KHK'ye göre KİT'ler, ekonomik faaliyette bulunmak üzere devlet ya da başka bir kamu kuruluşu tarafından yalnız veya ortaklık yolu ile oluşturulan, sermayesinin tamamı veya çoğunluğu devlet veya diğer kamu kuruluşlarına ait bulunan, doğrudan doğruya veya dolaylı biçimde devlet tarafından denetlenen ve ürettikleri mal ve hizmetlerden yararlanabilmek için karşılık ödenmesi gereken iktisadi işletmelerdir. (Ceyhan, 2005:653)

KİT'lerin finansman dengelerinin bozulmaya başlaması 1980'li yıllardan sonra olmuştur. 1990'lı yıllara gelindiğinde KİT'lerin bu finansman açıkları bazı yıllar GSMH' nin yüzde 3-4'üne ulaşmıştır. 1994 krizi sonrasında uygulamaya konulan politikalar sonucunda KİT'lerin finansman açığı azalmış, hatta bazı yıllar finansman fazlası verilmiştir. Ancak 1998 yılında sonra KİT'lerin finansman açığı tekrar artmaya başlamıştır. Nitekim KİT'lerin finansman açığı 1999 yılında GSMH' nin yüzde 2- 3 civarında gerçekleşmiştir. 2002 ve 2005 yılları arasında ise KİT'ler tekrardan finansman fazlası vermeye başlamıştır (Emil, Yılmaz ve Rijckeghem, 2005:22). Ancak Sosyal Güvenlik Kuruluşları açıklarında olduğu gibi, KİT'lerin finansman açıklarının önemli bir kısmı konsolide bütçeden yapılan transferlerle karşılandığı için KİT'lerin açıkları KKBG içerisinde olduğundan düşük gözükmektedir. KİT'lerde bazı yıllar finansman açığının ortaya çıkmasının temel nedenleri arasında; 1980'li yıllarda Türk parasının değerinin sürekli artmış olması, dış ticarete koruma oranlarının düşürülmesi, ücret ve diğer işletme giderlerinde artışın yaşanması ve tarımsal ürün fiyatlarında meydana gelen yükselmeler gösterilmektedir

Kamu kesimi genel dengesi içinde yer alan dördüncü unsur fonlardır. Fonlar, belirli veya birbirine yakın amaçlar grubunun gerçekleştirilmesi için belirli kaynakların toplandığı ve harcandığı, bütçe bağlantılı veya bütünüyle bütçe dışı

kamusal nitelikli özel hesaplar olarak tanımlanabilir (Emil, Yılmaz ve Rijckeghem, 2005:21). Ülkemizde de özellikle 1980'li yıllarla birlikte her alanda hızla yaygınlaşan fon uygulamaları kamu maliyesinin belirleyici bir unsuru haline dönüşmüş ve ayrı bir alt mali sistem oluşturmuştur. Fonlar, giderek hemen her alandan kaynak toplayan, kullanım amaçları dışına çıkabilen, kaynakların etkin kullanımından uzaklaştırılmasına yol açan, yeterli ve etkin denetimleri yapılamayan ve süresiz çalışan bir sisteme dönüşmüştür. Fon uygulamalarının etkinliğinin arttığı ve bütçe dışı fon sayısının doruğa çıktığı dönem 1980'li ve 1990'lı yıllar olmuştur. 1990 yılların ikinci yarısından sonra fon sayısı 80'i bulmuştur(www.hazine.gov.tr). Kamu maliyesinde şeffaflığı ve hesap verilebilirliği ciddi şekilde yok eden fon uygulamaları kuruldukları yıllarda finansman fazlası verirken, 1990'lı yıllarda finansman açığı vermeye başlamıştır. Bu açıklar her seferinde merkezi bütçeden kapatılmış ve ülkenin borç yükünün artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde, gelirleri açısından bütçenin önemli bir büyüklüğüne ulaşan fon sisteminin disiplin altına alınması ve bu suretle mali disiplin ve şeffaflığın artırılması amacıyla fon sisteminin tasfiye edilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 2000'li yıllarda bütçe dışı fonların pek çoğu uygulamadan kaldırılmıştır. Günümüzde 1 tanesi bütçe içi, 5 tanesi bütçe dışı olmak üzere 6 tane önemli fon uygulanmaktadır. Bu bütçe dışı fonlardan üç tanesi (Savunma Sanayini Destekleme Fonu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu ve Özelleştirme Fonu) kamu kesimi genel dengesinde yer almaktadır. Geri kalan iki fon (Tanıtım Fonu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) kamu kesimi genel dengesi içinde yer almamaktadır. Yeni Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu ile bu iki fonun ilişkili oldukları Bakanlıklar ile birleştirilip bütçe içine alınması amaçlanmaktadır (Emil, Yılmaz ve Rijckeghem, 2005:23). Kamu kesimi genel dengesi içinde yer alan dördüncü unsur yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimler, kendi gelirleri ve harcamaları ile merkezi idarenin dışında idarelerdir. Ancak yerel yönetimler, her geçen gün çeşitli sebeplerle hizmet yelpazesi genişlemesine rağmen, yeterli mali kaynaklara sahip değildir (Acartürk, 2005). Yerel yönetimler kendi gelir kapasitelerini yaratma konusunda sınırlı imkânlarla sahip oldukları için zaman zaman hazine kefaletine dayanan dış borçlanmaya başvurumaktadırlar. Bu borçlar zamanı geldiğinde belediye tarafından ödenmediğinde ise hazineye ek külfet olarak kalmaktadır. Günümüzde vadesi gelen belediye borçlarının yüzde 80'i hazine tarafından ödenmektedir. Bunun

sonucunda hazine kendi borçları yanında bir de önceden garanti etmiş olduğu bu belediye borçlarını ödemek zorunda kalmakta, bu da hazinenin borçlanma ihtiyacını daha da arttırmaktadır. Bunun yanı sıra belediyelerin SSK prim borçları ve maliyeye yatırılmayan gelir vergileri, ödenmeyen mütaahit borçları, ödenmeyen elektrik ve su borçları da çoğu zaman merkezi idarece karşılanmaktadır. Bu gelişmelerin dışında, bütçe açıklarının KKBG'nin sadece bir kısmını oluşturduğunu belirtmekte yarar vardır. Zira bu açıkların dışında başka kurum ve kuruluşların açıkları da hazineye yansımakta ve KKBG'nin daha büyük rakamlara ulaşmasına neden olmaktadır. Nitekim bu açıklara batık bankaların ortaya koydukları 40 milyar dolar zarar ile hazine garantisinden doğan borçlar, bütçe dışında takip edilen borç ana para geri ödemeleri, kur farklarından doğan zararlar ve yap-işlet-devret sözleşmelerinin gerektirdiği finansmanlar dahil edilmemiştir. Dolayısıyla bu rakamlar da KKBG'ye eklendiğinde KKBG'nin GSMH'ye oranı çok daha yüksek oranlara ulaşmaktadır(Ceyhan, 2005: 24).

Toplam kamu kesimi borçlanma gereğine bakıldığında 2000 yılında %8,91 olan bu oran, 2001 yılında en yüksek seviyesi olan %12,1'e çıkmış, daha sonra düşmeye başlayarak 2005 yılında en düşük seviyelerine inmiştir. 2007 yılında kamu kesiminin borçlanma gereği %0,10 olarak gerçekleşmiş ve 2008 yılında ise %0,83 olacağı tahmin edilmiş ve tahminde doğru çıkmıştır.

3.2. 1973- 2008 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE

EKONOMİSİNDE POLİTİK DEVRESEL

DALGALANMALARI İÇİN BİR MODEL ÇALIŞMASI

Politik devresel dalgalanmalarına ilişkin olarak ele alınan çalışmaların temel hareket noktası, Phillips eğrisidir. Bilindiği üzere, Phillips eğrisi, enflasyon ile işsizlik arasındaki değişik kombinasyonları göstermektedir. Phillips eğrisi üzerindeki harekete bağlı olarak, enflasyon oranının azalması durumunda işsizlik oranı artarken, işsizlik oranının azalması halinde ise, enflasyon oranı artmaktadır.

Nordhaus (1975)' un yapmış olduğu analize göre, seçim öncesi canlanmanın ve seçim sonrası durgunluğun seyri iktidar döneminin ilk yıllarında izlenen daraltıcı politikalardan ve seçime kadar takip edilen genişleyici politikalardan kaynaklanmaktadır. Nordhaus'a göre, bencil ve oy maksimizasyonunu amaçlayan siyasal iktidar kısa-dönem Phillips eğrisi vasıtasıyla ekonomiyi maniple etmeye mecbur kalmaktadır. Daraltıcı politikalar, enflasyonu ve dolayısıyla enflasyonist

beklentileri azaltmak ve bu yolla kısa-dönem Phillips eğrisini aşağıya doğru hareket ettirmeyi ifade etmektedir. Seçim yaklaştıkça, işsizliği azaltmak için genişleyici politikalar izlenmekte ve enflasyon ile işsizlik oranı arasındaki kısa dönemli değiş-tokuş istismar edilmektedir.

Bizde çalışmamıza öncelikle Phillips Eğrisinin Türkiye geçerliliğiyle başlamanın faydalı olacağını düşündük. Fakat temel öngörüsü işsizlik ve enflasyon verileri olan kuramın Türkiye için test edilebilir ancak uygun olmayacağını düşündük. Çünkü Türkiye için enflasyon ve işsizlik hükümetlerce kontrol edilebilen ve seçimlere göre yönlendirilebilen değişkenler olma özelliğine sahip değildirler.

3.2.1. Ekonometrik Model Ve Data

Literatürde bütçe açıkları incelenirken birçok farklı şekillerde bütçe açığı modelleri oluşturulmuştur. Bu çalışmalarda bağımlı değişken olan bütçe açığı kişi başına bütçe açığı (Woo, 2001) ve GSYİH' a oranı şeklinde (Diokno, 2007) kullanılmıştır.

Bütçe açıklarının tahmin edilebilmesi için bütçe açığını belirleyen ve bütçe açığı üzerinde etki yaratan ekonomik ve sosyal faktörlerin belirlenmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra tahminin doğru gerçekleştirilebilmesi açısından belirlenecek olan faktörlerin titizlikle incelenmesi gerekmektedir. Gerçekleştirilen bütçe açığı modellemelerinde bütçe açığını belirleyen ya da açıklayan çok fazla değişken kullanılmıştır. Onur (2002) çalışmasında bütçe açıklarının belirleyicisi olarak emisyon hacmi, GSYİH, işsizlik ve enflasyon oranlarını göz önüne almıştır. Asutay (2004) kamu harcamaları, transfer harcamaları, kamu yatırımları, para arzı ve tüketici fiyat endeksini bütçe açığını açıklamakta kullanmıştır. Sezgin (2004) çalışmasında bütçe açığı üzerinde yatırımların, enflasyonun, kamu harcamalarındaki değişimin, para arzının ve vergi artış oranının etkisini incelemiştir. Akçay ve arkadaşları (1996) ise para arzı, enflasyon ve GSYİH'nin bütçe açığı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bu bağlamda yapılan çalışmalarda bütçe açığını belirleyen faktörler reel faiz oranı, ekonomik büyüme oranı, daha önceki yıllarda gerçekleşen bütçe açığı, para arzı, enflasyon, toplam harcamalar, vergi gelirleri, dış borç stoku, işsizlik, kamu harcamaları ve yatırımlardır. (Sachs ve Roubini, 1988; Tutar ve Tansel, 2000; Çolak ve Atan, 2001; Woo,2001; Diokno, 2007). Çalışmanın temel amacı olan genel ve yerel seçimlerin bütçe açığı

üzerindeki etkisini inceleyebilmek için bütçe açığı denklem (1) ve (2) şeklinde modellenmiştir.

$$\log BA_t = \beta_0 + \beta_1 \text{Büyüme}_t + \beta_2 \log \text{faiz}_t + \beta_3 \log \text{parz}_t + \beta_4 \log \text{enf}_t + \beta_5 \text{gseçim} + \beta_6 BA_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\log BA_t = \beta_0 + \beta_1 \text{Büyüme}_t + \beta_2 \log \text{faiz}_t + \beta_3 \log \text{parz}_t + \beta_4 \log \text{enf}_t + \beta_5 \text{yseçim} + \beta_6 BA_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Burada, BA_t Türkiye'nin bütçe açığının GSMH oranını, $\log \text{faiz}_t$ toptan eşya fiyat endeksiyle reel hale getirilmiş bankalar arası faiz oranını, parz_t M1 para arzını, enf_t toptan eşya fiyat endeksini temsil etmektedir. Bunun yanında bütçe açığının kararlılığını ifade eden bir önceki yılın bütçe açığı da BA_{t-1} denklemlere yerleştirilmiştir. Çalışmada 1973- 2008 dönemini kapsayan 35 yıllık zaman serisi verileri kullanılmıştır.

Bunun yanı sıra çalışmanın temel amacını gerçekleştirmek için genel ve yerel seçim değişkenleri de modellerde yer almaktadır. Bu değişkenler kukla değişken olarak genel ve yerel seçim tarihlerine göre oluşturulmuştur. Bu seçim tarihleri Tablo 3.3 de gösterildiği üzere bir takvim yılını dört eşit parçaya bölerek oluşturulmuştur. Buna göre eğer seçim yapılan yılın ilk iki çeyreğinde yer alıyorsa bir önceki yılı bir, eğer seçim son iki çeyreğinde yapılıyorsa o yıla 1 rakamı verilerek kukla değişkenler oluşturulmuştur. Böylece seçimlerin bütçe açığı üzerindeki etkisi tam olarak tespit edilebilecektir.

Tablo 3.3. : Genel ve Yerel Seçim Tarihleri

Genel Milletvekili Seçimleri		Yerel Yönetim Seçimleri	
seçim yılları	seçim çeyreği	seçim yılları	seçim çeyreği
14.10.1973	1973Q4	09.Ara.73	1973Q4
05.06.1977	1977Q2	11.Ara.77	1977Q4
06.11.1983	1983Q4	25.Mar.84	1984Q1
29.11.1987	1987Q4	26.Mar.89	1989Q1
20.10.1991	1991Q4	27.Mar.94	1994Q1
24.12.1995	1995Q4	18.Nis.99	1999Q2
18.04.1999	1999Q2	28.Mar.04	2004Q1
03.11.2002	2002Q4	29.Mar.09	2009Q1
22.07.2007	2007Q3		

Bütçe açığı oranı, büyüme ve para arzı Devlet Planlama Teşkilatı Temel Ekonomik Göstergelerinden İşsizlik TUİK' den diğer değişkenler de Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden temin edilmiştir

3.2.2. Ekonometrik Öntestler Ve Uygulama

Çalışmada analiz edilen 1973- 2008 dönemini kapsayan yıllık veriler olduğu için 35 yıllık bir zaman serisini içermektedir. Bu bağlamda sahte regresyon problemini önlemek için durağanlığın test edilmesi gerekmektedir. Verilerdeki Durağanlık ADF (Augmented Dickey-Fuller) birim kök testine tabi tutulmuştur. Gerçekleştirilen birim kök testi sonuçları Tablo 3.4.'de gösterilmiştir.

Tablo 3.4: Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	ADF	Olasılık Değeri
LogBA	13.54767	0.0000
Logİssizlik	-1.810840	0.3698
Δ Logİssizlik	-5.581043	0.0000
LogEnflasyon	-1.833383	0.3592
Δ LogEnflasyon	-6.457839	0.0000
LogFaiz	-1.617362	0.4641
Δ LogFaiz	-5.492956	0.0001
LogM1	-1.634310	0.4552
Δ LogM1	-2.359671	0.1598
$\Delta\Delta$ LogM1	-8.937764	0.0000
Büyüme	-6.537733	0.0000

Birim kök test sonuçlarına göre bütçe açığı ve büyüme veriler düzeyde durağan I(0), işsizlik, enflasyon ve faiz değişkenlerinin birinci farkları I(1) durağan, para arzı değişkeninin ikinci farkı I(2) durağandır.

Birim kök testi sonucunda düzeyde durağan olmayan serilerle çalışıldığında sahte regresyon sorununun ortaya çıkmasından kaçınmak amacıyla regresyon analizinde serilerin durağan hale geldikleri düzeyde kullanılmaları önceleri sıklıkla başvurulan bir yöntemdi. Ancak durağan hale getirmek için farklarının alınması, özgün düzeylerince belirlenen uzun dönem ilişkisinin yitirilmesine neden olabilmektedir (Gujarati, 2001). Bir başka ifade ile uzun döneme ait değerli bilgi kaybına neden olmaktadır. Bu noktada Engle ve Granger tarafından geliştirilen Engel-Granger eşbütünleşme testi ve daha sonra Johansen ve Juselius tarafından geliştirilen Johansen eşbütünleşme testi sayesinde düzeyde durağan

olmayan serilerin uzun dönemde birlikte hareket edip etmediklerini ortaya koymak mümkün olmuştur (Pazarlıoğlu ve Özkoç; 2007).

Eğer seriler arasında bir eşbütünleşme ilişkisi varsa yani uzun dönemde birlikte hareket ediyorlarsa, düzey değerleriyle yapılacak analizde sahte regresyon problemiyle karşılaşılmayacaktır. Ancak burada da şöyle bir sorun vardır: bahsedilen eşbütünleşme testleri ele alınan tüm serilerin düzeyde durağan olmamasını ve aynı derecede farkı alındığında durağan hale gelmelerini gerekmektedir. Yani serilerin bütünleşme derecelerinin aynı olması gerekmektedir. Ancak çalışmamızda iki seri düzeyde, üç seri birinci farkı alındığında ve bir seri ikinci farkı alındığında durağan hale gelmektedir. Bu durum Engel-Granger ve Johansen eşbütünleşme testlerinin kullanılması bu çalışma için engellemektedir (Pazarlıoğlu ve Özkoç; 2007).

Sonuç olarak bütün seriler durağan olmadığı için standart en küçük kareler yöntemi, bunun yanı sıra seriler farklı seviyelerde durağan olduğu için de Engel-Granger ve Johansen eşbütünleşme testleri kullanmak sakıncalıdır. Bu nedenle çalışmada, Pesaran(2001) tarafından geliştirilen sınır testi yaklaşımı kullanılmaktadır. Sınır testi yaklaşımı ile hem serilerin hangi düzeyde durağan olduklarına bakılmaksızın aralarında bir eşbütünleşme ilişkisinin var olup olmadığı araştırılabilmekte hem de az sayıda gözleme sahip olan verilerle çalışırken de kullanılabilir (Karagöl vd., 2007, Şimşek vd., 2005, Pazarlıoğlu ve Özkoç; 2007).

3.2.3. Sınır Testi

Pesaran (2001) 'nın sınır testi yaklaşımına göre değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisini tespit etmek için denklem (1) ve denklem (2) aşağıdaki şekilde tahmin edilir. Ancak çalışmamızın temel amacını yansıtan seçim değişkenleri kukla değişken olduğu için aşağıdaki modele dâhil edilmemiştir.

$$\Delta \log BA_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_1 \Delta \log BA_{t-1} + \sum_{i=0}^m \beta_2 \Delta \text{Büyüme}_{t-1} + \sum_{i=0}^m \beta_3 \Delta \log \text{faiz}_{t-1} + \sum_{i=0}^m \beta_4 \Delta \log \text{parz}_{t-1} + \sum_{i=0}^m \beta_5 \Delta \log \text{enf}_{t-1} + \beta_6 \log BA_{t-1} + \beta_7 \text{Büyüme}_{t-1} + \beta_8 \log \text{faiz}_{t-1} + \beta_9 \log \text{parz}_{t-1} + \beta_{10} \log \text{enf}_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Ancak sınır testi yaklaşımında denklem 3'ü tahmin edebilmek için en uygun gecikme uzunluklarının belirlenmesi gerekmektedir. Buna göre en uygun gecikme uzunluğu tespit edebilmek için maksimum gecikme uzunluğunda başlanarak birinci gecikmeye kadar tahmin edilir. Bütün bu tahmin edilen modellerde en düşük Akaike (AIC) ve Schwarz (SC) bilgi kriteri değerine sahip olan model seçilir. Tablo 3.5.de denklem 3 için en uygun gecikme uzunlukları gösterilmiştir.

Tablo 3.5: Sınır Testi İçin Gecikme Uzunluklarının Tespiti

m	AIC	SC
1	5.260482	5.739403
2	3.045762	3.749548
3	3.246637	4.179846

Test sonuçlarına göre en düşük AIC ve SC değerleri 2. gecikmede elde edilmiştir. Dolayısıyla denklem (3) 2 gecikmeli olarak en küçük kareler yöntemiyle tahmin edilip, elde edilen F istatistik değeri Pesaran (2001) kritik değerleriyle karşılaştırılacaktır.

Tablo 3.6: Sınır Testinde Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	%5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler	
		Alt sınır	Üst Sınır
4	27.74781	2.86	4.01

Not: k (3) numaralı denklemdeki bağımsız değişken sayısını ifade etmektedir.. Kritik değerler Pesaran vd.(2001)'deki Tablo CI(iii)2ten alınmıştır.

Tabloda en uygun gecikmeyle belirlenmiş model (3) sınır testi için tahmin edilerek gösterilmiştir. Buna göre tahmin edilen modelin F istatistik değeri Pesaran'ın kritik değerlerin üzerinde olduğu için modelimizdeki değişkenler eşbütünleşiktir diyebiliriz

3.2.4. Uzun dönem İlişki

Çalışmamızda kullanılan değişkenlerin bir kısmının durağın olmaması tahmin edilen katsayıların standart hatalarının sapmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla katsayıların normal olmayan standart hatalarını düzelten ekonometrik bir yöntem gerekmektedir. (Şimşek, 2005). Bu nedenle burada değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisi Peseran vd (2001) tarafından geliştirilen gecikmesi dağıtılmış otoregresif model (autoregressive distributed lag-ARDL) yöntemiyle tahmin edilecektir. Kullanılan ARDL modeli aşağıdaki şekilde gösterilebilir;

$$\log BA_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_1 \log BA_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_2 \text{Büyüme}_{t-i} + \sum_{i=0}^s \beta_3 \log \text{faiz}_{t-i} + \sum_{i=0}^r \beta_3 \log \text{parzı}_{t-i} + \sum_{i=0}^p \beta_3 \log \text{enf}_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4)$$

Bu model tahmini değişkenlerin düzey değerleriyle gerçekleştirilir. Burada en önemli nokta değişkenlerin uygun gecikmelerinin modele konulmasıdır. Bunun için ilk önce bağımsız değişkenin maksimum gecikme değerinden başlanarak bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri kendi üzerine regresyonu yapılır ve en düşük AIC ve SC değerlerine sahip olan modeldeki gecikme uzunluğu seçilir. Daha sonra diğer değişkenlerin gecikmeli değerleri eklenerek en düşük AIC ve SC değerli model oluşturulur. Bu model uzun dönem eşbütünleşme ilişkisini gösterir ve katsayılar standart en küçük kareler yöntemi sonuçları gibi yorumlanır.

Tablo 3.7: ARDL Modeli Sonuçları ve Yerel Seçim

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistik	Olasılık değeri
C	-5.331501	2.696284	-1.977351	0.0601
LogBA(-1)	-0.022082	0.053635	-0.411704	0.6844
LogBA(-2)	0.006661	0.044843	0.148549	0.8832
LogBA(-3)	0.066549	0.042850	1.553093	0.1341
buyume	-0.009706	0.043943	-0.220870	0.8271
LogREELFAIZ	-1.077803	0.585049	-1.842245	0.0784*
LogREELFAIZ(-1)	0.063122	0.400732	0.157516	0.8762
LogREELFAIZ(-2)	0.413483	0.374635	1.103697	0.2811
LogM1	-0.516503	1.695227	-0.304681	0.7633
LogM1(-1)	2.305581	2.177558	1.058792	0.3007
LogM1(-2)	-1.683007	1.797015	-0.936557	0.3587
LogENF	1.774232	1.043986	1.699478	0.1027
ysecim	0.490535	0.368734	1.330324	0.1965
R-squared	0.641619	Mean dependent var		1.128625
Adjusted R-squared	0.454638	S.D. dependent var		1.116871
S.E. of regression	0.824794	Akaike info criterion		2.726832
Sum squared resid	15.64657	Schwarz criterion		3.298658
Log likelihood	-36.08298	F-statistic		3.431460
Durbin-Watson stat	2.415861	Prob(F-statistic)		0.005379

Not: *** %1, **%5 ve* %10'da anlamlılığı göstermektedir

Uzun dönem katsayılarını tahmin etmek için her bir değişken için en uygun gecikme değeri tespit edilmiştir. Buna göre denklem 4 ARDL(3,0,2,2,0) modelidir. Yukarıdaki tabloda yerel seçim kukla değişkeni dâhil edilmiş ARDL modeli yer almaktadır. Bu tahmin sonuçlarına göre reel faiz oranının bütçe açığı üzerinde negatif ve anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra yerel seçimlerin bütçe açığı üzerinde uzun dönemli istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmadığı da anlaşılmaktadır.

Bunun yanı sıra aşağıda tabloda yine uzun dönem için genel seçim kukla değişkeni dahil edilmiş ARDL modeli yer almaktadır. Burada da yine faizin bütçe açığını negatif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilediği görülmektedir. Ayrıca enflasyon bütçe açığını arttırıcı bir etki yapmaktadır. Yine çalışmanın temel verisi olan genel seçimin bütçe açığı üzerinde uzun dönemli anlamlı bir etkisi olmadığı görülmektedir.

Tablo 3.8: ARDL Modeli Sonuçları ve Genel Seçim

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistik	Olasılık değeri
C	-6.111789	2.782993	-2.196120	0.0384
LogBA(-1)	-0.024851	0.058299	-0.426272	0.6739
LogBA(-2)	0.006909	0.046138	0.149757	0.8823
LogBA(-3)	0.060388	0.044345	1.361781	0.1865
buyume	-0.003579	0.044884	-0.079740	0.9371
LogREELFAIZ	-1.189191	0.605501	-1.963977	0.0617*
LogREELFAIZ(-1)	-0.068947	0.418222	-0.164857	0.8705
LogREELFAIZ(-2)	0.591756	0.386370	1.531581	0.1393
LogM1	-0.986811	1.696984	-0.581509	0.5666
LogM1(-1)	2.058681	2.273469	0.905524	0.3746
LogM1(-2)	-0.953978	1.819559	-0.524291	0.6051
LogENF	2.139108	1.068689	2.001619	0.0573*
gsecim	0.240974	0.381295	0.631987	0.5336
R-squared	0.620631	Mean dependent var		1.128625
Adjusted R-squared	0.422699	S.D. dependent var		1.116871
S.E. of regression	0.848602	Akaike info criterion		2.783745
Sum squared resid	16.56289	Schwarz criterion		3.355571
Log likelihood	-37.10741	F-statistic		3.135583
Durbin-Watson stat	2.317587	Prob(F-statistic)		0.008971

Not: *** %1, **%5 ve * %10'da anlamlılığı göstermektedir

3.2.5. Kısa dönem İlişki

Uzun dönem katsayılarını tahmin ettiğimiz modelin hata teriminin bir gecikmesinin, farkları alınmış değişkenlerle yapılan tahmine eklenmesiyle kısa dönem analizi yapılır. Bu denklem aşağıda gösterilmiştir.

$$\Delta \log BA_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_1 \Delta \log BA_{t-1} + \sum_{i=0}^n \beta_2 \Delta \text{Büyüme}_{t-1} + \sum_{i=0}^s \beta_3 \Delta \log \text{faiz}_{t-1} + \sum_{i=0}^r \beta_4 \Delta \log \text{parzı}_{t-1} + \sum_{i=0}^p \beta_5 \Delta \log \text{enf}_{t-1} + \beta_6 \text{hata}_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5)$$

Yine uzun dönem tahmin gibi en önemli nokta değişkenlerin gecikme uzunluklarının tespitidir. Bu tahmin de uzun dönem tahmindeki gibi gecikme uzunlukları belirlenerek kısa dönem analizi gerçekleştirilir.

Denklem 5 için ARDL (2,1,0,0,0) modeli belirlenerek yerel seçim ve genel seçim kukla değişkenleri dahil edilerek iki ayrı kısa dönem tahmini gerçekleştirilmiştir. Tablo 3.8 da genel seçim kukla değişkeni dâhil edilerek gerçekleştirilen tahminde, genel seçimlerin bütçe açığı üzerinde kısa dönemli bir

etkisi bulunmadığını göstermektedir. Bunun yanı sıra iki dönem önceki bütçe açığının cari dönemdeki bütçe açığı üzerinde kısa dönemli etkiye sahip olduğu görülmektedir. Aynı zamanda ekonomik büyüme ve enflasyonun bütçe açığını artırıcı etki yaptığı da gözlemlenmektedir.

Tablo 3.9: ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları ve Genel Seçim

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistik	Olasılık değeri
C	-0.036074	0.371717	-0.097047	0.9235
GSECIMHATA(-1)	-1.181636	0.209129	-5.650283	0.000***
DLogBA(-1)	-0.053832	0.057201	-0.941100	0.3557
DLogBA(-2)	-0.067655	0.038039	-1.778570	0.0875*
DBUYUME	0.055723	0.030858	1.805822	0.0830*
DBUYUME(-1)	0.038166	0.025771	1.480950	0.1511
DLogREELFAIZ	-0.910693	0.598544	-1.521516	0.1407
DLogM1	0.306912	0.830387	0.369601	0.7148
DLogENF	2.144379	0.867484	2.471952	0.0206**
gsecim	0.064111	0.341910	0.187508	0.8528
R-squared	0.646832	Mean dependent var		0.019804
Adjusted R-squared	0.519691	S.D. dependent var		1.145636
S.E. of regression	0.793975	Akaike info criterion		2.611426
Sum squared resid	15.75990	Schwarz criterion		3.055812
Log likelihood	-35.69996	F-statistic		5.087534
Durbin-Watson stat	1.854660	Prob(F-statistic)		0.000592

Not: *** %1, **%5 ve * %10'da anlamlılığı göstermektedir

Kısa dönem analizindeki en önemli nokta uzun dönem tahmininden elde edilen hata teriminin katsayısının kısa dönemdeki değişimlerin uzun dönemde nasıl hareket ettiğini ve ne hızla dengeye geldiğini göstermektedir. Ayrıca bu katsayının negatif ve anlamlı olması beklenmektedir. Tablodan da görüleceği üzere bu katsayı yukarıdaki tabloda negatif ve anlamlıdır. Sonuç olarak eşbütünlük olan bu değişkenlerde kısa dönemde meydana gelen bir değişiklik uzun dönemde dengeye gelmektedir

Tablo 3.10:ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları ve Yerel Seçim

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistik	Olasılık değeri
C	-0.306124	0.364719	-0.839342	0.4089
YSECIMHATA(-1)	-1.225081	0.205453	-5.962820	0.0000***
DLogBA(-1)	-0.062191	0.054140	-1.148701	0.2611
DLogBA(-2)	-0.069056	0.036224	-1.906344	0.0677*
DBUYUME	0.043873	0.023298	1.883170	0.0709*
DLogREELFAIZ	-0.422870	0.590398	-0.716245	0.4802
DLogM1	0.661465	0.806158	0.820515	0.4194
DLogENF	1.403858	0.831555	1.688232	0.1033
ysecim	0.690488	0.354038	1.950321	0.0620*
R-squared	0.658189	Mean dependent var		0.019804
Adjusted R-squared	0.553017	S.D. dependent var		1.145636
S.E. of regression	0.765935	Akaike info criterion		2.521597
Sum squared resid	15.25309	Schwarz criterion		2.921543
Log likelihood	-35.12794	F-statistic		6.258184
Durbin-Watson stat	1.995528	Prob(F-statistic)		0.000155

Not: *** %1, **%5 ve* %10'da anlamlılığı göstermektedir.

Son olarak yerel seçim kukla değişkeni eklenerek yapılan kısa dönem analizinde hata değişkeninin bir gecikmesi negatif ve anlamlıdır. Dolayısıyla kısa dönemde meydana gelen değişimler uzun dönemde dengeye gelmektedir. Bir başka ifadeyle eşbütünleşik olan serilerde diğer değişkenlerden bağımsız bir değişim meydana geldiğinde, bu kısa dönemli bir değişimdir. Uzun dönemde yine seriler eşbütünleşik hareket etmektedir. Ayrıca kısa dönemde yerel seçim kukla değişkeni bütçe açığı üzerinde pozitif etki yarattığı tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda dünya ülkelerinde artan kamu borçları ve bütçe açıkları çalışmalarda ilgi toplayan konular arasında yer almıştır. Klasik iktisatçılar bütçenin denk olmasını savunurken, Keynesyenler ise sadece bütçe denkliliğini sağlamak değil ekonominin genel dengesini sağlamanın amaç olduğunu savunmuşlardır.

Ülkemizde ise 1950' li yıllardan sonra bütçe açığı kavramı daha ön plana çıkmıştır. Bu yıllardan sonra sürekli olarak her yıl bütçe açığı verildiğini söylemek mümkündür. Bütçe açığının GSMH içindeki payı yıllar itibariyle dalgalanmalar göstermekle birlikte, sürekli artma eğilimindedir. Bütçe gelirleri içersinde büyük paya sahip olan vergi gelirlerinin arttırılamaması, bütçe giderlerinin artışı, kayıt dışı ekonominin büyüklüğü ve politik istikrarsızlıklar bütçe açığının büyümesine neden olmuştur.

Literatürde de bütçe açıkları sürekli incelenerek nedenleri ele alınmaya çalışılmıştır. Bu nedenler arasında da özellikler bütçe açıklarının politik ekonomik nedenleri incelenme konusu olmuştur. Bütçe açıkları ve politik devresel hareketler büyük ilgi toplayan konular arasında yer almıştır. Politika ile iktisat biliminin ortak noktası haline gelen politik devresel hareketler kavramı Türkiye' de son yıllarda çalışmaların odağı haline gelmiştir.

Politik devresel dalgalanmaları konusundaki literatür, hükümetlerin, seçimleri kazanmak gibi politik nedenler için ekonomiyi maniple ettiklerini ifade etmektedir. Politik devresel dalgalanması literatüründe iktidardaki hükümetlerin, yeniden seçilme olasılıklarını arttırmak için işsizlik oranını düşürüp, ekonomi ve enflasyonun büyüme oranlarını arttırarak, seçim-öncesi periyodunda daha iyi ekonomik koşullar meydana getirmek için ekonomiyi maniple ettikleri tartışılmaktadır. Temel konusu, hükümetlerin, popüleritelerini arttırmak için koşullar yaratarak ekonomiyi maniple edebilecekleridir.

Biz bu çalışmamızda Türkiye' de politik devresel hareketlerin varlığını bütçe açıkları ile ilişkilendirerek açıklamaya çalıştık. Türkiye' de 1973- 2008 yılları arası dönemde yapılan genel ve yerel seçimlerin bütçe açıklarına neden olup olmadığını araştırdık. Türkiye' de 1970 yılı öncesine ait işsizlik, faiz oranı verilerindeki yetersizlik çalışmamızın sınırlandırılmasında en önemli faktördür.

Politik devresel hareketler teorisi üzerine gerçekleştirilen bütün çalışmalarda, belirtildiği üzere seçimleri kazanmak amaçlı tüm politikaların ilk etkisi GSYİH

üzerinde olduğundan bizde çalışmamızda GSYİH' yı modelimizde dahil ettik. Çalışmaya dahil edilen diğer bir değişken ise bankalar arası faiz oranıdır. Faiz oranlarının seçim dönemlerinde arttırılmasını politik devresel hareketlerin temel nedenlerindedir. Türkiye açısından seçim öncesi politikalara ve hükümet değişikliklerinde en çabuk yanıt veren ekonomik gösterge olarak kabul edilen faiz oranı, seçim sonrasında üzerinde politik devresel hareketlerin yaşanabileceği varsayımıyla çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmamızdaki diğer bir değişken ise parasal büyüklüktür. Gerek faiz gerekse mal piyasalarında meydana gelebilecek politik devresel hareketlere bağlı olarak para arzında da bir hareketlenme meydana gelebilecek tahmininden ötürü çalışmamıza dahil ettik. Ayrıca M1 para arzı hükümetin emisyon üzerinde yapacağı en önemli değişkendir. Diğer bir değişken olarak ta enflasyon oranıdır. Hükümetler tekrar seçilebilmek için uyguladıkları manipülasyonların başında da ekonomiyi canlandırmaları gelmektedir. Bunu da enflasyon ortamı oluşturarak gerçekleştirirler. Son olarak ta çalışmamızda diğer çalışmalardan farklı olarak bütçe açıklarının yerel ve genel seçim dönemlerindeki değişmelerini ekledik.

Çalışmada seçilen diğer makroekonomik değişkenlerle birlikte Türkiye' de gerçekleşen genel ve yerel seçim dönemlerinde bütçe açıklarının etkilenip etkilenilmediği test edilmiştir.

Modelimizi gerçekleştirirken ARDL yöntemini kullandık. Yerel seçim kukla değişkeni dahil edilerek gerçekleştirdiğimiz ARDL modeline göre; reel faiz oranı bütçe açığı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Ve de yerel seçimlerin bütçe açığı üzerinde uzun dönemli istatikselsel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaştık. Fakat kısa dönemde yerel seçimlerin bütçe açığı üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Genel seçimler üzerine yaptığımız ARDL modelinde de genel seçimlerin bütçe açığı üzerinde uzun dönemli anlamlı bir etkisinin olmadığını gözlemledik. Kısa dönemli etkisini incelediğimizde de bir etkinin olmadığı sonucu vardık.

Sonuçta tezimizin geldiği bu noktada ulaştığımız sonuç Türkiye' de bütçe açıklarının genel ve yerel seçim dönemlerinde politik devresel hareketler göstermediğidir. Bunun yanında ekonomideki büyüme de bütçe açığını arttırıcı etki yapmaktadır. Bu da ekonomik büyümenin borçlanma yoluyla gerçekleştiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Acartürk, E. “Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumunda Alternatif Yöntemler”, <http://www.econturk.org/yerelyonetimler.doc> (08.11.2005)
- Ağcakaya, S. (1999). Türkiye’ de 1980 Sonrası Konsolide Bütçe Açıklarının İç Finansman Yöntemleri ve Makro Ekonomik Etkileri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Akalın, G. ve Erkişi, K. (2007) Türkiye’ de Seçim Ekonomisi Uygulamalarının Geleneksel Oportünist Seçim Çevrimleri Açısından Değerlendirilmesi. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 3 Sayı: 5 Akarca,
- Akerman, J. (1947). Political Economic Cycles, *Kyklos*, Sayı 1, s. 107, 117. B. S. Frey, (drl.) (1997). Political Business Cycles, Edward Edgar Publishing Inc., U.S.A., s. 129.
- Aktan, C. C. (1997). Anayasal İktisat Ve Ekonomik Anayasa, İstanbul: İz Yayıncılık, 2.Baskı, s. 16–150.
- Alesina, A. Cohen, G. D. ve Roubini, N. (1991). Macroeconomic Policy and Elections in OECD Economies, National Bureau of Economic Research Working Paper Series, Working Paper No. 3830, s. 27.
- Alesina, A. ve Roubini, N. (1990). Political Cycles in OECD Economies, National Bureau of Economic Research Working Paper Series, Working Paper No. 3478, s. 29.
- Alesina, A. ve Roubini, N. (1992). Political Cycles in OECD Economies, *Review of Economic Studies*, Sayı 59, s. 663- 688. B. S. Frey, (drl.) (1997). Political Business Cycles, Edward Edgar Publishing Inc., U.S.A., s. 278.
- Asutay, M. (2004) “Searching For Opportunistic Political Business Cycles In Turkey” Annual Conference (2004) of the *European Public Choice Society*, April 15-18 2004, German Institute for Economic Research, Berlin.
- Aytaç, E. ve Metin M., 2000 Kamu Borçlanması (Kamu Kredisi), İzmir, s. 282-283
- Bahçe; A. (2006) Politik Konjonktür Dalgalanmaları Çerçevesinde Seçimlerin Ekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkisi Ve Türkiye Uygulaması (1980-2006). Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

- Bakırtaş, İ. (1998). Politik-Ekonomik Dalgalanmalar Kuramı Kapsamında Türkiye'deki Politik Yapının Ekonomi Üzerindeki Etkisi, D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt. 13, Sayı. 2, s. 59.
- Bakırtaş, İ. (1999). Kamu Harcamaları Üzerinde Bürokratik Gücün Belirleyici Unsurlarının Etkisi, D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, s. 140-151.
- Bakırtaş, İ. ve Koyuncu, C. (2005) Politik Dalgalanmalar Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye' deki Seçimlerin Ekonometrik Analizi. Dumlupınar Üniversitesi İ.İ.B:F Dergisi Cilt: 19 Sayı: 1
- Başol.K. (2001) Türkiye Ekonomisi. Anadolu Matbaası, İzmir
- Bulut, C. (2002) Kamu Açıkları: Enflasyon, Faiz Oranı ve Döviz Kuru İlişkileri. DER Yayınevi, İstanbul
- Candemir, M.M. (1997). Türkiye' de Liberalleşme Sürecinde Bütçe Açıklarının Finansman Yöntemleri İle İlişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Ceyhan, S. (2005) "Türkiye'de Kamu Borçlarının Boyutları ve Karşılaştırılması İle Kamu Borçlanma Gereğinin Temel Nedenleri", Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 2005, Cilt: IX, Sayı: 1-2, s. 653
- Cinko; L. (2005) Modern Politik Konjonktürel Hareketleri Teorisi: Rasyonel Beklentileri İçeren Politik Konjonktürel Hareketleri. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 19
- Çaşkurlu, E.. (2002). 1980 Sonrası Dönemde Merkez Bankasından Kaynak Kullanımının Makroekonomik Etkilerinin Analizi, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, s. 1- 3.
- Çınar, G. (2005) Avrupa Birliği Ülkelerinde Bütçe Açıkları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çiçek, S. (2003). Bütçe Açıkları ve Mali Uyum Süreci: Türkiye Örneği. Hazine Uzmanlık Tezi
- Çolak, Ö.F. Ve Atan, M. (2001) "Bütçe Açıklarını Finanse Etmeye Yönelik Politikaların Etkileri" Çukurova Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü V. Ulusal Ekonometri Ve İstatistik Sempozyumu, 19-22 Eylül 2001
- Derin, İ. (2002) Do Political Business Cycles Exist in Turkey? Claremont Graduate Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi

- Diokno, B. E. (2007) “ Economic and Fiscal Policy Determinants of Public Deficit: The Philippine Case, UP School of Economics Discussion Papers. <http://www.econ.upd.edu.ph/respub/dp/display.php?id=611>
- Egeli, H. (1997) Türkiye’ de Planlı Dönemde Bütçe Açıklarının Bütçeleme Sistemleri Açısından Ekonomik Etki ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2004). Ekonomi Politikası, İstanbul, Remzi Kitabevi, 6.Basım, , s. 41-339.
- Ejder, Haydar Lütfü; “Kamu Açıkları ile Enflasyon Arasındaki İlişkinin Analizi ve Değerlendirilmesi” Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 3, 2002 s. 189- 207
- Emil, F. ve Yılmaz, H. ve Rijekeghem, C. (2005) Kamu Borcu Nasıl Oluşturdu ? Bu Noktaya Nasıl Gelindi? Turkish Debt 1990-2002: How Did We Get Here”, TESEV Yayınları, Mayıs 2005, s. 21
- Eren, E. ve Bildirici, M. (1999) Siyasal Konjonktür Dalgaları Ve Türkiye’ de Seçmen Davranışı. İktisat Ve İşletme Dergisi 1999 Ekim
- Eren, E. ve Bildirici, M. (2001) Türkiye’ de Siyasal Ve İktisadi İstikrarsızlık 1980- 2001 İktisat Ve İşletme Dergisi 2001 Ekim
- Gujarati, D. (2001) Temel Ekonometri, Literatür Yayıncılık.
- Güngör, K. (1998) Bütçe Yöntemleri ve Kurumlarının Bütçe Sonuçlarına Etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı:1
- Gürler, A.S. (1998). Devlet İçBorçYönetimi OECD Ülkeleri ve Türkiye Uygulaması DPT Uzmanlık Tezleri, Yayın no:2488, Ankara
- Heckelman, J. C. Berument, H. (1998). Political Business Cycles and Endogenousa
- Karagöl, E., Erbaykal, E. ve Ertuğrul, H.M. (2007) “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ile Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı”, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 8(1), 72-80.
- Kazgan, G. İç Borç Kapanı, Finans Dünyası, Sayı 7, Mart 1996, S 47- 52
- Kepenek, Y. ve Şentürk Y (2000) Türkiye Ekonomisi. Remzi Kitabevi, İstanbul
- Kuzu, Y. (2002). Political Business Cycles in the Turkish Economy : 1977- 2001, Ankara Üniversitesi İ.İ.B.F.,s. 1-17.

- Morgan, B. ve Shackleton JR. (1990) *The Ups and Downs of Business Cycles Theory*
- Nordhaus, W. D. (1975). *The Political Business Cycle*, *Review of Economic Studies*, Sayı 42, No 2, s. 169–190. B. S. Frey (drl.) (1997). *Political Business Cycles*, U.S.A. : Edward Edgar Publishing Inc., s. 232.
- O. C. Akcay, C. E. Alper and S Ozmucur (1996). “Budget Deficit, Money Supply and Inflation: Evidence from Low and High Frequency Data for Turkey”, Bogazici University, Department of Economics.
- Onur, S. (2002) “ Politik Bütçe Döngüleri ve Türkiye Ekonomisi” *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXI, Sayı 2, 2002, s. 85–126.
- Onur, S. (2001) *Politik Konjonktürel Dalgalanmaları Ve Türkiye Uygulaması(1950- 2000)* Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Cilt: 6 Sayı: 2
- Önder, İzzettin ve Hülya Kirmanoğlu; “Kamu Açıklarının Tanımlanması, Ölçülmesi ve Etkileri”, (Kamu Kesimi Finansman Açıkları, X. Türkiye Maliye Sempozyumu, 14- 18 Mayıs 1994, Antalya;), İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Yayınları, No80, İstanbul 1996, s. 33- 59
- Pazarlıoğlu, M. V. Ve Özkoç, H. (2007) “Türkiye’de Bilimsel Yayınların Ekonometrik Hikayesi”, 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, 24-25 Mayıs 2007, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Persson, T. ve Tabellini, G. (1993). *Designing Institutions For Monetary Policy*, *Carnegie-Rochester Conference Series On Public Policy*, No 39, s. 83.
- Pesaran, M.H , Shin, Y. and Smith, R.J.(2001) “Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships”, *Journal of Applied Econometrics*, volume: 16, issue: 3, 289-326.
- Rogoff, K. (1990). *Equilibrium Political Budget Cycles*, *The American Economic Review*, Sayı 80, No 1, ABI/INFORM Global, s. 21-36.
- Rogoff, K. ve Sibert, A. (1988). *Elections and Macroeconomic Policy Cycles*, *Review of Economic Studies*, Sayı 55, s. 1-16.
- Sachs, J ve Roubini N. (1988). *Political and Economic Determinants of Budget Deficits in the Industrial Democracies*. NBER Working Paper No. 2862
- Savasan, F. ve Dursun, İ. (2006) *Türkiye’ de Yerel Düzeyde Politik Konjonktürel Devreler*. Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi Cilt: 8 Sayı: 2

- Savaş, V. (1989) Anayasal İktisat, İstanbul : Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş., 1.Baskı, s. 12-41.
- Savaş, V. (1998) Politik İktisat, İstanbul : Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş., 3. Basım, s. 2-215.
- Seyidoğlu, H. (1992) Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük Guzem Yayınları Ankara 1992
- Sezgin, Ş. (2004) “Türkiye’de Politik Konjonktür Dalgalanmaları: 1950–2003 Dönemi” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62, 2.
- Sloman J. Economics, Second Edition, 1994
- Susam N. ve Bakkal U. Maliye Dergisi Sayı 155, 2008
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2004) Bütçe Açıkları Teori ve Türkiye Uygulaması, Ankara, Seçkin Yayınevi
- Şener, A. ve Işık, K. (2007). Türkiye’ de Seçimlerin Bütçeler Üzerindeki Etkisi (184- 2007). Vergi Sorunları Dergisi Kasım 2007
- Şimşek M. ve Kadılar C. (2005) “Türkiye’de Sabit Sermaye Yatırımlarının Verimliliği:Sınır Testi İle Ekonometrik Bir Yaklaşım, 1963-2002”, D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi, 20, 1, 87-102.
- Şimşek, S. (2007) Bütçe Açığı ve Türkiye’ de Bütçe Açığının Finansmanı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- T. Ali ve Tansel, A. (2006) Economic Performance And Political Outcomes: An Analysis Of The Turkish Parliamentary And Local Election Results Between 1950 And 2004
- Tekeli, R. ve Akdede, H. S. (2008) Yerel Yönetimlerde Politik Konjonktürel Hareketleri: Türkiye’ de Belediyeler Üzerine Bir Uygulama. İktisat Ve İşletme Dergisi Cilt: 23 Sayı: 262- 90
- Telatar, F. (1988). Makroekonomi- Siyaset İlişkileri: Politik Devresel Dalgalanmalar. Ekonomik Yaklaşım, Cilt 9, Sayı 31
- Telatar, F. (2004). Politik İktisat Politikası, Ankara : İmaj Yayınevi, 1.Baskı, s. 4-386.
- Telatar; F. (2001) Politik Devresel Dalgalanmalar Teorisi Işığında Demokrasi-Siyaset- Ekonomi İlişkisi: Türkiye Örneği. İktisat Ve İşletme Dergisi Ekim 2001

- Tutar, Ibrahim and Tansel, Aysit, Political Business Cycles Institutional Structure and Budget Deficit in Turkey (September 2000). Economic Research Forum Working Paper No. 2019. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=267053> or DOI: 10.2139/ssrn. 267053.
- Tutar, İ. Tansel, A. (2002). Political Business Cycles, and Power Dispersion in Turkey : Can the Coalitions Be Successful?, Bu Makale Yazarın Yayınlanmamış Doktora Tezinin Bir Bölümünden Alınmıştır, ODTÜ, İ.İ.B.F. s. 22.
- Tüğen, K.(2006) Devlet Bütçesi, İzmir, 5. Baskı
- Woo, Jaejoon (2001). “Economic, Political and Institutional Determinants of Public Deficits”, *Journal of Public Economics*, 87, 387-426.
- Yaldız, E. (2006) Bütçe Açıkları ve Politika Etkinsizliği: Türkiye Uygulaması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yamak; N. ve Yamak, R. (1999) Türkiye’ de Genel Milletvekili Seçimleri ve Ekonomi. İktisat Ve İşletme Dergisi. 1999 Şubat
- Yüksek Denetleme Kurulu, 2006 Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin Tabi Olduğu Mevzuat Ve TBMM’nce Denetlenmesi Hakkında Mevzuatla İlgili Not

EKLER

EK 1: Uzun dönem ilişki; Genel ve Yerel Seçimler

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistik	Olasılık değeri
C	-5.576971	2.782504	-2.004300	0.0575
LBA(-1)	-0.011046	0.058644	-0.188348	0.8523
LBA(-2)	0.006800	0.045582	0.149178	0.8828
LBA(-3)	0.063769	0.043894	1.452790	0.1604
GROWTH	-0.010876	0.044725	-0.243169	0.8101
LREELFAIZ	-1.121048	0.600680	-1.866299	0.0754
LREELFAIZ(-1)	0.014107	0.418483	0.033709	0.9734
LREELFAIZ(-2)	0.466406	0.394650	1.181822	0.2499
LM1	-0.481652	1.724491	-0.279301	0.7826
LM1(-1)	2.109568	2.246440	0.939072	0.3579
LM1(-2)	-1.521062	1.853922	-0.820456	0.4208
LENF	1.869784	1.077542	1.735230	0.0967
GENEL_SECIM	0.193376	0.378618	0.510742	0.6146
YEREL_SECIM	0.471197	0.376713	1.250813	0.2241
R-squared	0.645819	Mean dependent var		1.128625
Adjusted R-squared	0.436530	S.D. dependent var		1.116871
S.E. of regression	0.838376	Akaike info criterion		2.770600
Sum squared resid	15.46322	Schwarz criterion		3.386413
Log likelihood	-35.87081	F-statistic		3.085775
Durbin-Watson stat	2.460166	Prob(F-statistic)		0.009669

EK 2: Kısa dönem ilişki; Genel ve Yerel Seçimler

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistik	Olasılık değeri
C	-0.297914	0.384681	-0.774443	0.4459
KDNMYSECIMHATA(-1)	-1.227861	0.212124	-5.788416	0.0000
DLBA(-1)	-0.062838	0.055747	-1.127208	0.2704
DLBA(-2)	-0.069530	0.037370	-1.860576	0.0746
DBUYUME	0.044368	0.024484	1.812123	0.0820
DLREELFAIZ	-0.418748	0.604030	-0.693257	0.4945
DLM1	0.655316	0.825304	0.794030	0.4347
DLENF	1.399227	0.849718	1.646695	0.1121
GENEL_SECIM	-0.028297	0.339076	-0.083453	0.9342
YEREL_SECIM	0.695047	0.365109	1.903671	0.0685
R-squared	0.658284	Mean dependent var		0.019804
Adjusted R-squared	0.535267	S.D. dependent var		1.145636
S.E. of regression	0.780995	Akaike info criterion		2.578461
Sum squared resid	15.24884	Schwarz criterion		3.022846
Log likelihood	-35.12307	F-statistic		5.351139
Durbin-Watson stat	1.986849	Prob(F-statistic)		0.000414

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Yasin Nuri ÇAKIR
Doğum Yeri ve Tarihi : Eskişehir, 05.06.1983

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi İktisat Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi Maliye Anabilim Dalı
: Lazarski Commerce and Law, Faculty of Economics, Public
Finance
Bildiği Yabancı Diller : İNGİLİZCE, LEHÇE
Bilimsel Faaliyetleri : Pamukkale Üniversitesi 8. Ekonomi Yaz Seminerleri

İş Deneyimi

Stajlar : DENİZBANK A.Ş.
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : EKOMAK MAKİNA
: NAZİLLİ GÖZ MERKEZİ

İletişim

e-posta Adresi : cakirnuriyasin@gmail.com

Tarih : 2009